

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI
UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Isländska sångerskan Björk
- Repatriering av isländska museiföremål
- Internationaliseringen av Islands näringsliv
- Linné i norskt perspektiv
- Sigrid Undset hundra år efter debuten
- Olav Duun hundra år efter debuten
- Intervju med Jan-Erik Enestam
- Nordisk humaniora
- Bokessä om fem Linnéböcker
- Letterstedtmedaljen till Maj-Britt Imnander

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningarna Norden ■ ■

Årg. 83 • 2007 • Häfte 4

INNEHÅLL

Artiklar

Björk – Den realistiske fantast. <i>Per Reinhold Nielsen</i>	327
Repatriering av kunskap. <i>Anna Þorbjörg Þorgrímsdóttir</i>	337
Det isländska näringslivets internationalisering. <i>Björn R. Gudmundsson</i>	347
Linné i norsk perspektiv. <i>Per M. Jørgensen</i>	359
Sigríð Undset – Forfatter, forsker og fighter. <i>Liv Bliksrud</i>	369
Olav Duun - Debutsamlinga og meistarverka. <i>Hans H. Skei</i>	381
NT-Intervjun. Fokusering och relevans – två nyckelord för NR-direktören Enestam.	387

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

Nordisk humaniora. <i>Arne Melberg</i>	391
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	395

* * *

Letterstedtska föreningen

Letterstedtmedaljen till Maj-Britt Imnander. <i>Per Westerberg</i>	399
Avdelningar, styrelser och anslag.	403
Anslagsutlysningen för 2008.	423

* * *

Bokessä

Fem Linnéböcker. <i>Bengt Jonsell</i>	425
---	-----

* * *

Kring böcker och människor

Ålands fredsinstitut femton år. <i>Bertil Jobeus</i>	433
Författarskap som ifrågasätter individualismen som livshållning <i>AnnaLena Hållner</i>	434
Kommissionären Olli Rehns kommentar. <i>Henrik Wilén</i>	436
Sammanfattning.	439
Tiivistelmä.	440

ISSN 0029-1501

VTT Grafiska Vimmerby

PER REINHOLT NIELSEN

BJÖRK – DEN REALISTISKE FANTAST

Den islandske komponist og sangerinde, Björk, bevæger sig lige fuglefrit og fabelagtigt i saga som i cyberspace. Hendes kreative proces holdes ved lige i mødet mellem modsætninger.

Musikkritiker Per Reinholt Nielsen, der i 2006 udgav bogen ”BjörkMusik” tegner et portræt.

”De tabte noget frue.” Ordene kom fra en af de mange vagter på den røde løber ved Oscaruddelingen i 2001 i USA. Björk var landet som en fremmed fugl ved den årlige prisfest for filmindustrien, fordi hun var blevet nomineret i kategorien ”Bedste melodi” med sangen ”I’ve Seen It All” fra Lars Von Triers melodramatiske musicalfilm, *Dancer In The Dark*. Som en overraskende performance havde hun iført sig en ekstravagant svanekjole, der skilte sig ud fra de andre berømtheders haute couturemodeller. For at understrege situationens humor, havde den islandske verdensstjerne medbragt seks strudseæg, som hun ”lagde” på gulvet bag sig.

Det var lige til at grine af. Björk er en stor humorist. Der lå imidlertid meget mere i den happening end det skæg og ballade, som de amerikanske vogtere af Hollywoods drømmeparade af kvindelige skønheder i designerkjoler og toplønnede herrehug ikke fik fat i.

Svanen var valgt, fordi Björk ønskede at gøre opmærksom på, at et byggeri af flere store amerikanske aluminiumfabrikker truede med at ødelægge store områder af det naturskønne og uspolerede Island. Bl.a. nogle af de områder, hvor sangsvanen har sine centrale ynglepladser.

Svanen var dog først og fremmest valgt, fordi Björk altid har dyrket et selvvalgt udgangspunkt som den grimme ælling, som nørd, særling og rebel, der trænger ind i et miljø, lærer en hel masse nyt og kommer ud med hovedet forrest og med sin egen fortolkning. Den var en opsigtsvækkende og tænksom kommentar til karrieren. Var hun en grim unge, der var blevet smuk, eller var det hendes svanesang?

Sporet som særlig løber lysende klart gennem hele hendes karriere. Som barn blev hun kaldt kineserpigen, fordi hun skilte sig ud med sine lidt skæve øjne og sorte hår blandt de blåøjede og lyshårede islændinge. Björk tog smædebetegnelsen på sig og vendte det til sin fordel. Som outsider kunne hun skabe sig sit helt eget udgangspunkt.

Da punken i begyndelsen af 1980erne – med lettere forsinkelse og uden de sociale overtoner – rullede ind over det velbjergede Reykjavík fandt Björk sammen med alle særlingene. Med vennerne fra forfattergruppen Medusa kom

Björk ind fra højre og udgjorde et anderledes kunstnerisk felt af personer, der i dag næsten alle er noget ved musikken eller litteraturen.

Som gruppen The Sugarcubes (1986-1992) foldede Björk og flere af medlemmerne fra Medusa sig ud på den internationale scene for alternative rockorkestre. Her fulgte gruppen heller ikke den slagne vej. Store pladekontrakter blev afvist, interviews endte med vilje i kaos, og lyden var splittet og anarkistisk – det ene øjeblik lyrisk søgende og det næste spruttende af klistret pop og støj.

Sporet som unik kunstner begyndte at lyse endnu mere klart, da Björk efter mange års forarbejder og tøven begav sig ud af venskabernes og gruppesammenspillets trygge favn. Hun tog til den nærmeste storby efter Reykjavík og slog sig løs i Londons multikultur og sprudlende housescene på de to gennembrudsalbums, *Debut* (1993) og *Post* (1995). Ligesom hun havde gjort det med punken, trængte hun igen ind i et etableret miljø på sine egne præmisser.

Med en eventyrlig billedside, sin islandske accent, egenartede tøjstil, men først og fremmest en stemme og sangstil – der sprængte alle rammer for kvindelighed i pop og rock og kunne være kælen og lokkende det ene øjeblik og vise tænder i det næste – brød Björk internationalt igennem og skabte sit helt eget ståsted som en af tidens største stemmer og musikalske fornyere.

Det kan af nogen måske opfattes ligefrem blasfemisk, at sætte den lille seje islænding ind i en populærmusikalsk kongerække, der begynder med Billie Holiday, går over Jimi Hendrix og The Beatles til Kraftwerk og foreløbig ender med Björk. Ikke desto mindre hæver hun sig derop. Holiday sang varme, nærvær og sjæl ind i 1920ernes mikrofoner. Jimi Hendrix strakte den elektriske guitars rækkevidde til galaksens yderste egne. The Beatles og George Martin udforskede mulighederne i pladestudiet i 1960erne og Kraftwerk spillede en menneskelighed ind i de nye musikmaskiner, synthesizer og trommemaskiner, i 1970erne. Som sine forgængere tog også Björk samtidens nyeste musikteknologi, computeren, til sig. Hun var en af de første og klart den bedste til at synges en hel figur ind i samtidens elektroniske musikverden, der indtil da have været befolket af nørdede mænd, som dissekerede kvindelige sangstemmer til ukendelighed og enten programmerede en effektiv dansemusik eller en kringlet avantgarde.

Björk trådte ind på den scene med sin fortælleevne, sin islandske baggrund i natur og saga, sin efterhånden ikke ringe musikhistoriske viden, sin stemme og sit øre for melodi. Hun musikaliserede cyberspace, der hidtil havde været et klinisk, lufttomt rum uden smag, duft og følelser og monterede mest eftertrykkeligt af alle vers, omkvæd og historier midt i den digitale og logiske verden.

Andre af datidens især britiske navne som Massive Attack, Soul II Soul, Tricky og Portishead søgte på samme vis at flette krop og computer sammen, men Björk var den, der nåede længst.

Da hun trådte an i svanekjolen på populærkulturens mest hellige plads, den røde løber, var det ikke blot musikeren og mennesket Björk, der lavede sjov og lagde afstand til en glitrende filmverden, hun ikke følte sig som en del af. Det var på alle måder den enestående kunstner, som med det vovemod, der har karakteriseret hele hendes karriere, skilte sig ud fra mængden.

Svanekjolen var den foreløbige offentlige kulmination på en proces, der var begyndt meget tidligere og afspejlede Björks temperament, sind og forhold til karrieren og den musikalske skabelsesproces. Björk havde som de fleste andre kendte personer i den grad brug for at lægge en distance ind mellem medieverdenen og sig selv. Efter sit gennembrud med *Debut* og *Post* og singlerne "Human Behaviour", "Army Of Me" samt musicalpastichen "It's Oh So Quiet" var hun som ung, smuk og udfarende kvindelig kunstner med forhold til den britiske elektro-

*Sangsvanen Björk ved
Oscaruddelingen i USA 2001*

niske musiks rå drenge, Goldie og Tricky, et oplagt bytte for tabloidaviser og paparazzi. Især to episoder påvirkede sandsynligvis Björk meget stærkt og fik hende til sidst til at trække sig fra rollen som mediemenneske. En sindsforvirret amerikansk mand, der var fan af Björk, videofilmede hvordan han konstruerede en brev bombe til sit idol. Derefter skød han hjernen ud på sig selv, mens han spillede Björks rørende kærlighedssang "I Miss You". Politiet nåede at stoppe den tilsyneladende dog ret så harmløse bombe i posten.

Den anden begivenhed, der for alvor fik hende til at trække sig fra offentligheden opstod på turnéen for albummet *Post* i 1996 i lufthavnen i Bangkok. Björk var udmattet af de mange koncerter og rejser og blev mødt i lufthavnen af en flok reportere og tv-hold. Da en kvindelig journalist ydermere begyndte at udspørge sønnen Sindri, overfaldt Björk journalisten. Historien var guf for medierne og blev ikke dårligere af, at der fandtes tv-billeder af en kendt person, som ret så kraftfuldt gik på en reporter.

Som en direkte følge af, at medieinteressen skiftede fra musik til privatliv flyttede Björk fra London og trak sig fra offentligheden. Efter teksterne at dømme på det efterfølgende album, *Homogenic* (1997), brændte det dog også på i privatlivet, men spændingerne blev udnyttet optimalt til at skabe en musik og et univers, der for alvor etablerede Björk som en verdenskunstner.

Med et kunstgreb skærpede hun pludselig den kreative proces. De to første soloalbums var præget af søgen, overskud og voldsom appetit på både musik og

liv. Björk var som en musikalsk opdagelsesrejsende, der kastede sig frygtløs ud i samarbejder og brugte løs af et stort katalog af genrer og maskinelle dimser. Anmelderne kastede udover byger af superlativer en række genrebegreber efter hende fra jazz, kammermusik, punk over house, rave, electronica og techno til verdensmusik i forsøget på at fange musikkens kalejdoskopiske karakter.

Men så strammede hun grebet og formulerede et dogmeagtigt koncept. På *Homogenic* måtte der udover hendes stemme kun bruges strygere og beats. Konceptet var i begyndelsen endda så stramt, at strygerne skulle ligge i den ene højtaler, rytmen i den anden og stemmen i begge. På den måde kunne lytteren hjemme foran stereoanlægget bestemme, om hun ville høre en version kun med strygere og stemme eller kun med beats og stemme ved at dreje på balanceknappen.

Den idé blev ikke realiseret, men Björk holdt sig ellers til konceptet. Albummet blev til i spændingerne og de voldsomme kontraster mellem de knudrede, spruttende og hakkende beats – der skulle illustrere Islands voldsomme geologi med vulkaner, varme kilder og svovldampe – og de elegante norrøne strygere, som gjorde det ud for geografens lavasletter, dybe fjorde og stejle fjeldsider.

Homogenic var imidlertid i lige så høj grad mødet mellem flere andre store par af kontraster. For det første var det den omrejsende Björk, der vendte hjem til Island. Hun havde i perioden med *Debut* og *Post* rejst jorden rundt på lange turnéer og suget til sig fra basen i London. *Homogenic* blev ganske vist indspillet i Sydspanien og byggede på et katalog af rytmer, der var skabt i London. Albummet er imidlertid en fremragende musikalisering af det dramatiske islandske landskab, der på grund af den heftige vulkanske aktivitet bedst kan beskrives som en kæmpe skulptur under konstruktion.

Teksterne rummede voldsomt ekspressive billeder som "I'm a fountain of blood, in the shape of a girl", "explode this body of me" og "I'm no fucking Buddhist". På coveret var Björk omformet til den globale kriger med træk fra både japansk og afrikansk kultur. Dét var den nye skal, hun ønskede at beskytte sig under.

Teksterne var på den anden side modige blottelser og meget præcise gengivelse af, hvor Björk befandt sig i sit liv. Det forliste forhold til musikeren Goldie, personlig krise, betydningen af nære venskaber, voldsom naturglæde og sikker fornemmelse af, at lyset trods alt altid bryder frem efter en mørk tid, var albummets hovedtemaer, der blev skrevet som var sangskriverpennen dyppet i hjerteblood.

Homogenic var albummet, hvor Björk for alvor trådte ind i rollen som producer. Havde Neellee Hooper på *Debut* været den, der samlede idéerne til færdige numre, var det nu Björk, der havde overblikket. Udover evnen til at håndtere de mange samarbejder – og som arbejdsgiver give folk plads, så de

præsterede det bedste, de kunne – var det tydeligt fra *Homogenic* og frem, at Björk var blevet i stand til at holde den kreative proces skarp og givende ved at sætte modsætninger op over for hinanden. Eksemplerne er talrige. Björk er både national og international, furiøs og intim, garderet og blottet, spontan og kontrolleret, popmusiker og avantgardekomponist, magiker og realist.

I stedet for at lade den ene side overtrumfe den anden, formåede Björk at få modsætningerne til at støde sammen og i brudfladen undfange sine tekster, kompositioner og klange. Denne indfaldsvinkel har været afgørende for, at hun har kunnet holde mulighederne åbne og har kunnet udvikle sig album for album i den hidtil mest dristige karriere for en populærmusiker.

Der er to centrale modsætninger i Björks værk. Den ene er natur og teknologi. Den anden er magi og realisme. Helt konkret handler forholdet mellem natur og teknologi hos hende om at skabe en frugtbar sammenstilling mellem menneskeligt spillede/sungne indsatser og programmerede maskiner og computermanipulerede lyde og rytmer. Dette lydunivers er født af en opfattelse af verden, hvor overgangene mellem teknologi og natur er flydende. I sangen "The Modern Things" fra albummet *Post* fantaserer Björk om, at alle teknologiske opfindelser altid har eksisteret, og at mennesket blot har skullet finde dem i huler eller hugge dem ud af klipperne.

Sangen var egentlig skrevet til en ven, der altid brokkede sig over tabet af menneskelige værdier og naturlighed i takt med de teknologiske landvindinger. Typisk for Björk valgte hun i stedet en mere konstruktiv vinkel. Hun så udviklingen som et samspil mellem natur og teknologi og satte nutidens moderne opfindelser ind i et perspektiv, der rakte tilbage til urtiden og frem mod en fremtid, hvor naturen ikke kunne overvindes af mennesket, men blot forandre sig.

Som en slags superhuman figur trådte Björk med fuld kraft ind i teknologiens verden og så den som alt andet end klinisk og statisk. For hende var maskinen, computerne og cyberspace snarere det ubeskrevne blad og det udforskede rum, hun behøvede for at folde sin lyd ud og forløse kræfterne i sin stemme.

Målet var dobbelt. Teknologien skulle levendegøres – "organiseres" om man vil, og fantasien skulle have frit spillerum. Efter de mange år som sangerinde i rockbands, hvor traditionerne var etablerede og rollerne var fordelt mellem bas, guitar og trommer, repræsenterede techno, electronica, house en ny, virtuel verden, hvor alt kunne ske.

Den anden meget vigtige modsætning, som Björk dygtigt har spillet på næsten som et instrument er forholdet mellem magi og realisme.

Den fedeste kliche om Björk er, at hun er en alf. Mange, mange interviews og anmeldelser har knyttet en forbindelse mellem hendes eventyrlige musik og den islandske tro på overnaturlige væsener. Björk har helt bevidst spillet

det islandske kort i mediesammenhæng, fordi det gav hende en position som særlig, og fordi hun på trods af sin internationale orientering også synes at være hardcorenationalist.

Men bag dette enkle medie billede af den barfodede Björk som naturkvinde, vulkansk sangkraft og evigtung, dårende alfepige, der var hendes første beskyttende maske på *Debut* og til dels *Post*, gemmer sig andre og vigtigere inspirationer.

Forfatteren Sjón, der er en del af vennekredsen og har skrevet en lille håndfuld af Björks meget vigtige, episke tekster, var en afgørende ideologisk kraft på den islandske punkscene. Han dannede Medusagruppen, der udgav digte og lavede happenings og havde tæt tilknytning til grupperne Kukl og The Sugarcubes. Han introducerede Björk for de litterære strømninger: surrealisme og magisk realisme. En del af surrealisternes tankegods var at trænge forbi fornuften og frem til en verden, hvor tankerne var sat fri, og drømmene og instinkterne regerede. Det spor fulgte Björk tæt i både sin kompositoriske proces, i sine tekster og måske mest tydeligt i det frit fabulerende billedsprog i videoerne.

Metamorfosen, forvandlingen fra dyr til menneske, og masser af surrealistiske træk såsom katte, der kan læse avis, klipper, der pulserer i takt, robotter, der elsker, og en kvinde, som skifter ham ved at iføre sig en svanekjole, går igen i det fantastiske billedsprog.

Björk er imidlertid også inspireret af den latinamerikanske magiske realisme. Forstået på den måde, at hun holder spontaniteten, fantasien og det overnaturlige i skak ved hele tiden at holde musikken og teksterne op mod virkeligheden. Hun er nok fantast, historiefortæller og musikalsk eventyrer, men hun er samtidig meget omhyggelig med, at teksterne følger hendes eget liv, følelser og tanker som en skygge og med, at der er krop i rytmerne, og med at en stærk melodi går som et klart spor gennem den abstrakte og nyskabende klangverden.

Den centrale trilogi, numrene "Human Behaviour", "Isobel" og "Bachelorette", der er skrevet sammen med Sjón, fortæller et magisk realistisk selvbiografisk eventyr om Björks første år som solist. Det er historien om, hvordan Björk kommer til storbyen, undrende udforsker livet her og fortæller det videre som en anden David Attenborough. I "Isobel" skildres en kvinde, som efter lystne og løsslupne år i storbyen trækker sig tilbage i isolation i og herfra sender natsværmere med beskeder ud til folk om, at de først og fremmest skal følge deres instinkter. I "Bachelorette" åbner hun sig på ny mod nye forbindelser og oplevelser, men klargør samtidig med sangens voldsomme sproglige billeder, at det både kan medføre nye katastrofer og lykkelige højdepunkter. Digt, drøm, dagligdag, fakta, følelser, fantasier væves ind i hinanden i et snedigt spil, hvor alt – også det usandsynlige – kan ske.

Både *Post* og *Homogenic*, hvor henholdsvis ”Isobel” og ”Bachelorette” stammer, skildrer en personlig krise. I modsætning til de sædvanlige dagbogslignende sangtekster, hvor krisen oftest er kulminationen, er Björks skrevet på et tidspunkt, hvor håbet toner frem igen. Desuden løfter den overvældende sangstil sprogets klicheer, og der er et enormt nærvær og en autenticitet i stemmen og fortællingerne, der dels stammer fra en optageteknik, som fanger selv de mindste klynk, vejrtrækninger og suk, og dels stammer fra, at Björk som få andre synger sit liv. Netop denne insisteren på, at alt, hvad hun skaber, skal knytte sig tæt til hendes sind og krop, fik alvorlige konsekvenser for Björk i den næste fase af karrieren.

Komponisten Björk var trådt i karakter på *Homogenic*. Med sine mere klare kunstneriske mål havde Björk opnået anerkendelse også udenfor pop og rock. Hun fik Nordisk Råds Musikpris i 1996 som den første popmusiker. For at forfølge sporet som komponist og holde sig væk fra mediernes rampelys som kendt og som solist sagde hun ja til at komponere soundtracket til Lars von Triers groteske og tragiske musicalfilm *Dancer In The Dark* (2000). Her skulle sangene skrives til en fiktiv figur, og i rollen som komponist kunne hun trække sig lidt tilbage fra rampelyset.

Efter lang tids pres fra Zentropa og Trier lod Björk sig imidlertid overtale til også at spille hovedrollen som Selma. Björk er ikke uddannet skuespiller, og den eneste måde hun kunne gennemføre rollen på, var at leve sig ind i den. Det passede Lars von Trier fint. I sin instruktion anvendte han følelsesmæssig manipulation af sine skuespillere for at opnå så intensive øjeblikke på lærredet som muligt. Derudover var de to langt fra enige om Selmas rolle. von Triers Selma var offer. Hun er fattig, enlig mor, på vej til at blive blind og forsøger at skrabe penge nok sammen til en operation, der kan redde hendes søn fra også at miste synet.

En ond ven stjæler hendes sparskillinger, Selma myrder ham med tårerne trillende ned af kinderne, men ender med at blive dømt til døden. I den sidste scene knækker Lars von Trier brutalt nakken på sangfuglen midt i hendes sidste strofe.

Björk ser ikke kvinder som ofre, men som stærke selvstændige væsener, og forsøgte undervejs at få historien skrevet om. Det var denne uenighed, de to kunstneriske temperamenter, der begge var vant til at bestemme, som, sammenlagt med Triers bevidste manipulationer og Björks eget livtag med ”method acting”, som skabte en voldsom konflikt, der var lige ved at stoppe filmen undervejs. Og endnu en gang bragte Björk på forsiden af medierne.

Reaktionerne hos Björk var kraftige. Hun brød sammen undervejs i indspilningerne. Bagefter udtalte hun, at hun aldrig mere ville lave film. Björk deltog dog i filmfestivalen i Cannes, hvor *Dancer In The Dark* fik den mest fornemme pris, Guldpalmerne, og hendes hovedrolle blev hædret.

Der er to centrale modsætninger i Björks værk. Den ene er natur og teknologi. Den anden er magi og realisme.

Musikalsk kunne man i høj grad aflæse den personlige turbulens, Björk havde været igennem i slutningen af 1990erne. Det næste album, *Vespertine* (2001), var det rolige rum, hun kunne trække sig tilbage i og slikke sårene og finde en ny ramme at trives i.

Dele af *Vespertine* blev komponeret samtidig med *Dancer In The Dark*. Det kunne høres på både lyden og stemmen. Den før så kraftfulde vokal var mange steder reduceret til en intim hvisken, og der var en helt anderledes tøven, ydmyghed og søgen end tidligere i Björks musik. Som en direkte reaktion på de buldrende beats og de fejende strygere på *Homogenic* – og desuden som et godt forsøg på at skrive sig ind på tidens teknologi med downloads og musik på den bærbare computer – var konceptet på *Vespertine* ”mikrorytmer, ømhed og cirkulerende melodier.” Det fik afgørende betydning for teksterne og lyden, at Björk undervejs i indspilningerne mødte den amerikanske konceptkunstner Matthew Barney. Deres forhold blev det paradisi, som Björk både ironisk distanceret og smaskforelsket skildrer i de afgørende sange på albummet. I den næste tid, hvor Björk var gravid og fødte datteren Isadora, holdt hun sig væk fra koncertscenen og brugte fritiden på at gennemgå arkiverne. Resultatet af denne karrierestatus viste sig på to fronter. Dels udsendte Björk de to velredigerede bokssæt, *Family Tree* (2002) og *Live Box* (2003), og dels indspillede hun sit hidtil mest radikale album, *Medúlla* (2004).

Da tavlen var blevet rensat, arkiverne tømt og første halvdel af karrieren rundet flot af, gik Björk i gang med at arbejde med ny musik, men processen skred ikke fremad. Det var først, da hun kom på den overraskende idé, at slette alle instrumenterne og udelukkende indspille albummet med menneskestemmer, at sangene tonede frem.

Albummet blev det hidtil mest besværlige at lave, men sammen med den trofaste sparringspartner, teknikeren Valgeir Sigurðsson, lykkedes det Björk og et håndplukket hold af vokalartister – strubesangerinden Tanya Tagaq, den japanske lydimitator Dokaka, human beatbox-ekvilibristen Rahzel, den sonore herrestemme og heavy metalgrowler Mike Patton og et kor – at forvandle programmerede rytmer og syntetiske klange til forbløffende a capella-værker, der ikke mindede om noget som helst andet.

Det var i den grad Björkmusik. Hendes drøm om en symbiose mellem krop og computer var i spil med denne menneskeliggørelse af maskinmusikken, hvor stemmerne ikke bare forsøgte at imitere syntetiske og mekaniske lyde, men forvandlede dem til noget helt nyt. Naturen (krop, vejtrækning, stemme, biologi) fik en ny betydning ved at tilegne sig klange, grooves, metoder, logik og idéer fra teknologiens verden (elektroniske klange og computerens verden af nuller og ettaller).

Terrorangrebet i 2001 havde som så mange andre musikere vækket kunstneren Björks politiske stemme. Udover igen at kredse om privatsfære – de forandringer, graviditet og fødsel, rollen som mor for anden gang og kroppens fysiske funktioner, frigørelsen fra babyen ved igen at give sig tid til musik – romantiserede og fabulerede Björk om, at vi alle stammede fra havet og var et hele. At religion, nationalisme og måske også skoling, opdragelse, grænser og racisme var kimen til splid og krig.

Medúlla indeholdt nogle af hendes stærkeste melodier, men var samtidig hendes hidtil mest udfordrende og nyskabende værk. Processen væk fra popmusikken i denne periode var sandsynligvis fremskønnet af hendes møde med kropskunstneren Matthew Barney. Björks overraskende medvirken i hans mystiske film, *Drawing Restraint 9* (2005), og hendes soundtrack fortsatte koncepttænkningen og førte de musikalske eksperimenterne endnu længere ud.

Filmen foregik ombord på en hvalfangerbåd. Björk og Barney ankommer til båden, hvor en stor skulptur af vaseline flyder ud over og oversvømmer skibet. De to gennemgår et langsommeligt teritual, skærer arme og ben af hinanden og svømmer væk som to hvaler.

Næsten lige så mystisk er musikken. Japanske musiktraditioner og instrumenter blandes med hakkende messingblæserarrangementer, electronicarytmer, støj, ambient og kammermusik.

I et hidtil imponerende karriereforløb har hvert album været en reaktion

på det foregående. Sådan blev det også med det seneste album, *Volta* (2007). Björk erstattede de stramme regler med spontanitet og legesyge, og nærmede sig på sin egen måde igen et mere umiddelbart og poppet udtryk.

Björk gik fra koncepterne og vendte tilbage til perioden med solotidens tre første albums – blot på et højere niveau. Hun spillede hele karrierens udtryk som et klaver, og kunne som kurator og organisator samle afgørende instrumentalister og vokalister – som topproduceren Timbaland og den inciterende støjpunk- og soukousgruppe Konono No 1 – omkring sig i sine vedholdende forsøg på at realisere sine musikalske visioner.

Stemmen, som for mange kan virke alt for tæt på og krævende, var trukket lige så kraftigt op som tidligere. Den stod igen med alle sine nærlæsninger af vejtrækning, klynk, hvin, hujen som en teknologisk bearbejdet naturkraft med stor slagstyrke og intimitet. Stemmen turde Björk – udover de mange flagrende lag af egne sangspor, hvor hun synger virtuelt kor med sig selv – ikke pille ved. Men alt andet blev vredet, drejet og vendt igen og igen uden hendes sædvanlige koncepttænkning, selvom der konstant og som et klart spor dukker blæsere op undervejs, som puster det islandske landskab og himmel og hav frem i uendeligt smukke lydbilleder i en sjælden kombination af selvironi og naturromantik.

På *Volta* var kompositionerne endnu mere løsslupne og rastløse og endnu mere raffinerede polyrytmiske end tidligere. Vovemodet, visionerne og musikaliteten, der får musikken til at dundre i kroppen og give genklang i lysterne, var intakt. Björk viste sig endnu en gang som en kreativ sjæl, der trådte ind på teknokraternes felt og kunne gøre maskinerne levende, få det tastede programmeringssprog til at danse og give computeren krop, kunst og kvindelighed.

På albummet spillede hele hendes egen historie, musikalske virke og sociale observationer på det nære og globale niveau med. Evnerne som historiefortæller på mange planer i både musik og tekst var blevet yderligere skærpede. Björk er om nogen kunstneren, der har taget tidens store fortællinger til sig og sat den på musik. Afgørende aktuelle problemstillinger som globalisering, nationalisme og splittelsen mellem krop og teknologi klinger kraftigt og dybt personligt gennem hendes samlede værk og i høj grad også på dette nye album.

Volta er krævende, mangfoldig og strittende, og rummer masser af krydsende ledetråde, indre spændinger og nye sammenhænge. Det er Björkmusik fra en kunstner, der siden sin første komposition som 11-årig har bibeholdt en glubende appetit på nyt og som har været i stand til at holde mulighederne åbne og konstant slibe den kunstneriske proces skarp ved at stille modsætningspar op overfor hinanden.

Vejen fremover ligger åben, og som Björk selv har sagt, har hun sine bedste år til gode. Hun regner med at sidde i et fyrtårn, kigge ud over havet og spille orgel og synge som en anden sirene, når hun er firs.

ANNA ÞORBJÖRG ÞORGRÍMSDÓTTIR

REPATRIERING AV KUNSKAP

Dansk-isländsk museihistoria under 1800-talet

1930 repatrierades hälften av den isländska samlingen i Danmarks Nationalmuseum. Kvar i Köpenhamn blev kunskapen om hur, när och varför föremålen blev insamlade under 1800-talets första hälft samt den vetenskapliga kontexten som hela den isländska samlingen tillhör.

Anna Þorbjörg Þorgrímsdóttir är MA i historia och museivetenskap. Hon doktorerar i historia vid Göteborgs universitet på en avhandling om dansk-isländsk museihistoria under 1800-talets första hälft och är gästforskare på Islands Nationalmuseum.

Den stora museumgåvan

Sommaren 1930 firade islänningarna *Altingets* 1000-årsdag med en stor jubileumsfest på *Tingvellir*. Island hade 12 år tidigare återhämtat sin suveränitet från Danmark och jubileumsfesten var det första stora nationella evenemanget. Utländska gäster var inbjudna och den unga nationen mottog många gåvor som tecken på respekt och vänskap.¹⁾ Den danska regeringen tog tillfället i akt och återlämnade hälften av den isländska samlingen i *Danmarks Nationalmuseum* som en gåva. Det rörde sig om ungefär 170 förhistoriska och medeltida föremål²⁾ som hade kommit till Nationalmuseets föregångare *Oldnordiskt museum*, då Island var en del av kungariket Danmark. Att föremålen på denna tidpunkt blev återlämnade till Island berodde inte på någon tillfällighet, utan var ett resultat av långa förhandlingar mellan isländska och danska politiker med början 1925. Då hade den isländska regeringen ställt krav om repatriering av alla isländska museiföremål som hamnat i Nationalmuseet i Köpenhamn på grund av att Island hade varit en del av den danska monarkin.³⁾ Förhandlingarna var sålunda en del av den då pågående uppdelningen mellan Danmark och Island och ägde rum inom en mellanparlamentarisk nämnd som kallades *Dansk-isländsk nämnd*. Den blev upprättad i 1918 och utgjorde en arena för förhandlingar om bodelningen mellan länderna och hur den skulle utföras. En annan viktig politisk förutsättning för de isländska kraven var att Danmark fick överlämnat norra delen av Slesvig från Tyskland efter Första världskriget. Då följde med Slesvig både arkivalier och museiföremål.

De isländska kraven fick en positiv behandling inom Dansk-isländsk nämnd som föreslog i 1926 att hela den isländska samlingen skulle repatrieras till

Reykjavík.⁴⁾ Detta förslag motarbetades av Danmarks Nationalmuseums direktör *M. Mackeprang* (1869–1959). Hans argument mot utleveringen var att många av de isländska föremålen fyllde en för viktig funktion inom museets danska medeltidssamling. Antingen eftersom inga liknande danska föremål fanns bevarade, eller för att föremålen tillhörde typologiska specialsamlingar av något slag.⁵⁾ Mackeprang lyckades övertyga den danska regeringen om att gå emot nämndens förslag och att i stället återlämna hälften av samlingen som en gåva. Lösningen innebar att Danmark kunde avgöra vilka föremål som återlämnades. Samtidigt förhindrades att andra länder, särskilt Norge, kunde basera eventuella krav på en repatriering till Island.

Den isländska samlingen blev därför delad i två till antalet lika stora delar utifrån principen att i minsta görliga mån skada Danmarks Nationalmuseums danska samlingar. När sedan den ena hälften av samlingen återlämnades till Island så blev den andra hälften, och flesta av de viktigaste klenoderna, kvar i Köpenhamn. Islänningarna tyckte inte att delning av samlingen var försvarlig och redan 1938 restes nya men resultatlösa krav på återlämning av den resterande delen. Kraven upprepades några gånger men lades ner i 1951 eftersom danska politiker vägrade att diskutera utlevering av museiföremål och signalerade att krav på museiföremål förhindrade diskussioner om repatriering av isländska handskrifter.⁶⁾

Repatriering av kunskap

Även om delningen av den isländska samlingen framför allt utgick ifrån Danmarks Nationalmuseums förutsättningar, så råder det ingen tvekan om att jubileumsgåvan innehöll några av Islands Nationalmuseums mest betydande kulturhistoriska föremål från medeltiden. De flesta föremålen är väl förankrade inom den isländska kulturhistorien och ungefär en tredjedel av de återlämnade föremålen är utställda i museets basutställning. Samtidigt är den delen som blev kvar i Köpenhamn 1930 nästan okänd på Island med undantag av några få föremål som idag är utställda i en dansk kontext i Danmarks Nationalmuseums medeltidsavdelning.⁷⁾ Ingen isländsk specialist har undersökt hela den köpenhamnska delen av samlingen och ingen vet riktigt vilka eller hur många föremål det rör sig om. 1930 gjordes inga kopior av katalogerna eller andra dokument som tillhör de återlämnade föremålen. Hur, när och varför föremålen kom till Oldnordiskt museum, hur de användes, utställdes, studerades eller konserverades i museet vet man därför inte mycket om. Därför börjar de återlämnade föremålens museala historia först år 1930 när de repatrierades till Island även om många av dem redan hade varit över ett hundra år på Oldnordiskt museum.

Den samlade kunskapen om hela samlingen omfattas på Island av ett handskrivet register från 1918 av den dåvarande direktören för Islands

Nationalmuseum *Matthías Þórðarson* (1877-1961). I registret beskriver han föremålets utseende och hur några av dem hamnade i Oldnordiskt museum. Han hänvisar ibland till motsvarande föremål i Islands Nationalmuseum eller till litteratur som fanns utgiven i 1918. Ordningen i registret är svårbegriplig samtidigt som flera föremål kan döljas bakom ett museinumner. Inga fotografier existerar av föremålen och ingen förklaring finns till varför ett antal föremål inte hittades i 1918. Några föremål har blivit flyttade mellan olika avdelningar i Danmarks Nationalmuseum eller till och med till andra museer i Danmark. Dessutom finns i registret flera hundra isländska allmogeföremål tillsammans med ytterst kortfattad information. Registret speglar således den isländska samlingen, de tekniska förutsättningarna och de vetenskapliga förutsättningarna man hade 1918. Registret uppfyller dock inte dagens krav för att överblicka den isländska samlingen, dess sammansättning och historia.

På Islands Nationalmuseum har ett projekt nyligen startats för att ändra på denna situation och öka den bristfälliga kunskapen om den isländska samlingen i Köpenhamn. Syftet är att göra det möjligt för isländska forskare att återföra föremålen i Köpenhamn in i den isländska kulturhistorien och på så sätt berika isländsk historia. Första steget har nyligen tagits genom att registret från 1918 blivit digitaliserat och inskrivet i *Sarpur*, den kulturhistoriska databasen på Island. I fortsättningen kommer komplettering av registret att ske med information om enstaka föremåls historia som i dagsläget är uppdelad på olika arkiv i Danmark och på Island. Förhoppningsvis kommer hela den isländska samlingen att fotograferas och isländska specialister att få möjlighet att undersöka den del av samlingen som finns i Köpenhamn. Hela projektet syftar till att repatriera kunskapen om den dansk-isländska 1800-tals museihistorien och därmed möjliggöra forskning på föremålen och deras historia ur alla tänkbara synvinklar.

"Vi och ni" historia

En gemensam dansk-isländsk museihistoria har ännu inte skrivits. Den isländska samlingen och de källor som beskriver hur den grundades under 1800-talet, är uppdelad mellan två länder och har använts för att skriva två nationella historier utifrån två nationella forskningslägen. Det innebär i praktiken att den nationella isländska museihistorien har skrivits utan att dess rötter i kungariket Danmark och det Oldnordiska museet har uppmärksammas. Samtidigt har historien bakom Oldnordiskt museum reducerats till att endast vara Danmarks Nationalmuseums historia.

En aning tillspetsat och förenklat kan den nationella isländska museihistorien sammanfattas på följande sätt: 1863 grundas ett lokalt antikvariskt museum, *Forngripasafnið*, i Reykjavík med syftet att samla föremål och förmedla kunskap om Islands historia. En bidragande orsak till att museet instiftades

var att på grund av den lokala befolkningens okunskap och fattigdom, förstördes många kulturhistoriska föremål i landet eller forslades utomlands av utländska resenärer. I Köpenhamn finns det en stor samling isländska klenoder som lyckligtvis blev räddade från undergång av bättre förstående danska akademiker och ämbetsmän. I samma anda kan den nationella danska museihistorien sammanställas på följande sätt: 1807 grundades *Oldsagskommissionen* i Köpenhamn och därmed grundades *Danmarks Nationalmuseum*. Tack och lov så tillträdde *C. J. Thomsen* som kommissionens sekreterare i 1816 och räddade föremålssamlingen från kommissionens obegripliga arbetsätt. Sedan öppnade Thomsen museet för allmänheten 1819 och ordnade och systematiserade samlingen så att förhistorien delades in i tre epoker: stenålder, bronsålder och järnålder.

Eftersom varken Island eller den isländska samlingen nämns i den danska nationella historien så kan det vara svårt att komma åt hur själva existensen av de isländska föremålen i Köpenhamn har blivit förklarade i Danmark. Denna tystnad bröts på 1920-talet när den isländska samlingen framträder i källorna på grund av kraven på repatriering. Grundtonen i argumentet som anfördes mot utleveringen var ungefär: ”Ni kan skylla er själva, det var vi som tog hand om föremålen som tack vare oss finns idag.” De politiker som däremot ville återlämna samlingen tyckte att det var en rättmätig, etisk handling mot en frändenation som dessutom varken hade många eller exklusiva kulturhistoriska lämningar. Som argument användes också att de isländska föremålen kunde inte vara viktiga för *Danmarks Nationalmuseum*. Trots en positiv och en negativ uppfattning om återlämningen så ser båda parter på den isländska samlingens tillkomst i Köpenhamn som en dansk bedrift och att samlingen tveklöst tillhör nationalstaten Danmark. Det är samma argument som man använder inom den isländska nationella historien för att förklara varför den isländska samlingen finns i Köpenhamn.

Det är en historieskrivning som inte riktigt håller. Kungarikets museums-historia kan inte beskrivas nationellt utan måste ta utgångspunkt i arkivalier som är spridda i danska, isländska, norska, färöiska, grönländska och tyska arkiv. Som den danske historikern Uffe Østergård har uppmärksammat så har kungariket Danmark och nationalstaten Danmark inte särskilt mycket gemensamt förutom namnet.⁸⁾ Sak samma gäller för kungarikets Oldnordiskt museum å ena sidan och nationalstaten *Danmarks Nationalmuseum* å den andra sidan. Denna nationella syn på Kungadömet historia har sin utgångspunkt i 1900-talets politiska och vetenskapliga förutsättningar: två nordiska nationalstater, två nationella museer, två nationella historier och två nationella forskningslägen. Denna nationella ”vi och ni”- historia kan med fördel användas när vi diskuterar 1900-talets historia, men kan över huvud taget inte tillämpas på kungadömet historia. Den historiska kontexten och de förut-

sättningar de historiska aktörerna hade, måste återskapas om vi idag ska ha några möjligheter att förstå deras agerande. Därför måste vi tänka bort de nu existerande nationalstaterna, de nationella museerna och den nationella historien och undersöka de vägar som föremålen tog från Island till Oldnordiskt museum i Köpenhamn under 1800-talet.

Den isländska samlingen

Den isländska samlingen i sin helhet ger insyn i en del av det danska kungarikets museihistoria under 1800-talet. Samtidigt möjliggör den en förståelse av hur isländsk kulturvård växte fram. Olika sorters föremål blev insamlade under olika skeden men upprepade gånger och i olika sammanhang står professor *Finnur Magnússon* (1781-1847) i händelsernas centrum. Professor Magnússon var född på Island men flyttade till Köpenhamn för att studera vid universitetet som så många andra unga isländska män.⁹⁾ I början av 1800-talet inkluderade kungadömet de två kungarikena Danmark och Norge, hertigdömena Slesvig och Holstein och de tre norska biländerna Island, Färöarna och Grönland. Huvudstaden i riket var Köpenhamn – därifrån styrdes riket av den gemensamme kungen och hans rådgivare och ditåt gick vägarna från rikets alla delar. Där samlades en växande skara akademiker och borgare. De offentliga institutionerna var belägna i huvudstaden och snart fick även Oldnordiskt museum en central ställning inom kungariket. Finnur blev professor i Köpenhamn 1815 och medlem av Oldsagskommissionen i slutet av 1816. Han var geheimsarkivarier, vicepresident i *Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab* och president i *Det Isländska Litteræra Sælskabet*.

I kraft av sina ämbeten och sitt starka personliga engagemang använde Finnur Magnússon alla tillfällen för att samla kunskap om de isländska forn-lämningarna och för att insamla föremål från Island till Oldnordiskt museum. Först och sist kan den isländska samlingen ses som ett resultat av samarbetet mellan akademiker i Köpenhamn å den ena sidan och kulturhistoriskt intresserade ämbetsmän på Island å den andra sidan. Alla hade de det gemensamma målet att bevara de isländska föremålen för fäderneslandets och kungens ära och för att bättre kunna förstå det gemensamma ursprunget. Sett utifrån den synvinkeln håller knappast det nationella argumentet: ”Ni kan skylla er själva, det var vi som tog hand om föremålen som tack vare oss finns idag.”

För att illustrera hur insamlingen av isländska antikviteter kunde fungera kan fyra exempel nämnas. Alla faller de inom den då lagstadgade ramen för bevarande av antikviteter som infördes på Island i 1817 initierad av Oldsagskommissionen: *Oldsagskommissionens insamling* 1817-1824 var den enda aktiva offentliga insamlingen på Island. Det var främst kyrkliga föremål från katolsk tid och medeltida textilier som blev insamlade. Lika viktigt för det fortsatta arbetet var att det samtidigt infördes lagar både om att jordfunna

I 1856 beordrade Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet præsten på Hólar, Benedikt Vigfússon att skicka biskopens Jón Arason (1484-1550) haket (10950b) tillsammans med några andra textilier till Oldnordiskt museum i Köpenhamn. Den blev återlämnad i 1930. Foto: Katrín Elvarsdóttir, Islands Nationalmuseum.

föremål tillhörde kungen och om att föremål inte fick fjärmars ur kyrkorna utan tillstånd från biskopen.

Steingrímur Jónsson, biskop över Island (1824-1845), blev en personlig vän både med museidirektör C. J. Thomsen och med Finnur Magnússon. I kraft av lagarna om de kyrkliga föremålen fick Steingrímur en central ställning när det gällde att tillåta att de katolska föremålen blev skickade för förvaring i Oldnordiskt museum. Samtidigt skickade Steingrímur flera stycken mindre föremål till museet, många troligtvis på grund av lagar om jordfunna föremål. Många av dessa föremål är idag försvunna ur Danmarks Nationalmuseums samlingar.

I 1839-1842 reste *Jónas Hallgrímsson* (1807-1845), skald och naturvetare, runt på Island och samlade information om Islands natur för Det Isländska Litteræra Selskabets räkning. På presidentens Finnur Magnússon begäran letade Jónas Hallgrímsson även efter fornlämningar, speciellt runor. I samband med denna resa blev minst nio föremål från Island överlämnade av Jónas Hallgrímsson till Oldnordiskt museum i början av 1840-talet. Alla dessa nio föremål är i dag försvunna ur museets samlingar förutom en nyckelring som bevaras i Danmarks Nationalmuseum och ett kors som återlämnades till Island 1930. Efter Finnur Magnússons död 1847 händer det några gånger att regeringen i Köpenhamn beordrade att vissa kyrkliga föremål – riktiga klenoder – skulle skickas till Oldnordiskt museum i Köpenhamn. Som exempel kan

En doppsko (10894) som hittades i jorden 1824 och blev av Steingrímur Jónsson biskop inlämnad till Oldnordiskt museum men återlämnades till Island i 1930. Foto: Islands Nationalmuseum

Ett litet kors (10919) som Jónas Hallgrímsson hittade i en gammal ruin på södra Island. Det återlämnades år 1930. Foto: Islands Nationalmuseum

nämnas både kyrkodörren från Valbjófsstaður (1851) och Jón Arasons haket (1856) men båda dessa föremål repatrierades i 1930.

Vilda västern?

Under senare hälften av 1800-talet ändrades de historiska förutsättningarna radikalt. Då kungen i 1848 avskaffade enväldet tillföll regeringsmakten det danska folkets representanter i *Folketinget*. Samtidigt började den politiska kampen för Islands självbestämmanderätt. Den växande nationalismen gjorde att medan danskarna mest intresserade sig för dansk ursprungshistoria så blev islänningarna mest intresserade av isländsk historia. Det tidigare täta samarbetet mellan danska och isländska akademiker blev allt mer sporadiskt. Något förenklat kan man påstå att Oldnordiskt museum i Köpenhamn slutade att sköta kulturvården på Island utan att den formella makten över kulturvården flyttades över till Island. Denna försummelse drabbade isländska antikviteter hårt och Island blev under några decennier rena vilda västern i kulturvårds-sammanhang: ingen institution på Island tog ansvar för kulturvården och ingen ansvarade för att de lagar som fanns på området följdes. Samtidigt ökade anta-

En korporalväska (11008) från Kálfafellskyrka. Insamlad av Oldsagskommissionen i 1819. Få av de föremål som Oldsagskommissionen samlade till Oldnordiskt museum i perioden 1817-1824 blev repatrierade till Island i 1930. Foto: Islands Nationalmuseum

let utländska resenärer kraftigt och därmed efterfrågan på alla slags isländska antikviteter och souvenirer. Många tragiska historier finns om förstörda eller bortsålda antikviteter och den isländska nationala historien om de okunniga och fattiga islänningarna har sitt ursprung framför allt från denna dystra period. Där finns också förklaringen till att ett museum grundades i Reykjavík 1863 genom ett lokalt initiativ, trots en svår ekonomisk situation och utan förankring i isländska eller danska lagar. Museet i Reykjavík påverkade den isländska kulturvården positivt och på några få år kunde exporten till stor del hävas, även om egna kulturvårdslagar blev införda på Island först 1907.

Ingen vet vilka eller hur många föremål som försvann från Island och därmed ur isländsk kulturhistoria under denna korta men intensiva vildavästern period. Föremålen kan fortfarande finnas bevarade men deras historia och anknytning till Island har gått förlorad. I några undantagsfall har de bortförda isländska föremålen hamnat på europeiska museer och då och då har det hänt att dessa institutioner godvilligt har återlämnat eller deponerat antikviteterna på museer på Island. Där har norska, danska och svenska museer gjort en viktig insats för att förminska skadan av den bristfälliga kulturvården i slutet av 1800-talet. Sedan 1930 har Islands Nationalmuseum minst åtta gånger mottagit föremål ur nordiska museer. Förutom den stora museigåvan från Danmark i 1930 överlämnade Norge vid Altingets 1000-års jubileum en stor samling isländska 1800-talsföremål från *Norsk Folkemuseum*. Det rör sig om 211 allmogeföremål som blev donerade till Norsk Folkemuseum i 1910 av C.F. Ellefsen en norsk valfångare som var verksam på Island runt sekelskiftet 1900.¹⁰⁾

Kunstindustrimuseet i Oslo donerade tre föremål till Island, ett tobakshorn, sigill och vapen, som alla tillhörde amtmannen och skalden *Bjarni Thorarensen* (1786-1841).¹¹⁾ År 1971 deponerade *Historiska museet* ett svärd från vikingatiden som en vänskapsgest under invigningen av utställningen *Islandia*. Svärdet, som i isländskt sammanhang är helt unikt, hittades i jorden år 1900 och såldes genast till en intresserad köpare.¹²⁾ Till följd av Elsa E. Guðjónssons omfattande forskning om isländska textilier deponerade *Danmarks Nationalmuseum* en liten del av en större refill från gården Hvammur. Refillen blev insamlad av Oldsagskommissionen 1819 och är utställd i Danmarks Nationalmuseums medeltidsutställning. *Den Gamle By* i Århus har deponerat en akvarell med vy från Reykjavík vid 1800-talets mitt.¹³⁾ År 1987 överlämnade den norske utrikesministern Thorvald Stoltenberg som en gåva ett utskuret dryckeshorn till Island. Hornet hade några år tidigare köpts av en privat samlare till *Oldsakssamlingen i Oslo* för att användas på en utställning om dryckeshorn.¹⁴⁾ Och sist men inte minst så kommer *Nordiska Museet* i Stockholm till hösten att deponera en stor isländsk samling på drygt 700 utskurna träföremål på Islands Nationalmuseum. Dessa föremål köptes på Island av Nordiska museet under 1870- och 1880-talen för att belysa nordisk kulturhistoria.

Alla dessa samlingar och föremål och kunskapen om hur, när och varför de hamnade i de ovannämnda museerna berikar och nyanserar den isländska kulturhistorien samtidigt som de band som finns mellan de nordiska länderna förstärks. Jag vill därför avsluta med att citera utbildningsminister *Jónas Jónasson* (1885-1968) som på ett möte i Dansk-isländsk nämnd år 1930 sade att återlämningen av hälften av den isländska samlingen i Danmarks Nationalmuseum var ”Vidnesbyrd om et storsind, som var meget sjældent udenfor Skandinavien.”¹⁵⁾

Noter:

- 1 Magnús Jónsson, *Alþingishátíðin 1930*. (Reykjavík, 1943) s. 360.
- 2 Hur många föremål som återlämnades är lite oklart beroende på hur man räknar. 129 museinumner enligt Matthías Þórðarson, ”Endurfengnu forngrípimír frá Danmörku” *Morgunblaðið* 13. júlí 1930, s. 5–6. Ungefär 170 föremål enligt Magnús Jónsson, *Alþingishátíðin 1930*, s. 328.
- 3 I Danmarks Nationalmuseum finns även en stor samling av 1700- och 1800-tals allmog - föremål. Inga krav ställdes på dessa föremål eftersom de kommit till Nationalmuseet under andra premisser än samlingen från förhistorisk tid och medeltid.
- 4 Med undantag av de föremål som museet i Reykjavík inte behövde. En genomgång av samlingen visade att fyra föremål kunde lämnas kvar i Köpenhamn.
- 5 Anna Þorbjörg Þorgrímsdóttir, opublicerad MA uppsats i museivetenskap vid Institution för Kulturvård, Göteborgs universitet. *Kontext och koloniala uttryck. Isländska föremål utställda i Danmarks Nationalmuseum*. ISSN 1101-3303. Se även: Anna Þorbjörg Þorgrímsdóttir, ”Með augum Íslendingansins. Íslenskir gripir í miðaldasýningu Þjóðminjasafns Danmerkur” *Saga XLIV:2* 2006. s. 191-218.
- 6 För en mer detaljerad beskrivning av repatrieringsförhandlingarna i 1920-talet se: Anna Þorbjörg Þorgrímsdóttir, ”Återlämning av isländska föremål 1930” *Nordisk Museologi* 2002.2. s. 17-21.
- 7 I Danmarks Nationalmuseum finns begränsad kunskap om Island och isländsk kulturhistoria. De isländska medeltidsföremål som idag är utställda i museet är utvalda på grund av att inget liknande danskt föremål finns bevarat eller för att föremålet är en del av en typologisk samling. Island eller isländsk kulturhistoria är borta och en ny, dansk nationalhistorisk historia tillförd. Detta är ett inslag som känns igen i M. Mackeprangs argumentation mot återlämningen på 1920-talet. Se Anna Þorbjörg Þorgrímsdóttir, *Kontext och koloniala uttryck*. s. 30 ff.
- 8 Uffe Østergård, „Paradox and Dilemma — Danish National Identity between Multinational heritage and Small State Nationalism“ Dansk Institut for internationale studier, Kaupmannahöfn. <http://www.diis.dk/graphics/CVer/Personlige_CVer/Holocaust_and_Genocide/uffe_Paradox_Dilemma.pdf> 7. ág. 2006. s. 7.
- 9 Detta gäller främst de landsdelar som inte hade eget universitet, dvs. Norge och tillhörande biländer. Universitetet i Kiel blev grundlagt 1665 och i Christiania (Oslo) 1811. Islands universitet grundlagdes 1911.
- 10 Þór Magnússon ”Norska gjöfin” *Gersermar og þarfafing. Úr 130 ára sögu Þjóðminjasafns Íslands*. Ed. Árni Björnsson. (Reykjavík 1994) s. 146-147.
- 11 Þór Magnússon, *Norska gjöfin* s. 146.
- 12 Þór Magnússon, ”Endurheimt fornaldarsverðs” *Árbók Fornleifafélagsins 1971* (Reykjavík 1972) s. 86-90.
- 13 Enligt Lilja Árnadóttir i april 2006.
- 14 Lilja Árnadóttir, „Drykkjarhorn” *Gersermar og þarfafing. Úr 130 ára sögu Þjóðminjasafns Íslands*. Ed. Árni Björnsson. (Reykjavík 1994) s. 260-261.
- 15 Anna Þorbjörg Þorgrímsdóttir, Återlämning av isländska föremål s. 20.

BJÖRN R. GUDMUNDSSON

DET ISLÄNDSKA NÄRINGSLIVETS INTERNATIONALISERING

Björn Runar Gudmundsson arbetar som ekonom i Landsbanki Islands, som är en av de tre stora affärsbankerna på Island. Han har också varit anställd vid Nationalekonomiska institutet och Finansministeriet.

Artikeln bygger på ett föredrag som hölls vid Letterstedtska föreningens seminarium på Nordens Hus i Reykjavík den 28 april 2007.

Island är i dag bland världens rikaste länder, med BNP per capita högre än Danmark, Sverige och Finland. För att förstå den isländska ekonomin i dag och den radikala förändring som har tagit plats under de sista åren måste man titta några år tillbaka. På sätt och vis ligger rötterna till dagens succe i gårdagens fel.

Den gamla ekonomin

Den gamla ekonomin på Island var naturligtvis en resursdriven ekonomi där fiskesektorn hade en betydande dominans, speciellt med hänsyn till exporten, men också med hänsyn till sysselsättningen runt omkring på Island. Fiskesektorn är fortfarande en av ekonomins nyckelsektorer och kommer troligen att hålla den positionen i en lång tid framöver. En grundläggande kvalitativ förändring är dock redan på väg för att minska fiskets ekonomiska betydelse. Om vi går tillbaka till året 1970 så var fiskesektorns andel av varuexporten omkring 80%, jämfört med 50% i dag, och den kommer att minska snabbt under de närmaste åren. En ökning av aluminiumexporten väntar i stället runt hörnet.

Det sägs att förmögenhet som är baserad på naturresurser kan vara både en välsignelse och en förbannelse. Många av världens fattigaste länder har tillgång till värdefulla naturresurser. Omvänt så har vi exempel på länder som inte har några naturresurser alls men har lyckats bra ändå, till exempel Japan. För Islands del har fisket naturligtvis varit enormt värdefullt, men på sätt och vis har fiskesektorn också bidragit till landets ekonomiska instabilitet.

Ända fram till mitten av 1990-talet var konjunktursvängningarna i ekonomin till en stor del beroende av variationer i fisket och fiskeexporten. Både med hänsyn till BNP-tillväxten och inflationen finns det en direkt förbindelse mellan exportsektorn, fisket och makroekonomisk instabilitet.

En annan aspekt av den gamla ekonomin som jag vill peka på är statens dominans i näringslivet som i början av 1990 talet var betydlig på Island som

Figur 1: Fiskeexporten

i många andra skandinaviska länder.

Nästan hela finanssektorn var under statlig kontroll ända fram till slutet av 1990-talet. Genom kontroll av olika statliga investeringsfonder kontrollerade staten i princip direkt investeringsnivån i ekonomin och via en aktiv regionalpolitik kontrollerade staten också i en mycket hög grad den sektoriella kapitalallokeringen. Staten var också ägare av olika fabriker inom diverse sektorer i ekonomin.

På sätt och vis liknade den gamla ekonomin i sig rätt mycket en planekonomi, även om vi inte hade femårsplaner och privatägande var den dominerande formen i näringslivet. I alla fall var det ingen riktigt marknadsekonomi. Men den väntade just runt hörnet.

Strukturomvandlingen

I början av 1990-talet stod det klart för både ekonomer och politiker att det var dags för en omfattande reform av den isländska ekonomin. Inflationen på 1970- och 80-talet var rekordhög, 30 - 40% jämfört med 5 - 10% i Danmark och omkring 8% i Sverige.

Det är inget speciellt med ekonomiska reformer under 1990-talet eftersom man kan säga att slutet av 1980-talet och förra delen av 1990-talet verkligen var reformernas högtidsstund, speciellt i Skandinavien och Storbritannien. Island kom lite senare än de flesta andra länder, men när vi en gång satte i gång så gick det ganska snabbt.

Det första reformprojektet var införandet av kvotsystemet inom fiskesektorn. Nyckelidén här är att definiera privatägande i fiskesektorn, eller få fram ett beteende inom sektorn som liknar det som gäller vid privatägande. Problemet med vem som egentligen äger fisken i havet kvarstår dock som en av de största politiska frågorna här i landet.

Det visade sig att införandet av köp och försäljning av fiskekvoter, nästan utan begränsningar startade en rationaliseringsprocess inom fiskesektorn som har förändrat sektorn i grunden. Kvotreformen markerade också på sätt och vis början på den kapitalackumulering som har kännetecknat den ekonomiska utvecklingen på senare år. När den isländska börsen, som nu är en del av OMX-komplexet, började sin verksamhet i slutet av 1980-talet så var den dominerad av företag inom fiskesektorn. I dag har nästan alla dessa företag försvunnit och det kvarstår knappast något börsnoterat fiskeföretag på Island, men fiskesektorn har troligen aldrig varit så räntabel som nu.

Jag tror att man kan hävda att reformen inom fiskesektorn, dvs. kvotsystemet, och naturligtvis också den fångstkontroll som vi har praktiserat hand i hand med kvotsystemet, har haft en fundamental betydelse för makrodynamiken i den isländska ekonomin. I stället för att belasta stabiliseringspolitiken, reducerades problemen i fiskesektorn ner till sektornivå, och på sätt och vis

Figur 2. Inflationen i Island 1970-2007

befriade makropolitiken, så att mer traditionella ekonomiska uppgifter kunde hanteras.

Av dessa fanns det många, som till exempel inflationen, men som alla vet har Island kännetecknats av mycket hög inflation sedan långt tillbaka i tiden. Liksom övriga skandinaviska länder har vi här i landet en lång tradition av centraliserade löneavtal på arbetsmarknaden. Vi har också traditionellt haft en mycket hög sysselsättningsnivå och en extremt låg arbetslöshet.

I ett legendariskt löneavtal 1990 introducerades något som här på Island brukar kallas *den nationella konsensus*. Den gick ut på att bryta inflationsfållan som utgjordes av upprepade lönehöjningar, högre priser och devalveringar. Det lyckades faktiskt ganska bra att få ner inflationen eftersom redan i början av 1990-talet var inflationen på Island i nivå med de övriga OECD-länderna och stannade kvar på en låg nivå ända fram till 2002.

Visserligen hjälpte det till att den ekonomiska situationen var ganska dyster under stora delar av 1990-talet som man kan se tydligt av arbetslöshetsutvecklingen på 5% i 1995, vilket på Island anses som en oerhört hög arbetslöshetsnivå.

Troligen är den allra största reformen på senare år EES-avtalet som under-tecknades år 1993 och trädde i kraft i början av 1994. Avtalet är troligen den mest omfattande lagstiftningsreformen på senare tid, och även om det är en grundläggande skillnad mellan EU-medlemskap och EES-avtalen, tror jag att man kan hävda att de första ekonomiska effekterna rätt så mycket liknade ett genuint EU-medlemskap. Principen om de fyra friheterna och de institutionella reformerna vad gäller konkurrensregler, kapitalrörelser och småningom även arbetsmarknaden stadfästes genom EES-avtalen.

Det finns ingen reformvåg som inte omfattar skattereformer, och av det har vi haft ganska många här på Island. I princip var det en ganska klassisk approach med lägre skattesatser och bredare skattebaser. Skattereformen omfattade både indirekta och direkta skatter, men den mest betydelsefulla reformen var troligen sänkning av företagsskatten och införandet av kapitalinkomstskatt på 10% i 1996. Detta placerade Island bland lågskatteländerna vad gäller företagsbeskattning och kapitalinkomstbeskattning.

På sätt och vis kan man säga att 1990-talet också var privatiseringens årtionde och Island red förvisso på den vågen. I början var det faktiskt fråga om privatiseringar inom fiskesektorn, delvis statsägda företag och delvis företag under regional kontroll. Så småningom blev säljlistan längre och längre och till slut blev det bankernas tur. Under perioden 1998 till 2003 privatiserades tre banker som inkluderade en rad sektoriella investeringsfonder till en total summa av 52 miljarder. I dag, fyra år senare, är marknadsvärdet cirka 25 gånger högre och kommer troligen att stiga ännu mer inom den närmaste framtiden. Den sista stora privatiseringen var försäljningen av televerket för

Figur 3. Arbetslösheten 1970-2006

omkring 67 miljarder kronor, en summa som staten har kvar på ett konto i Centralbanken.

Nya pengar och nya aktörer

Mycket har talats om den kraftiga expansionen av den isländska ekonomin och isländska investeringar i utlandet, speciellt i Skandinavien och Storbritannien. Många hävdar att den till en stor del beror på nya pengar, dvs. förmögenheter med ursprung utanför Island. Det är alldeles riktigt att isländska entreprenörer, som har lyckats bra med investeringar i utlandet, har spelat en mycket stor roll i det som kan kallas näringslivets internationalisering, delvis i finanssektorn genom Samson Holding i Landsbanki, Baugur Group inom handelssektorn och Bakkavör Group inom livsmedelssektorn för att nämna några exempel.

Egentligen har dessa nya pengar fungerat som utländska direktinvesteringar (FDI) i uppbyggnadsfasen av den moderna ekonomin vi nu har här i landet och utan tvekan har just det faktum att det var "isländska" pengar underlättat transformationen.

Det har nämligen länge hävdats i den ekonomiska debatten på Island att för att verkligen få i gång en omfattande kapitalackumulering så behövdes det utländskt riskkapital. Utbyggnaden av aluminiumsektorn grundades på en dylik modell eftersom de tre aluminiumfabriker som nu existerar i landet alla är 100-procentigt ägda av utländska investerare (kanadensiska och amerikanska). I början var också tanken bland isländska beslutfattare att privatisering av bankerna också skulle omfatta utländskt riskkapital. Det blev nu inte så, på grund av att isländska investerare med tillräckliga förmögenheter fanns på plats vid den riktiga tidpunkten.

Nya pengar betyder också nya aktörer inom näringslivet. De som var nyckelpersoner inom näringslivet för 5 – 10 år sedan är nu nästan borta allihopa och vi har fått en ny generation företagsledare som är relativt unga. Om man ser på åldersfördelningen bland verkställande direktörer i börsnoterade företag i Island och jämför med höga chefer inom den offentliga sektorn och politiker ser man en stor skillnad. Genomsnittsåldern för chefer inom näringslivet är 45 år medan parlamentariker och speciellt höga chefer inom den offentliga sektorn är betydligt äldre.

Den moderna ekonomin

Att få fram en helhetsbild av denna utveckling är kanske inte så lätt, men ett vällyckat strukturomvandlingsprogram tillsammans med precis timing av enskilda investeringsprojekt i utlandet och till sist gynnsamma internationella omständigheter, är nyckeln till att förstå omvandlingen av den isländska ekonomin under de sista åren.

Vad gäller internationella förhållanden och globaliseringen så har den verk-

Figur 4. Åldersfördelningen bland beslutsfattare

ligen spelat en stor roll, delvis som en faktor i den inhemska utvecklingen och inte minst valutakursutvecklingen, men därtill har isländska företag i en mycket hög grad sökt sig in på utländska marknader på grund av den isländska marknadens litenhet. Om man tänker efter, så gäller det för nästan vilket företag som helst inom vilken bransch som helst, att om man söker internationell konkurrenskraft så är man tvingad till att växa utöver den isländska hemmamarknaden. Detta är på sätt och vis en logisk konsekvens av hela liberaliseringsprocessen. Många trodde att skulle vara tvärt om, dvs. att inhemska företag skulle övertas av utländska konkurrenter, men verkligheten har än så länge fungerat tvärt om. Det har varit isländska företag som i en mindre grad erövrat världen.

Men det finns ju kvar en hel del problem eller hur ?

Visserligen har de sista åren inneburit en stor påfrestning. Vi har kört på högfart med investeringar inom aluminium- och energisektorn samtidigt som vi har liberaliserat bostadsmarknaden och fortsatt med att sänka skatterna. Resultatet har blivit att inflationen har kommit i gång på nytt och bytesbalansen visar nu ett rekordhøgt underskott. Är det ett tecken på att vi är tillbaka till samma situation som förr. Nej, det tror jag inte.

Tillväxttakten det senast årtiondet har faktiskt varit mycktet lik det historiska genomsnittet under hela efterkrigstiden, omkring 4% per år. Det är 1980-talet och 1990-talet med relativt låg tillväxt omkring 1,5% per år som är det stora undantaget.

I nuläget är det i första hand fråga om hur vi återvinner den ekonomiska jämvikten, och det kan ta lite tid. Inflationen är redan på väg ner och kommer troligen att vara i närheten av Centralbankens inflationsmål redan till hösten. Hur snabbt underskottet i bytesbalansen försvinner är en litet svårare fråga eftersom ett underskott som närmar sig 30 procent av BNP är så ovanligt stort att en traditionell anpassning verkar nästan otänkbar. Är det nödvändigt med en ytterligare devalvering av valutan för att sätta i gång en riktig anpassningsprocess, eller är det bara fråga om lite tålamod och om att lita på marknadskrafterna?

En viktig konsekvens av liberaliseringen och de fria kapitalrörelserna är att många utländska investerare numera håller olika värdepapper som är utgivna i isländska kronor. Det handlar om statsobligationer, bankobligationer, men också om så kallade *glacierbonds* (*glaciärobliigationer*) utgivna av diverse finansinstitutioner i utlandet, som till exempel NIB, Den nordiska investeringsbanken. Den extremt höga räntenivån här på Island utgör en frestelse som investerare och spekulanter har svårt att motstå. Nackdelen är att de kan förlora stora pengar om valutan plötsligt devalveras. Just nu har vi mer än 350 miljarder kronor utestående, vilket motsvarar 30% av BNP av *glacierbonds*. Det är faktiskt mycket stora summor.

Figur 5. Tillväxttakten 1947 – 2006, årligt genomsnitt i procent

Här har vi naturligtvis en mycket viktig finanseringskälla för bytesbalansunderskottet och om den försvinner kan den isländska kronan devalveras snabbt. De fria kapitalrörelserna har alltså komplicerat genomförandet av penningpolitiken på Island. Vi får helt enkelt lita på Centralbankens magi och hoppas att den internationella finansmarknaden inte gör ett nytt anfall innan den isländska ekonomin har hunnit lite längre i anpassningsprocessen.

PER M. JØRGENSEN

LINNÉ I NORSK PERSPEKTIV

I 2007 har man feiret den svenske naturforsker Carl von Linné over hele verden. Det er ikke vanlig kost å feire 300-årsjubiléer selv i akademiske kretser, men det spesielle med Linné er at de fleste kjenner til ham. Faktisk er han en av de få naturvitenskapsmenn som folk flest kjenner til, enda han nå er forsvunnet fra biologiundervisningen der man ikke bestemmer planter etter hans system lenger. Fra et norsk perspektiv ser professor Per M. Jørgensen ved Universitetet i Bergen på Linnés betydning. Artikkelen bygger på foredrag i Det Norske Videnskaps-Akademi våren 2007.

*Carl Linné etter pastell fra 1753
av G. Lundberg.
Linnémuséet, Uppsala.*

Jeg vil først gi en kort introduksjon til Linnés liv og virke, før jeg ser på hans betydning for Norge. Carl Linné ble født i Råshult i Småland i Sverige 23.mai 1707 – riktignok viste kalenderen 12. mai den gangen, men i Sverige fulgte man da den julianske kalender. Faren var prest der. Han anla etter at de flyttet til prestegården i nærliggende Stenbrohult en meget vakker hage. Der tilbrakte han my tid sammen med sin sønn. I følge moren, som tilhørte en gammel presteslekt, førte dette til den 'botaniksjuka' lille Carl ble angrepet av. Noe skolelys var han ellers ikke, men han kom da gjennom gymnaset i Växjö og begynte i 1727 et medisinstudium ved universitetet i Lund.

Høsten 1728 flyttet han til Uppsala fordi man der hadde en svært flott botanisk hage anlagt av Olof Rudbeck d.e. Hagen var dessverre i sterkt forfall etter bybrannen 1702 og Rudbecks død, men Linné kom gjennom sin interesse for planter i kontakt med den plantekyndige domprosten Olof Celsius og Olof Rudbeck d.y. som var svært imponert over guttens botanikk-kunnskaper. Således hadde det seg at Linné ble ansatt som demonstrator i hagen allerede i studietiden og fikk tilgang på det verdifulle Burserherbariet som Rudbeck hadde sikret seg. Han fikk også tilgang på Celsius privat bibliotek der han fant en lite kjent bok som påviser at planter er seksuelle akkurat som dyr. Dette fanget hans interesse, og til nyttår 1729 lager han et skrift til domprosten som het "Praeludium sponsaliorum plantarum" (forspill til plantenes ekteskap), og her ligger kimen til det som skulle bli hans pasjon senere, hans nye plantesystem, det som kalles seksualsystemet, og som bygger på antallet støvbærere og arr, og som han fikk trykt under sitt opphold i Holland 1735-38 dit han dro etter å ha blitt lovet sin elskede Sara Lisas hånd av hennes far Johan Moraeus

i Falun på betingelse av at han innen tre år hadde tatt den medisinske doktorgraden. Dette lyktes Linné med, skjønt det påstås at han som så mange andre kjøpte sin grad ved universitetet i Harderwijk. Den handler om febersykdommers årsaker, og er ikke spesielt bemerkelsesverdig, for ikke å si dårlig. Etter at han i 1739 giftet seg med Sara Lisa, slo han seg ned som lege i Stockholm der han ble meget populær, særlig ved hoffet, fordi han hadde en virksom kur mot syfilis – kvikksølv.

I 1741 ble han professor i praktisk medisin ved universitetet i Uppsala, men hans plantekunnskap ledet til at han også overtok undervisningen i det faget, og han kom til å arbeide mest med botaniske og zoologiske spørsmål, og satte mest vitenskapelige spor

Fig. 1 Tittelsiden av ”*Species Plantarum*”

etter seg i botanikken. Han var særlig opptatt av å kartlegge og klassifisere Guds skaperverk – det var derfor han ikke oppdaget evolusjonen, enda han var svært nær. Selv sa han med sedvanlig ubeskjedenhet: ”Gud skapade, Linné ordnade.” Plantene ordnet han etter sitt nye seksualsystem og i verket *Species plantarum* (Fig.1) fra 1753 innførte han også en konsekvent binær nomenklatur, et navnesystem som fremdeles brukes – ja, denne boken er startpunktet for all botanisk nomenklatur. Hans system er forlengst oppgitt som altfor kunstig, noe han ble angrepet for også i samtiden, meget kyndig av franske naturforskere, med Buffon (1707-1788) i spissen. Linné var selv klar over dette, men den forenkling ikke minst i kommunikasjon mellom forskere som hans ”grep” ledet til, var utvilsomt nødvendig for å kunne utvikle botanikken som vitenskap, og deri ligger hans fundamentale betydning som ingen kan frata ham. Han døde som en, etter egen mening, bortglemt mann på sin gård Hammarby utenfor Uppsala i 1778. Han ble begravd i Uppsala Domkirke med store æresbevisninger, noe han også fikk i livet. Han ble adlet von Linné i 1757.

Linnés norske forbindelser

Hans forhold til Norge var sant å si nokså ambivalent. Jeg har inntrykk av at dette skyldes mer enn den generelle nokså nedlatende holdning svenskene på den tiden hadde til sitt broderfolk. Kanskje han visste at hans norske tippolde-

mor Johanne Pedersdatter (1584-1622) var blitt brent som heks i min fødeby Stavanger i 1622. Det er hennes sønn Jørgen Simonsen, eller Göran Schee (1612-92) som han blir hetende etter at han kommer som prest til Visseltofta på grensen av Småland og Skåne, som kom til å bli Linnés smålandske stamfar på morssiden.

Eller så kan det henge sammen med opplevelsen av å bli avvist av en norsk pike på hans første reise i Norge i 1732, på Lapplandsreisen da han krysset over fjellet og kom ned til Folda i Nordland. Han bemerket allerede under ferden at han forstod at han var kommet inn i Norge på grunn av alle fluene. Atskillig mer lykkelig ble han da han kom frem til prestegården på Rørstad der presten Rasch tok vel imot ham. Han hadde vært stasjonert i Vest-India og fortalte Linné en del om plantelivet der. Men fremfor alt ble Linné betatt av hans ”synnerligen vackra dotter” Sara. Tydeligvis avviste hun tilnærmelser fra Linné siden han skriver i dagboken at hun hevdet at man ikke kunne stole på svensker. Meget avslørende er den lille, nesten uleselige fotnoten Linné gjør i dagboken: ”till henne måste jag skriva från Uppsala”. Om han gjorde dette, vites ikke. Imidlertid kom senere to av hans studenter til Rørstad, først Lars Montin i 1749 og siden Daniel Solander i 1753. Begge ble meget uvennlig mottatt, og man kan undre på hvorfor. Riktignok var den gamle presten Rasch død og hans sønn hadde overtatt sognet. Den vakre Sara bodde der ikke lenger og var blitt gift med Hartvig Jentoft fra Helgeland (og deres datter Sara ble igjen gift med Erik Schytte, sønn av Arnoldus Schytte). Linné oppdaget få interessante planter som vi vet om på sin reise. Mest betatt ble han foruten av Sara Rasch av havets vegetasjon som han så for første gang. Han beskriver ti alger derfra, bl.a. flere av våre vanligste tangarter.

Heller ikke på sin andre reise til Norge til Røros i 1734 gjorde han viktige funn for norsk flora. Reisen var imidlertid hovedsakelig av geologisk art idet han dro fra gruvebyen Falun til gruvebyen Røros for å se på malmbrytingen der. Selv om han meg bekjent ble meget gjestfritt mottatt, er han svært negativ i sin omtale av nordmennene. De omtales som uhøflige, uhygieniske og ukultiverte. Han sendte tross dette noen av sine studenter til Norge, og mottok noen norske studenter.

Linnés studenter

Vi har allerede stiftet bekjentskap med to av Linnés studenter som besøkte Norge, men der var flere som kom hit. Av disse ble Daniel Solander senere mest berømt som botanikeren på kaptein Cooks andre jordomseiling der han kom til å bli grunnleggeren av den vitenskapelige utforskningen av plantelivet i Australia og Oceania. Han fant relativt få spennende arter på sin Norgestur, bare en kom med i en samtidig flora, *Gentianella aurea* – bleiksøte, som omtales i Gunnerus flora, og som fremdeles har sine sydligste forekomster i

Sørfold. Mest betatt ble han av havet som han så for første gang. Det gjaldt også Lars Montin hvis reisedagbok gir et enda mer negativt inntrykk av forholdene på prestegården i Rørstad, noen viktige planteoppdagelser gjorde han ikke på den norske siden.

En annen av Linnés langveisfarende studenter som oppholdt seg i Norge var Pehr Kalm ved årskiftet 1747/48 da han ”blåste i land” nær Grimstad under en storm ved overfarten til England under sin reise til Amerika. Årstiden var jo ikke den rette for botanisering, men han har en del kommentarer i sin publiserte reisedagbok om plantebruk, og så hyller han de norske kvinnene som han oppfattet som sanne arvtakere etter de staute vikingkvinnene.

Langt større betydning for norsk botanikk fikk de to mindre kjente blant disse fem, dansken Georg Tycho Holm og finnen Anton Rolandsson Martin. Førstnevnte, Holm, ble av sin lærer, prof. Buchwald, sendt til Linné for at i det minste en danske skulle ha førstehåndskjennskap til Linnés lære. Holm ble faktisk stilt i utsikt en stilling innen naturvitenskapen om han returnerte til Danmark. I 1751 ble han, som medisinkandidat, sendt til Kongsberg for å assistere ved et utbrudd av feber der. Men som ventelig, botaniserte han ivrig og sendte planter til Linné, bl.a. den laven Linné beskrev som *Lichen*

saccatus, i dag *Solorina saccata*, vanlig skållav. Dette er den første lav som ble vitenskapelig beskrevet fra Norge. Likeledes gjorde han mange opptegnelser også med lokale navn på planter, som han dessverre aldri rakk å få trykket, men som Ove Arbo Høeg publiserte to hundre år senere og hadde glede av i sine studier av planter og tradisjoner.

Enda viktigere for norsk botanikk av samtlige Linné-elever kom Anton R.Martin til å bli. Han er kanskje mest kjent som pioner i utforskningen av Svalbard, men hans botaniske bidrag derfra er ubetydelige da han i hovedsak var opptatt med å observere havdyr, hval og sel, og værforhold. Men etter denne turen fikk han i gave et eksemplar av Pontoppidans *Norges naturlige historie* og dette ledet til at han dro til Norge for å sjekke en del av opplysningene i boken. Han dro fra

Fig. 2 Planter, hvorav noen norske, publisert av Linné som et appendix til andreutgaven av ”*Fauna suecica*”.

Gävle sommeren 1759 gjennom Jämtland og kom ned til Stjørdal der han fant klåved (*Myricaria germanica*), et funn Linné ble meget begeistret for. Etter et bemerkelsesverdig kort opphold i Trondheim dro han videre med båt langs kysten og havnet til slutt i Bergen der Pontoppidan hadde vært biskop. Her oppholdt han seg helt til sommeren 1760, hovedsakelig for å observere sildefisket om våren. Linné utvirket faktisk at det svenske vitenskapsakademiet bevilget penger så at han skulle kunne være i Bergen vinteren over, hvilket ikke opprinnelig hadde vært meningen. I sin rapport om fisket meddeler Martin at *stedet* der silden kommer inn på kysten, og *når* den kommer har forskjøvet seg gjennom århundrene ifølge lokalbefolkningen. Han fremsetter også en teori om at den nok holder til langt uti havet resten av året og bare kommer til kysten for å gyte. Jeg har ikke sett noen fiskeribiologer omtale disse observasjoner og tidlige teorier. Enda mindre påaktet er Martins botaniske observasjoner, og det skyldes nok hovedsakelig Linné selv som trykket dem som et tillegg i andreutgaven av sin *Fauna suecica* (1761), under tittelen *Florae svecicae novitiae* (Fig. 2). Dessuten underkjente han sin elevs korrekte bestemmelse av en sjelden mose, nøttemose (*Diphyscium foliosum*), funnet ved fjellet Ulrikens fot. Det viktigste var imidlertid den kontakt Martin skapte mellom Bergens botanikkinteresserte og Linné. Året etter reiste den unge apotekersønnen Johan Carl de Besche til Uppsala som første stopp på sin europeiske dannelsesreise, og dette ledet igjen til at han ble kjent med Linnés sønn som senere ordnet det slik at Martin Vahl, som jeg behandler nedenfor i avsnittet om Linnés norske elever.

Linné hadde elleve norske studenter som alle var hans privatelever. De fleste var i ganske kort tid hos ham, og var rikmannssønner som var på sin "grand tour" i Europa. Gode eksempler på dette var brødrene Anker og brødrene Willemsen. Av sistnevnte ble en senere eier av Tøyen gård der i dag botanisk hage og museum ligger, men begge ble embetsmenn of de gjorde ikke noe for norsk botanikk. Brødrene Anker som var fremstående norske borgere, gjorde seg nok mest kjent for sin forretningsvirksomhet og innflytelse i politikken, men Bernt Anker hadde en flott hage omkring sitt Palé, omtrent der "Plata" er i dag, som var ordnet etter Linnés system og som, i likhet med broren Peders park på Bogstad, inneholdt mange sjeldne planter. Bernt testamenterte den til Katedralskolen i håpet om at den ville bli den første norske botaniske hage. Dessverre hadde verken skolen eller byen råd til å holde den, og den forfalt til tross for lektor Flors anstrengelser.

Den eneste nordmannen som tok doktorgraden hos Linné var Henrik Tonning, en av de mange Trondheimsstudentene, hovedsakelig kommet dit gjennom biskop Gunnerus påvirkning. Tonning kom dit sammen med Borchgrevink i 1766. Sistnevnte ble syk og var dessuten misfornøyd med Linnés undervisning fordi han aldri holdt de utlovede forelesninger og stadig

reiste til Stockholm. Dette kan virke merkelig da Linné gir ham skussmål som en flittig og høflig elev, og fru Linné som ellers ikke kunne utstå utenlandske studenter, åpenbart inviterte seg selv på kaffe til de to nordmennene. Men mens Borchgrevink returnerte til Norge og siden deltok som Maximillian Hells assistent ved Transit-Venus ekspedisjonen i 1769, der han gjorde flere botaniske observasjoner, så klarte altså Tonning å ta doktorgraden på et arbeide kalt *Rariorae norvegicae* (Fig.3). Den omhandler hovedsakelig sjeldne arter som Gunnerus og hans amanuenser, hvorav Tonning var en, hadde funnet. Det er ikke noe spesielt bemerkelsesverdige arbeid, og Tonning kom ikke til å gjøre mye mer i norsk botanikk enda han skrev en flora kalt *Norsk medisinsk og oekonomisk flora*, hvor-

Fig. 3 Forsiden til Tonnings doktorgradsarbeide, Gunnerusbiblioteket, Trondheim.

av bare første volum kom ut i 1773. Om denne sier prosten Wille nokså surt i et brev til Christian B. Hammer at der ikke finnes et ord som man ikke kan lese hos andre forfattere. Gunnerus var selv nokså misfornøyd med sin tidligere amanuensis, og skriver til Linné: "Han kunde vistnok ha bragt det langt i naturvidenskabene om han ikke hadde været så commod – eller på godt norsk, lad."

Den absolutt viktigste norske Linné-elev var utvilsomt Martin Vahl som Linné selv var meget begeistret for, men Vahl tok ikke noen doktorgrad i Uppsala enda han oppholdt seg der i fem år, antakelig siden hans venn N.Tønder Lund avrådet ham fra dette da svenske doktorgrader ikke stod særlig høyt i kurs i Danmark. Martin Vahl hadde allerede som gutt i Bergen blitt svært interessert av planter, og var høyst sannsynlig stimulert av apoteker de Besche som hadde sin virksomhet i nabohuset der Vahl vokste opp. Allerede dagen etter at rektor Arentz hadde holdt en innledning om botanikken i naturfagtimen på Katedralskolen, troppet hans elev Martinus Vahl Rasmussen, som hans døpenavn var, opp med et herbarium. Dette sendte Arentz straks til Rottbøll i København, mannen som ledet undervisningen i botanikk på universitetet. Vahl kom senere selv til Universitetet i København der han begynte å studere i 1767, etter all sannsynlighet teologi, men da faren oppdaget at han

i stedet fulgte forelesninger i botanikk, ble han straks hjemkalt til Bergen for å stå til rette. Det var igjen apoteker de Besche som grep inn. Han overtalte den strenge fader å sende Martin til Volda for å hospitere hos sogneprest Hans Strøm, og der ville han nok komme på bedre tanker. Det faren ikke visste var at Strøm var en fremragende botaniker. Der lærte Martin Vahl så meget om planter, ikke minst om kryptogamer, at selv Linné senere ble dypt imponert.

For i 1769 ordnet de Besche det slik at Martin fikk komme til Uppsala å studere med Linné. I 1774 returnerte han til København og begynte antakelig, etter oppfordring fra sin venn N. Tønder Lund, på et medisinstudium, og tok da sin eneste universitetseksamen, en baccalaureatgrad. Men igjen tok botanikken overhånd og i 1779 ble han lektor i Botanisk Have der han senere kom opp i en merkelig strid med den nye overgartneren Bache som hadde politiske overtoner, og som endte med at han av kongen ble sendt på en utenlandsreise der han kom helt syd til Tunis, og ble meget populær i Paris. Der traff han engang til og med Napoleon som stilte spørsmål om det ville være mulig å innføre silden i Seinen. Det er fra et slikt besøk (i 1799) at vi har et fotografi (en såkalt "physionotrace") av ham (Fig. 4). Under hans fravær i Europa hadde redaktøren av *Flora danica*, Otto Fr. Müller (1730-1785), dødd og Vahls gode venn Tønder Lund søkte på hans vegne stillingen, og i 1785 utnevnte kongen "studiosus Martin Vahl" til redaktør for verket "på grunn av din velkjente dyktighet" som det står i utnevnellesbrevet. Vahl fikk professortittel året etter, men virket bare som lærer ved Naturhistorieselskapet. Først i 1801 ble han ordinær professor i botanikk – den første norske i emnet. Til tross for at han bare fikk tre år i embedet ble hans virksomhet av uhyre stor betydning for norsk botanikk, først og fremst gjennom sin virksomhet som lærer og det enestående samholdet han skapte blant studentene, hvorav to ble professorer ved det nyopprettede Kgl. Frederiks universitet i Christiania, først Jens Rathke (1769-1855) i naturhistorie og siden Christen Smith (1785-1816) i botanikk og nasjonaløkonomi.

Fig. 4 Martin Vahl avbildet i Paris 1799 med en ny metode, physionotrace.

Som kjent døde sistnevnte i Kongo i 1816, så Rathke ble nødt for å ta over botanikken, enda han egentlig var zoolog. Han klarte jobben fordi han ble generøst understøttet av en annen Vahl-student, hans etterfølger i København, Jens W. Hornemann. Men det er en annen historie.

Det viktige er at vi har en direkte linje i norsk botanikk fra Linné til vår første professor i faget i Oslo. Vahl var svært opptatt av å innprente i sine elever Linnés system – som den verste grammatikk ifølge eleven Henrik Steffens, og Vahl påstås å ha vært en av hans kjæreste elever.

Men enda viktigere var Linnés påvirkning, gjennom sine verk, på to norske kirkelige tjenere, som var opptatt av å undersøke Guds skaperverk slik det materialiserte seg der de bodde og virket. Den første, sogneprest Hans Strøm (1726-1797) (Fig. 5), sier i sin selvbiografi at han etter å ha lest *Species Plantarum* ”påkom der mig, kort at sige, en entusiasme for denne videnskab som jeg i aldrig i mine Dage har følt lige til.” Linné ble mektig imponert over Strøms verk om ”Fogderiet Søndmør i Bergens Stift” enda Strøm ikke brukte hans binære nomenklatur. Han skrev faktisk til Strøm at ”sådan Kapellan som Eder finnes inte uti hela Sverige.” Men Strøm var for beskjeden til å ta opp noen nærmere korrespondanse med Linné, så det ble med dette.

Den som derimot i hele sin tid som biskop i Nidaros holdt brevlig kontakt med Linné var Johan Ernst Gunnerus (1718-1773) (Fig. 6). Det er bevart 24 brev som gir oss full innsikt i dette merkelige og nære faglige samarbeidet som betydde minst like meget for Linné som for Gunnerus. Gunnerus som ikke hadde studert biologi under sin omfattende utdanning i København, Halle og Jena, var til sin store overraskelse blitt utnevnt biskop i Nidaros i 1758, etter en vikarperiode som professor ved Univ. i København, der han ble mektig populær hos studentene – og tilsvarende upopulær hos sine kolleger. Han kom til Trondheim fast bestemt på å gjøre Norge ”ligesaa berømt og opplyst i Videnskaben som de mest bekjendte land i Eiuropa.” Hans første brev til Linné er av

Fig. 5 Hans Strøm etter stikk av Seehusen 1791.

24. April 1761 og er på hele tolv sider, for det meste om dyr i havet – en biotop Gunnerus var meget opptatt av. Det tok ett år før Linné svarte, og svaret var kort – én side, men han er vennlig positiv. For å kunne avgjøre flere av spørsmålene må han ha materiale, og han forstod åpenbart at han i Gunnerus hadde fått en god kilde til kunnskapen om de nordlige biota. Han oppmuntret Gunnerus med følgende, i mine øyne nokså skremmende passus, her gjengitt i Leiv Amundsens overset-

Fig. 6 Ernst J. Gunnerus etter samtidig kobberstikk

telse: ”Det gleder meg at Gud har oppvakt én som han har formet av bedre Muld, til at utforske Hans naturhemmeligheter i nordboenes fjerneste egne. Disse hemmeligheter som han fra jordens skapelse har unndratt de nysjerriges øyne, har han reservert for Dem.”

Jeg oppfatter Linné og Gunnerus som to tvillingsjeler som begge var opptatt av å kartlegge skaperverket, snarere deodiversiteten enn biodiversiteten. Det er først i 1764 at Gunnerus meddelte Linné at han arbeider med en flora. Han synes selv at det er dristig og skriver: ”Jeg ville ikke selv ha skrevet noen flora dersom andre og mer kyndige landsmenn hadde villet

Fig. 7 Forsiden av 'Flora norvegica', Gunnerusbiblioteket, Trondheim.

gjøre det.” Helt åpenbart er dette et nasjonalt løft som han fikk Linnés hjelp med, og i 1766 fikk han ut første volum av sin *Flora norvegica* (Fig. 7), som er vårt første floraverk. Under arbeidets gang var nok de to herrer ikke alltid enige, og Linné underordner seg faktisk til og med noen ganger biskopens mening, for eksempel om den nye laven *Lichen normoericus*, som Linné mente kunne være identisk med en art han hadde beskrevet. Men Gunnerus som begrunnet saken, hadde motargument, og Linné bøyer av med følgende utsagn: ”Herr Biskopen som har på honom tilräckelig tilgång lärer bäst sielf där om kunna dömma.” At Linné satte Gunnerus høyt viser også at han oppkalte en afrikansk plante etter ham, til *Gunnera perpensa*. Linné kaller ham faktisk i brev ”Nordens nye Plinius”.

Av dette forstår vi at selv om Linné ikke personlig gjorde noen større botaniske oppdagelser i Norge, og selv syntes han ble dårlig behandlet der, kom han til å få direkte betydning for fagets utvikling i Norge.

LIV BLIKSRUD

SIGRID UNDSET. FORFATTER, FORSKER OG FIGHTER.

I år er det 100 år siden Sigrid Undsets debut som forfatter med romanen *Fru Marta Oulie*. Den kom ut på Aschehoug forlag i Kristiania i oktober 1907. Det er i år også 125 år siden Undset ble født i sin danske mors hjemby, Kalundborg, 20. mai 1882.

Professor i nordisk litteraturvitenskap, Liv Bliksrud, holdt i den anledning en forelesning ved årsfesten for Universitetet i Oslo. Sjangeren er i følge forfatteren den som i den klassiske retorikk kalles den epideiktiske, altså lovtalen, som seg hør og bør ved feiring av jubilanter.

I norsk litteraturhistorie er 1907 generelt et merkeår, det er det store debutåret. Ikke bare Sigrid Undset, men også Olav Duun, Johan Falkberget og Herman Wildenvey sto i 1907 frem som den nye vin i det litterære Norge. I den nye diktergenerasjonen skulle Undset bli den mest fremtredende, og mer enn det. Undset ble fra 1920 en litterær stormakt, nasjonalt og internasjonalt. Maktens tinde besteg hun i 1928 da hun ble tildelt nobelprisen i litteratur for sine ”mäktiga skildringar ur Nordens medeltida liv”, som det het i innstillingen fra nobelkomiteen (Bliksrud 2005b: 176). Sigrid Undset er hittil den eneste norske kvinne som har fått en nobelpris.

Ruvende er en betegnelse som gjerne brukes om Sigrid Undset, og den er dekkende i enhver henseende. Hun ruver godt i bokhyllene. Det skjønnlitterære forfatterskapet teller i overkant av 20 titler, for det meste romaner og noveller. Hun har også utgitt dikt, skuespill og barnebøker. Dertil kommer helgenvitae, erindringsbøker og oversettelser fra norrønt¹ og engelsk.² Hennes essayistiske forfatterskap teller flere tusen sider. Det finnes også mer, bl.a. fortellinger spredt i blader og tidsskrifter og publiserte brevtgaver. Dette utgjør godt og vel 10.000 siders trykt produksjon.

Slik som forfatterskapet ruver i volum, slik gjorde forfatterinnen det også, fysisk og mentalt. Sigrid Undset ble spøkefullt kalt Sigrid Storråde. Hun var meget stor, 180 cm høy og ingen sylfide. Hun ruvet som et fjell og gjorde et voldsomt inntrykk. Jeg vil bringe et par snapshots av hvordan hun virket på sine omgivelser. Det første er signert professor emeritus Rolf Nyboe Nettum. I sin faglige selvbiografi skildrer han Sigrid Undset tre dager før den tyske okkupasjon:

Sigrud Undset holdt foredrag i Studentersamfunnet, salen var overfylt, jeg stod klistret oppover veggen. Ronald Fangen, agitator for den glade, optimistiske, men akk så naive Oxfordbevegelsen, hadde utgitt *En kristen verdensrevolusjon*. Sigrud Undsets foredrag – Er en kristen verdensrevolusjon mulig? var en klar avvisning av Fangens utopi. Ronald Fangen burde vært der så vi fikk en diskusjon, nå dominerte Sigrud Undset arenaen.

Jeg vil si det med et samme: Sigrud Undset er den mest imponerende kvinne jeg har stått overfor. Hun utstrålte en mektig autoritet, hun stod der og ruvet i en rød kjole som falt tungt ned mot anklene, saga-aktig – totalt ujalte. Med hele sin vekt av fornuft og ubønnhørlig realitetstroskap, plukket hun Ronald Fangens argumenter fra hverandre. Hun talte med en dyp, guttural stemme og slurvet med ordene, ikke så lite arrogant. Personligheten bar frem hennes budskap.

Det var lørdag 6. april 1940. Dette var den siste store kulturmanifestasjon i det frie Norge. *Hannibal ante portas* (Nettum 2006: 46).

Her er et par øyenvitneberetninger fra svenske aviser i forbindelse med nobelpriskeiringen i Stockholm. Av presseomtalen gikk det frem at Undset stjal showet i Stockholm. Hun var festens ”medelpunkt”. På journalistene gjorde hennes reserverte vesen, kontante spissformuleringer og høye skikkelse et mektig inntrykk. *Svenska Dagbladet* ser henne som en valkyrje, stor og praktfull. Myndighet preger hver bevegelse. ”Dragen äro stolta och uttrycksfulla. Hon ler ofta, snabbt och flyktigt, en smula spydigt ibland.” Hun taler vakkert om sine norske forfatterkolleger, særlig om Olav Duun. *Social-Demokratens* journalist møtte ”en hög person, en stor person, förkrossande stor. Den, som är liten, blir än mindre, förlorar kontenansen.” Undset la ikke vekt på å være moderne og sa til de imponerte journalistene: ”Moderne, hva er det? Annet enn rekvisitter.” I intervjuene på pressekonferansen i Stockholm uttalte hun seg særlig om to ting: om at forfatternes rettigheter er legitime rettigheter, ikke nådegaver, og om at hun følte seg politisk hjemløs i Norge, men var tilhenger av ”Chestertons parti” (Bliksrud: 2005a,182).

Ved å tilkjenne sin tilhørighet til Chestertons parti signaliserte Undset hvor hun hørte hjemme.³ I et større perspektiv må hennes forfatterskap ses i forhold til såkalte den katolske renessanse i det 20. århundre. Den hadde den franske filosof Jacques Maritains nythomisme som en av sine viktigste forutsetninger, og har båret frem en rekke store forfatterskap i det 20. århundre, Georges Bernanos, François Mauriac og T.S. Eliot. I England er forfatteren og litteraturforskeren G.K. Chesterton en viktig representant for denne retningen, og han var Undsets nærmest beslektede. I hans robuste realisme, satiriske vidd og store lærdom i middelalderens kunst og litteratur fant hun så å si seg selv igjen, og Chestertons eggende apologi for kristendommen ble for henne en viktig inspirasjon. I Norge var den nythomistiske retningen i europeisk kultur ganske ukjent. Som representant for den inntok Sigrud Undset derfor en posisjon helt for seg selv i norsk kulturliv. Inspirert av Chesterton og

andre nythomister ifører Undset seg i 1920-årene skjold og brynje og drar på korstog. Troens banner bruker hun som svøpe på alle slags moderne, sekulariserte overtroer, dvs. på ideologier av den typen som gjør krav på å kunne gi mennesket en forklaring på de siste spørsmål. For å forkynne sitt budskap gir hun sitt krigerske, utålmodige og selvbevisste jeg nesten frie tøyler. At mange syntes hun ble for grov og skarp i kantene er ikke til å undres over. Som *fighter* skrev hun til beundring og forargelse, og med sine upopulære synsmåter fremsto hun snart som en av sin tids mest markante meningsprodusenter.

Jeg har tillyst at jeg vil gå inn på Undset under tre aspekter, som forfatter, forsker og fighter, men disse tre henger uløselig sammen, som tre metaller i en legering. I sine historiske romaner er hun både forfatter og forsker i ett. Her smeltet hun diktning og vitenskap, fantasi og forskning sammen til en ubrytelig kunstnerisk enhet. I Undsets samtid sto imidlertid den dikteriske evnen høyt i kurs også blant faghistorikerne selv. Forskernes ideal var å fortelle historie, og fortelle godt (Solberg 1997: 226). Undset roste dem for det: "Sigurður Nordal er forfatter selv, han har skrevet dikt og romaner, Magnus Olsen og Fredrik Paasche har meget av kunstneren i sig", uttalte hun (Winsnes 1982: 104). Selv om hun ikke var yrkeshistoriker, ble Sigrid Undset en av sin tids autoriteter på norsk middelalder. Hun hevdet, med en omskrivning av Gunnar Heibergs ord i skuespillet *Jeg vil væрге mitt land* (1912), at hun hadde bodd 1000 år i dette landet.⁴ Og med rette. Det hører med til Undset-mytologien at hun som liten nærmest bodde på Oldssakssamlingen hos faren og hans kolleger. Det fortelles at hun kunne forskjellen på en buttnakkøks og en skafthulløks før hun kunne snakke rent, og at den sjokoladen professor Oluf Rygh hadde med til henne lå i den samme kassen som Sigurd Jorsalfars hodeskalle. Da hun var ti år, leste hun norrønt og var oppdatert på norsk historieforskning. At hun også selv betraktet sine middelalderromaner som forskningsbidrag, fremgår av følgende brev til Magnus Olsen fra 1923:

Hvorfor skulde jeg negte: Da jeg tok op arbeidet med denne bok [*Kristin Lavransdatter*] vilde jeg gjerne gi saa sterkt og sandt et billede som var mulig av norske mennesker og norsk liv – i en tid, hvis livssyn og idealer, vurdering av verdier, tro og overtro paa mange punkter stod i den skarpeste motstrid til vor egen tids.... Og jeg mener selv, at kan jeg med denne min bok om saa bare ganske litt styrke det gamle norske kulturgrundlag, følelsen av individets pligt mot slekten og derigjennem mot nationen, hvor det endnu findes levende, og vække sands for værdien av denne følelsen der, hvor den omtrent er smuldret bort – saa har jeg allikevel i nogen grad realiseret min fars ønske om at jeg skulde arbeide videre med hans arbeider, som han pleiet si til mig, da jeg var barn. Og skjønt jeg bare var lægmand, saa har det undertiden forekommet mig som om historieforskere en og anden gang kunde drage sig til nytte en kunstners opfatning av et og andet norrønt (sitert etter Solberg 1997: 216).

Frukten av hennes livslange forskning i norsk middelalder er ikke bare de his-

toriske romanene. En stor del av hennes sakprosa behandler norsk historie fra jernalderen og fremover, fremført i lærde, til tider blytunge artikler og avhandlinger. Holdningen er vitenskapelig og drøftende, kildene settes opp mot hverandre med umåtelig grundighet, resonnementene er omstendelige. Det viktigste bidraget er hennes tre velskrevne artikler til annet bind av storverket *Norsk Kulturhistorie* fra 1939, redigert av Sverre Steen og Anders Bugge.

Det er slått ettertrykkelig fast at Undsets historiske kunnskaper var på høyde med datidens faglige ekspertise. Hennes middelalderromaners yrende rikdom av detaljer er korrekte med hensyn til alle forhold av historisk, juridisk, kirkerettslig, liturgisk, genealogisk, etnologisk og kulturhistorisk art. Alt hun skildrer har sitt opphav i primære kilder – et voldsomt tilfang av bilder, gjenstander og skrifter. ”Når jeg leser hennes bok [Kristin Lavransdatter]”, skrev Magnus Olsen, ”kan det ofte forekomme at jeg må si til meg selv: Så sannelig har hun vært borti den eller den lite kjente og sjeldent siterte kilden også! Jeg kan se det av et ord, en vending, en liten situasjon, men det er aldri slik at hun uten videre har ”lånt” en karakteristisk detalj, nei, hun har alltid gjort den til sitt eget eie, innstøpt og utnyttet den etter sitt eget dikteriske behov” (sitert etter Rieber-Mohn 1982: 35). Undset anså imidlertid ikke korrektheten som et mål i seg selv, men uttalte at hun ville nødvendig irritere eventuelle lesere med spesialkompetanse på middelalderen.

Selv om alle kritikere og forskere var enstemmige i sin beundring for Undsets evne til å skape et troverdig bilde av norsk middelalder, var ikke alle overbevist om hennes skildring av middelalderens mennesker. Den materialistisk orienterte historikeren Edvard Bull, Francis Bulls bror, mente at personskildringen var for moderne, for psykologisk. Kristin Lavransdatter har vokst opp i Welhavensgate og kjenner naturen fra turer i Nordmarka, mente han (Bull 1927: 204). Men for Undset var nettopp poenget å skildre det tidløse i mennesket, det som ikke forandrer seg. Mot beskyldningen om at hennes middelalderske husfruer var Homansbyens moderne kvinner i forkledning, svarte hun at det var omvendt: det er de moderne kvinnene som er husfruer i eksil (Bliksrud 1988: 55).

Ved å skrive sine middelalderskikkelsers liv inn i en kristen sammenheng med positivt fortegn tok Sigrid Undset stilling til en kulturstrid i samtiden. Spørsmålet gjaldt om, eller i hvilken grad, middelalderens mennesker ”egentlig” var kristne, og hva innføringen av kristendommen betydde for Norge som nasjon. Her sto to sentrale forskere mot hverandre. Den ene var den nevnte historikeren Edvard Bull. Han hevdet at middelalderens nordmenn ikke var nevneverdig påvirket av kristendommen, de forble de gode gamle hedninger. Bulls syn på middelalderen var preget av en beundring for det gamle kjempeliv i nord, for vikingånd og nasjonal selvtilstrekkelighet. Mot Bull sto litteraturhistorikeren Fredrik Paasche, som var en av Undsets viktigste faglige

rådgivere. Ved studiet av middelalderens egen diktning viste Paasche hvilken viktig plass den katolske kristendom hadde i folkets liv før reformasjonen. Han var enig med Undset: de litterære kildene vitner om at folk i norsk høy-middelalder ikke var så forskjellige fra moderne mennesker. "Middelalderens stil", skrev Undset, "er ikke den størknede skorpe om et avdødt tankeliv. I islandske sagaer, i danske ridderviser, i tysk minnesang, har de menneskelige følelser og tanker, som er til alle tider, fått fast og konsis form og kunstnerisk uttrykk" (Undset 2004: 15). Både Paasche og Undset betraktet kristendommen som den kraft som gjorde Norden til en del av et kultivert Europa og ikke som en forkvakling av den gamle nordiske helteånd. At de primitive og ville naturkrefter hos nordboerne ble tuktet og temmet var en seier for kulturen. Det beste ved vikingene var at de sluttet å være vikinger.

Hadde så Undset "rett" i sitt syn på middelaldermenneskets "moderne" sjelsliv? Det er et spørsmål det er umulig å svare på, hevder historikeren Sverre Bagge: Det historiske materiale vi har til rådighet er for sparsomt til at vi kan trenge så dypt inn i middelaldermenneskets mentalitet som vi kunne ønske. Bagge har studert Undsets middelalderromaner, og synes nok at hun gjør den katolske kirke for innflytelsesrik, for nærværende i folks daglige liv, kanskje gjør hun den også for streng. Men så er hennes hovedpersoner religiøst anlagte personligheter; hun skildrer også mange mennesker som ikke er opptatt av troens verden. Men direkte "feil" hos Undset kan han ikke påvise.⁵

Spørsmålet om og i hvilken grad menneskene forandrer seg vesentlig gjennom historien er i dag et aktuelt problem innenfor historisk og sosialantropologisk forskning. Edvard Bull var preget av 1800-tallets imperialistiske utviklingsteorier. Disse tegnet et bilde av det moderne, siviliserte menneske som et produkt av en lang utvikling fra en primitiv utilstand, der største delen av jordens befolkning fortsatt befant seg, og de insisterte på de grunnleggende kulturelle forskjeller mellom de forskjellige samfunn. Dette syn har lenge vært dominerende, men i dag står mange sosialantropologer for det motsatte standpunkt, i det de understreker den fellesmenneskelige natur og kulturen som noe mer sekundært (Bagge:1998;15). Dette var også Sigrid Undsets oppfatning. Hun var dypt engasjert i historiske prosesser og hvordan de virket inn på menneskene. Hun så at deres seder og skikker, tro og tanker forandres meget gjennom tidene. Likevel forblir grunnelementene i menneskelivet de samme. "Men menneskenes hjerter forandres aldeles intet alle dager," slik lyder et kjent Undset-sitat.⁶

Det er da også i sin universelle menneskeskildring Undset når høyest som dikter. Det har falt store ord om hennes diktning gjennom tidene, og gjør det fortsatt. Den norske dikteren Hans Herbjørnsrud skriver: "Trilogien hennes *Kristin Lavransdotter* overgår alt i den skandinaviske litteraturen i forrige århundre. Den er, nøkternt vurdert, et mirakel" (Herbjørnsrud 2007).

Den østerrikske dikteren Robert Musil sammenliknet i sin tid Undset med Homer (tante Homer!) og kalte *Kristin Lavransdatter* "Ein Kompendium des Menschlichen." ⁷

Undset viser oss et bilde av mennesket i dets totalitet av lidenskaper – elskov, hat og begjær og lengsel etter frelse, forsoning, sannhet og erkjennelse. Men hennes hovedtema er kjærligheten og dens makt over menneskene og dens vilkår under forskjellige livsbetingelser. Fra ung alder og lenge før sin konversjon til den katolske kirke betraktet hun forholdet mellom mann og kvinne som et mysterium, et forhold som gir mennesket mulighet til å oppleve både himmel og helvete. Undset tok avstand fra enhver puritanisme som nektet å se det seksuelle instinkt i den menneskelige erfaring. Men hun var i opposisjon til den moderne feminisme, som betonte uskyld og hygiene på sexlivets område. Undset visste, som den amerikanske feministen Camille Paglia, at sex er en mørkere makt enn feministene vil ha det til. Her var hun på linje med dikteren D.H. Lawrence, som sjokkerte hele Europa med sine dristige kjønnskildringer. Undset beundret Lawrence som dikter, og hevdet at det ikke var hans skildringer av sex som er umoralske, men de moderne ungpikerebøkene, som fremstiller kjønnsforholdet som solbad og saft og vann.

I sine betraktninger over diktekunsten, i sin *poetikk*, fremholder Undset at kunsten må respektere livets elementære vilkår. Disse er uløselig forbundet med menneskets naturside: Mennesket fødes, tar til seg næring, forplanter seg (eller opplever evnen til det), lider og dør. Alt som er sant og stort må på en eller annen måte være knyttet til slike elementære fenomener. Men nettopp derfor må disse fenomener underkastes moralsk, åndelig, kulturell og religiøs disiplin. Dette krav fant hun i katolisismens lære om sakramentene, hvis vesen er å søke utover det jordiske livs begrensninger. Sakramentene "ledsager" livet i dets elementære former: dåpen helliger fødselen, eukaristien måltidet, ekteskapets sakrament helliger driften, sykesalvingen lidelse og død. Av dette kommer det ut en diktning som er grådig på kropp og sanser, men som med Thomas Aquinas vet at siden kroppen er til for sjelens skyld, kan lykken ikke defineres som et legemlig gode (Bliksrud 2005a: 77).

Undsets menneskeskildring er således i utakt med samtidens profane og pragmatiske. Hennes veiledere i menneskekunnskap var da heller ikke tidsmessige støtter og superstjerner som Sigmund Freud og William James, men naturforskeren Carl von Linné, diktere som Shakespeare og Shelley og helgenene Augustin, Thomas Aquinas og Teresa av Avila – sistnevnte var i følge Undset den skarpeste hjerne Vårherre har plassert i et kvinnehode. Undset diktet deres visdommer inn i sin egen menneskeskildring og tilværelsestolkning på en måte som gjør at hennes diktning av leserne blir oppfattet som "sann", uavhengig av om hennes lesere "tror" på de sannheter hun selv baserte den på. Jeg vil anta at det er dette kunstgrepet som er hovedgrunnen til

forfatterskapets store slitestyrke (Bliksrud op.cit. ibid.). Slik lever Undset opp til noe Proust skriver i bind XII av *På sporet av den tapte tid*, at fornyelsen i litteraturen ikke er et spørsmål om tema, men om øyet som ser, om visjon: Det er ikke hennes emner, men hennes visjon av mennesket, som gjør at bøkene hennes tåler å leses igjen og igjen.

Mens Undsets middelalderdiktning dreier seg om å rekonstruere tapte sammenhenger i tilværelsen, analyserer hun i samtidsverkene de modernitets-symptomer som hun på lengre sikt mente ikke ville tjene frihetens og individets sak – dermed kan vi si at hun dekonstruerer moderniteten. Hele Undsets forfatterskap kan studeres som et oppgjør, eller en kritisk diskurs med de krefter og tendenser i tiden som – sett med hennes øyne – representerte forfall og depresjon. Kampen ble utspilt i flere faser. Sterkt forenklet kan man si at hun fra 1910 og til 1920 fightet med feministene, i 1920-årene med protestantene, i 1930-årene med rasehygienikere, i krigsårene 1940-45 med nazistene, og i årene etter krigen med kommunistene.

Utgangspunktet for kritikken kan spores tilbake til de lærdommer hun ble tilført av sin far. Vitenskapsmannen Ingvald Undsets viktigste lærdom var at han lærte datteren hva vitenskap er, og hva vitenskap ikke er. Faren lærte henne at studiet av de primære kilder er den egentlige vitenskap. Men først er vitenskap hypoteser. Vitenskap er en vei, eller en metode til å skaffe seg sikker viten, men i seg selv ingen garanti for sannheten – ”og selv det som vi nu tror å vite med sikkerhet, sa pappa, en vakker dag kan en eller annen gjøre opdagelser som setter hele spørsmålet i en ny belysning, og vi blir nødt til å ta det opp igjen fra grunnen av” (Undset 2003: 203). Ekte vitenskapelig holding innebærer ydmykhet på vitenskapens vegne. Men en slik ydmykhet fantes ikke på den skolen Undset ble satt til å gå på. Fra niårsalderen var hun elev ved kvinnesakskvinnen Ragna Nielsens radikale fellesskole i Kristiania. Her reagerte hun mot lærernes naive tro på Vitenskapen kombinert med manglende vitenskapelig oppdatering: ”Fort opdaget hun, at for eksempel i Norgeshistorien eller verdenshistorien lærte de som kjensgjerninger en hel del, som hennes far hadde sagt var gjetning eller hypoteser som neppe lot sig forsvare lenger” (Undset op.cit. ibid). Hun utviklet en dyp mistro til alt som het skolelærdom og pedagogikk. Moderne pedagoger kalte hun mystagoger, og provoserte med uttalelser av typen, jeg likte godt den skolen han gikk på, han lille Marius.

Men skolen fikk likevel stor betydning for hennes utvikling. Den grunnla i henne ”en utryddelig mistillit til alt som smakte av utviklingstro, fremskrittsglede og programmer”, som hun skrev i sin selvbiografiske introduksjon til Svenska Akademien i forbindelse med nobelprisen (Undset 2006: 437). Troen på fremskrittet var et modernitetsdogme hun aldri hadde hatt tillit til og som hun kalte det halvdannede borgerskaps ”vulgærdarwinisme”. Hun beklager at

den populariserte vitenskap har lyktes i å oppdra en hel generasjon til en utrolig ubeskjedenhet på det materielle plan og til en like utrolig beskjedenhet på det åndelige. Dette har ført til at det moderne menneske har mistet sin sjelelige sunnhet. Det stoler ikke på selv og sine egne erfaringer, men lar eksperter definere sine behov, selv på de mest elementære livsområder. Det ble en sentral forestilling hos Undset at utviklingen i samtiden var gått av sporet og kommet i krise (Bliksrud 1997: 42-43).

Et av tidens krisefenomener så Undset i kvinnefrigjøringen, og hennes fight med samtidens kvinnesakskvinner har fått feminister til å se rødt i hundre år. Undset tvilte ikke på kvinners evner til å gjøre mansarbeid, men syntes dette hadde lite med saken å gjøre. Det handlet om større ting. Kvinnefrigjøringen betraktet hun i et historisk og sosialøkonomisk perspektiv. Ikke som erobringen av en ny frihet, men som en nødvendig funksjon av en omlegging til et nytt, kapitalistisk samfunnssystem. I kampen for å løsrive kvinnen fra hjemmet og gjøre alle mennesker til lønnsarbeidere så hun et skritt i retning av et hardere og mer egoistisk samfunn, et samfunn hvor de svakere gruppene, barna, de syke og de gamle, ville komme til å bli en belastning, både for de sterke og friske menneskene og for samfunnet som helhet. Så lenge kvinnen levde i et samfunn basert på samvirke mellom de to kjønn, hadde kvinnens frihet ikke med frihet fra hjem og familie å gjøre, hevdet hun. "Først da den nye kulturfaktor, som mannen og mannen alene har skapt – maskinkulturen – kom til å spille en fremtredende rolle i samfunnshusholdningen, ble disse forhold unaturlige" (Undset 2004: 80-81). I tiltak som ble hilst velkommen av kvinnesakskvinnene, bl.a. prevensjon og lettere adgang til skilsmisse, så Undset et svar på kapitalismens produksjonsbehov. På lengre sikt kunne slike tiltak representere en trussel mot samfunnets evne til å overleve. Generell nedgang i en kulturs reproduksjonsvilje betraktet hun som et signal om utbredt mistriivsel (Bliksrud 1997: 42-46).

Et av hennes mest beryktede slag ble utkjempet med kvinnesakspioneren og herregårdsfruen Katti Anker Møller. Det var Møllers tenkemåte Undset gikk løs på, og artikkelen kalte hun derfor "Begrepsforvirring" (Bliksrud 1988: 71). Fru Møller satte sin lit til offentlig styring og politiske tiltak og foreslo bl.a. mødrelønn, en form for kontantstøtte. Undset reagerte med alle pigger ut. Å være mor er ikke et arbeide, det er livet selv, skriver hun. Som alltid er hun opptatt av ideenes utilsiktede konsekvenser på lengre sikt: skal "staten" betale kvinnen mer for et velskapt barn enn for en krøpling? Sett med Undsets øyne var det de dårlige boligforholdene og arbeidernes usikre livsvilkår som var problemet, ikke fødslene, – en sunn kvinne tåler bedre femten års ekteskap med tolv barn enn femten års barnløst ekteskap (Undset 2004: 183).

I Anker Møllers velmente forslag så Undset spirene til et samfunn hvor menneskelivet ville kunne gjøres til gjenstand for økonomiske vurderinger. Disse

spirene kom i blomst i 1930-årene i form av sosialhygiene, også kalt eugenikk. Den eugeniske tenkemåten førte i 30-årenes Tyskland til tvangssterilisering og massedrap på funksjonshemmede. Men også i Norge hadde eugenikken sterke talsmenn, og en lov om sterilisering ble vedtatt i 1934. I 1930-årene var det ikke mange i Norge som evnet å se den eugeniske tenkemåten i dens ytterste, uhyggeligste konsekvenser. De fleste aksepterte eugenikken som et middel til å skape et lykkeligere og ”renere” samfunn. Men Undset innså renhetens pris. I 1932 publiserte hun en lang kronikk i den danske avisen *Politiken*, visstnok den lengste i avisens historie, hvor hun går løs på kraniemålinger og raseteorier, og hun utga antinazistiske artikler i Sveits, skrevet på tysk. I 1936 ble hun forbudt i Tyskland. Undset betraktet nazismen som en ny hedenskap av gigantiske dimensjoner, et reelt, djevelsk onde. Bak Hitlers skikkelse skimtet hun Bibelens kong Herodes, han som drepte uskyldige småbarn og var ”Vår Herres Jesu Kristi første fiende på jorden”, men som alltid kommer tilbake. Herodes kalles ”konge eller keiser, tyrann eller diktator, president eller partifører eftersom tiden fordrer det”, og han begynner ”sin kamp for makt med de beste forsetter om å tjene sitt folk og fremme dets lykke. Betingelsen er bare at folket må ikke ville noen annen lykke enn den han planlegger for det”, skrev hun i 1936 (Undset 2007:605).

I sitt krigseksil i USA 1940-1945 fortsatte Undset sin kamp mot nazistene. Som verdensberømt dikter ble hun feiret overalt og utnevnt til æresdoktor ved flere universiteter. Men hun oppfattet seg selv først og fremst som en soldat for sitt land og for demokratiets sak. Hennes katolske polemikk mot lutherske prester og protestantisk kristendom som hadde nådd store høyder i 1920-årene, forstummet i disse årene. Hun beundret prestene i den norske kirke for deres faste antinazistiske holdninger. Hun engasjerte seg dypt i jødenes sak i komiteen Emergency Conference for saving the Jews. På et møte i Women’s Division of the American Jewish Congress i 1942 utropte hun jødenes forkjemper, Henrik Wergeland, til Norges største dikter – til avløsning fra Olav Duun, som hun før krigen hadde gitt denne hedersbetegnelsen. I Wergeland så hun en av ”kjempenes slekt” i verdenslitteraturen, en dikter som ikke tilhørte noen bevegelse, ”han var i seg selv en bevegelse og en litteratur”. Hun forteller at hun som barn hver 17. mai la blomster på Wergelands grav på Vår Frelses gravlund. Hun fant det paradoksalt at han som elsket blomstene så høyt, bare hadde fått en stor, naken sten på graven sin. Kanskje har tyskerne tatt bort monumentet nå, ”to use the iron for arms”. For Wergelands bøker er farlige for despoter – ”to the Nazis they must be the most dangerous poison of all” (Bliksrud 2007: 34).

I USA ble Sigrid Undsets utrettelige kamp mot nazismen høyt verdsatt. Hun holdt utallige taler, og i amerikansk presse var det rift om å få henne som bidragsyter. Hun talte og skrev om politikk, kultur, historie og religion, men

fikk liten tid til egen diktning. Skjønnlitteraturen opptok henne i krigsårene mindre enn før. Under en nobelmiddag i 1944 holdt hun en tale om litteraturen i den vestlige verden. Litteraturens vesentligste verdi mente hun lå i dens humanistiske idégrunnlag, og det er slik litteraturen har kunnet bedre de materielle levekår for den alminnelige mann. Men litteratur kan ikke oppdra til fred. Det kan den bare når den setter seg fore å kjempe for noe mer enn materielle verdier. Hun avsluttet sin tale slik:

Man is great enough for God and the Devil to duel for the possession of his soul. If we are willing to fight for our divine heritage and its ramifications in human society, justice, charity, probity, if we are willing to use force to defend justice and peace, and if literature is able to contribute to this ideal of human relationship, between individuals and between nations, then literature too will be active in education for peace.⁸

Litteratur:

- Bagge, Sverre 1998: *Mennesket i middelalderens Norge*. Oslo. Aschehoug
- Blikrud, Liv 1988: *Natur og normer hos Sigrid Undset*. Oslo. Aschehoug (2. opplag 1995)
- Blikrud, Liv 1997: *Sigrid Undset*. Ariadne-serien. Oslo. Gyldendal (2. opplag 2007)
- Blikrud, Liv 2005 a: "Norsk utakt. Sigrid Undset i litteraturvitenskapen", *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift*, 1/2005. Oslo. Universitetsforlaget. s. 72-81.
- Blikrud, Liv 2005 b: "Sigrid Undset (1928)", i Olav Njølstad (red.): *Norske nobelprisvinnere. Fra Bjørnson til Kydland*, Oslo, Universitetsforlaget, s. 153-188 (engelsk utgave 2006)
- Blikrud, Liv 2007: "Sigrid Undset. Bøker og lesning", i Arnfinn Åslund et al (red.): *Sigrid Undsets hjem Bjerkebæk. I bøkernes verden*. Dikterhjemmene Aulestad og Bjerkebæk. Maihaugen. Lillehammer
- Bull, Edvard 1927: "Kinck som historiker", i Alf Harbitz: *Hans E. Kinck. Et eftermæle*. Oslo. Aschehoug
- Herbjørnsrud, Hans 2007: "Der var falt sne", *Gymnadenia 2007*. Sigrid Undset Selskapet. Lillehammer
- Musil, Robert 1983: *Tagebücher. Herausgegeben von Adolf Frisé*. Rowohlt. Hamburg
- Nettum, Rolf Nyboe 2006: *I diktningens tjeneste*, upublisert bokmanus
- Rieber-Mohn, Hallvard 1982: *Sten på sten. Fem blikk på Sigrid Undset*. Oslo. Aschehoug.
- Solberg, Olav 1997: *Tekst møter tekst. Kristin Lavransdatter og mellomalderen*, Oslo. Aschehoug
- Undset, Sigrid 2003: *Elleve år. Tolv år*. Oslo. Aschehoug
- Undset, Sigrid 2004: *Essays og artikler 1910-1919, red. Liv Blikrud*. Oslo. Aschehoug
- Undset, Sigrid 2006: *Essays og artikler 1920-1929, red. Liv Blikrud*. Oslo. Aschehoug
- Undset, Sigrid 2007: *Essays og artikler 1930-1939, red. Liv Blikrud*. Oslo. Aschehoug
- Winsnes, A.H. 1982: *Sigrid Undset. En studie i kristen realisme* (1.opplag 1949). Oslo. Aschehoug

Noter

- 1 Bl.a. *Tre sagaer om islændinger* (Viga-Glums saga, Kormaks saga, Sagaen om fosterbrødrene), 1923.
- 2 Bl.a. *Kong Artur og ridderne av det runde bord*, 1915, (fri gjendiktning av *Sir Thomas Malory's Book of King Arthur and of his Noble Knights of the Round Table*, 1469), G.K. Chesterton: *Det evige menneske*, 1931 (*The everlasting Man*), Robert Hugh Benson: *Kristus i Kirken*, 1926 (*Christ in the Church*) og *Kristi vennskap*, 1927 (*The Friendship of Christ*).

- 3 Med "Chestertons parti" sikter hun også til distributismen i England, en sosialpolitisk katolsk, bevegelse, som søkte å være et alternativ til kommunisme, sosialisme, kapitalisme og korporatisme. Den målbar humanistiske verdier, bl.a. rett til egen bolig og til å stifte familie. Chesterton redegjorde for bevegelsen i *The Outline of Sanity* (1928).
- 4 I *Harper's Bazaar*, New York mai 1944 skriver Undset i artikkelen "My American garden" med en feilsitering av Heiberg. "Even if I wanted to, I could never become an American. Like the man in Gunnar Heiberg's drama, I feel that I have been living in Norway for two thousand years." Da hun fikk storkorset av St. Olavs orden i 1947, gjentok hun dette i en litt annen form: "Kristin Lavransdatter er ikke noget at takke mig saa meget for. Det er ikke faldet mig vanskelig at skrive den, for jeg har jo levet i dette land i 1000 aar." (Gjengitt i *Berlinske Tidende*.)
- 5 Upublisert foredrag om Sigrid Undset som historiker.
- 6 Avslutningsordene i *Kong Artur og ridderne av det runde bord*, 1915.
- 7 Robert Musil: *Tagebücher*, bd. 2, s 219.
- 8 Sitert etter *How! Thoughts about peace*, utgitt av Nobels Fredssenter, Oslo 2005, s. 89. Undsets artikkel har her tittelen "Can force be justified?"

HANS H. SKEI

OLAV DUUN – DEBUTSAMLINGA OG MEISTERVERKA

Litteraturhistoriene opererer med 1907 som det store debutantåret i norsk litteratur – fordi diktarar som Sigrid Undset, Johan Falkberget, Olav Duun og Herman Wildenvey debuterte det året. For Falkberget og Wildenvey er dette ikkje heilt rett – dei var ute så tidleg som i 1902, men ”slo gjennom” i 1907. Ein tenker seg også at 1907 på ein måte følgjer etter lausrivinga frå unionen med Sverige i 1905, og at det er ”den nye arbeidsdagen” som tar til i Noreg i 1907. Undset og Duun er dei to viktigaste i denne generasjonen; Undset fekk Nobelprisen i 1928; Duun var kandidat og var nær ved å få prisen, og Undset kalla han Noregs største diktar i talen ved grava som ho heldt på vegner av Den norske forfatterforening.

NTs norske redaktør tek i denne artikkelen både for seg året 1907, Duun-resepsjonen og drøfter kva status Duun har i dag og kva bøker ein bør lese.

Som 17-årig landsgymnasiast las eg Olav Duun og Johan Falkberget, band for band av deira samla verk. Det har eg aldri heilt kome over. Så strevde vi med skuleutgåva av dei tre siste banda i Juvikfolke, *Odin*, i alle norsktimane i nesten eitt skuleår. Duun var stor, større enn alle andre, størst innafor den nynorsktradisjonen og dei ideala landsgymnasa, i alle fall i Trøndelag, stod for. Eg kom frå eit øysamfunn ikkje altfor mange sjømil nordafor der Duun voks opp eit par generasjonar før meg, og der det meste var uforanderleg heilt fram til 1950-talet. Derfor var korkje tenkjemåtar eller talemåtar hos Duun framande eller merkelege. Landet i eventyre var velkjend nok; livet i vonlausheimen likeså, men nokre av oss visste også – eller lærte av Duun – at det skulle vere mogleg eingong å finne seg eit himmerik. I vaksen alder, som litteraturstudent og - forskar, ville Duun kanskje følgd meg endå tettare enn han har gjort om det ikkje tidleg blei klårt at grensene for romanen som form og kunst var langt vidare enn dei Duun og tradisjonen han skreiv innafor sette. Ein kan spørje: Kva om Duun hadde løyst nokre av dei banda som batt han til visse skrivemåtar og forståingsformer, og verkeleg slapp seg laus, slik han i nokon monn, men likevel berre i liten grad, gjer på 1930-talet? Det er formasteleg tale dette, for same kva vi kunne ønskt oss, er Duun ein av dei

verkeleg store romanforfattarane i norsk litteratur. Og det er nokre sider ved denne forfatterskapen eg skal seie litt om, med utgangspunkt i året 1907, med eit sideblikk til Duun-resepsjonen før og nå, men med hovudvekt på kva det er som gjer at vi bør lese Duun og kva for bøker vi då bør velje først.

1907 er blitt ståande som det store debutantåret i norsk litteratur, men det er sjølv sagt ein konstruksjon i ettertid, eit nyttig grep når ein skal strukturere ei litteraturhistorisk framstilling, ein måte å overtyde seg sjølv og lesarane om at det finst samanheng, utvikling og kanskje til og med vokster i den litterære verda. Moderne litteraturhistoriografi har lært oss mykje om den historiske teksten som litterær konstruksjon, og for mange betyr det at det ikkje lenger er muleg å tru på utvikling, framsteg, samanheng i kunstens historie – ein må nøye seg med historier om forfattarar, bøker, institusjonar og litterære framstillingsmåtar. Slik sett blir det lett underhaldande å lese om ein ny dikargenerasjon og eit stort debutantår, særleg når det blir kopla saman med at Noreg som nasjon gravla sine fire store diktarar i same korte periode som den då representantar for den nye generasjonen debuterte eller slo gjennom.

Det finst knapt fellestrekk mellom Olav Duuns *Løglege skruvar* og *anna folk*, Sigrid Undsets *Fru Marta Oulie* og Johan Falkbergets *Svarte fjelde*, men dei tre skulle alle på ulikt vis bli store i litteraturhistoria. Hundre år etter debuten er dei i det minste så levande at det er komne nye biografiar om alle tre. Debuten gjekk elles stille for seg; det viktigaste i alle fall for Olav Duun var at han omsider fekk ut ei bok – det var heilt avgjerande for det som skulle kome seinare.

Olav Duuns debutbok med småsoger frå Namdalen er ei bok eg er heilt sikker på ville ha vore heilt gløymd om det ikkje var for storverket Duun skapte seinare. *Løglege skruvar* og *anna folk* har i nokon grad overlevd, blitt lese, omtala, kommentert i boksoge og elles fordi Olav Duun blei den han blei – ikkje på grunn av kvaliteten på novellene i boka eller verdien av boka som heilskap. Vi kan leite etter talent og teknikkar og mennesketypar i *Løglege skruvar* og *anna folk*, og vi kan finne frampeik mot den geniale menneskekjennaren og den magiske sogeforteljaren berre fordi dei løfta vi legg i første boka blei oppfylte av Olav Duun seinare. Debutsamlinga og Olav Duuns tidlege forfatterskap blir tillagt mye større verdi enn dei fortener fordi vi alltid konstruerer retrospektivt, og etter alt å dømme ikkje kan anna.

Duuns debutbok er altså viktig eine og åleine fordi Duun blei den han blei. Det er *Juvikfolke* og *Medmenneske* og *Menneske og maktene* og alle dei andre store romanane innimellom desse som kastar glans attover på den først utgjevne boka frå ein diktar som høyrer heime i fremste rekkje blant norske romanforfattarar – ikkje så få vil hevde at han er den fremste i det heile tatt.

Kva plass og status har Duun i norsk litteratur i dag, i ei tid med rangeringar og kåringar og private kanoniseringar? Eller kanskje heller – kva er det som

gjer at vi skal og må lese Duun i dag, i morgon og alle dagar.

Eg har sagt og skrive det før, men det kan takast opp att: Ei grunnforståing av livet som ein evig kamp, t.d. mellom mennesket og maktene i vid tyding, og ei lesing av Duun i lys av ei slik forståing gjer diktarverket urett. Eg seier ikkje at forståinga er feil, men at andre sider ved forfattarskapen er vel så viktige, og seier slik indirekte at Duuns storverk ikkje alltid er blitt forvalta som det fortener, og at enkelte drag ved det – det moralsk høgverdige, menneskeverdet, etiske påbod, livsvilje og -kamp – av ymse årsaker har kome til å skugge for andre sider ved forfattarskapen: gleda ved å fortelje, dei gode og treffande replikkane, ein levande dialog, detaljrik og realistisk skildring av livet på sjø og land, uvanleg forståing av kva sosiale endringar gjorde med både menneskesyn og levemåtar når det gamle stellet som hadde stått si prøve måtte vike for ei ny tid med nye ideal. Ei tematisk lesing med vekt på strenge etiske krav og høgverdige moral har prega Duun-formidlinga, og eg trur faktisk det heng saman med at ein slik tendens blei etablert tidleg i resepsjonen, for så å bli sementert med Rolf Thesens bok frå 1942 *Mennesket og maktene*. Det store alvoret ein finn i Duuns bøker skal sjølv sagt ikkje gløymast, men det er andre sider ved tekstene hans som også fortener merksemd – ikkje minst den fantastiske sogeforteljaren med ein replikkunst utan like og med ei romsleg forståing av menneske i merkelege samspel i romanar som synest nærare livet enn litteraturen.

Når det er sagt, la meg slå fast at eg ser liten grunn til å klage når det gjeld Duuns plass i boksogene, i den norske litterære tradisjonen, i kanon om ein vil. Duuns plass synest like trygg og fast i dag som han har gjort sidan dikteren la ned pennen, og det er heller ikkje snakk om at det er ein eigen nynorsktradisjon som hegnar om Duun. Til og med når nye generasjonar med litteraturforskarar vil nytolke og kanskje forkaste det andre har sett og skrive, ser det ut til at Duun i all hovudsak slepp unna dei revisjonistiske åtaka mange andre har måtta tåle. Det står så å seie uimotsagt og ved lag at *Juvikfolke* er sjølv det uangripelege storverket som alle står i undring og respekt ovafor, sjølv om Odin Setran og det endelege oppgjeret på båtkvelvet er blitt nytolka og forstått annleis enn før.

Det kan vere trekk som peikar i retning av at *Medmenneske* ikkje har den posisjonen boka før hadde, sjølv om vi ikkje skal ta det for tungt at Erik Bjerck Hagen berre finn at førstekapittelet er godt og at det heile blir ”Dostojevskij-light”. Eg er heilt usamd med Bjerck Hagens kanoniske omvurdering av Duun, både når det gjeld *Medmenneske* og endå meir *Menneske og maktene* som han meiner blir øydelagt av det dårlege kapitlet om ”Roald, vidunderbarnet.” Når han hevdar at romanen ”kollapser som helhetlig verk”, er det i beste fall å misforstå kva ein roman kan tillate seg, i verste fall ein måte å avfeie boka på i staden for å ta opp det som gjer ho til eit problematisk meisterverk, slik fleire har gjort.

Ein annan form for kanon som vi kan sjå på utan å legge for mykje vekt

på det, gjeld valet av bøker til Århundrets Bibliotek – bøker frå heile verda i det 20. hundreåret. Her er Duun representert med nettopp dei tre titlane eg har vore innom – *Juvikfolke*, *Medmenneske* og *Menneske og maktene*. Dei to andre jubilentane våre har ei bok kvar – Falkberget med *Nattens brød*, Undset med *Kristin Lavransdatter*. Nyutgåva av Duuns samla verk frå midt på 1990-talet er også prov på at han blir tatt vare på, for det kan berre skje om bøkene alltid er tilgjengelege. Dei sist skrivne litteraturhistoriene, t.d. den kollega Per Thomas Andersen har skrive, reduserer ikkje Duuns plass eller status. Det spørst faktisk om Duun ikkje kjem styrka ut av den nylesinga litteraturhistorikaren må ha gjort før han skreiv.

Duun har slik eg ser det ein trygg og ingen utsett plass innafor den norske litterære institusjonen. Det er skrive doktoravhandlingar og bøker og artiklar om han gjennom dei siste 20-30 åra, og i haust blei ein biografi om ein av dei mest private og tillukka norske forfattarar lansert. Den skal eg ikkje seie noko om, men gravskrifta over Duun kunne ha vore den same som William Faulkner foreslo for seg sjølv: ”Han laga bøkene, og så døydde han.”

Det er med andre ord bøkene vi bør samle oss om, og då blir spørsmålet kva for bøker eg meiner ein skal og bør lese.

Les *Juvikfolke!* Alle banda, men om det blir for mykje, les *I eventyre*, boka om Odin Setrans barndom. Det finst ikkje maken til *Juvikfolke* når det gjeld bokverk som fangar inn tid og historie og levd liv i ætta og på garden og som syner rame, råde livet gjennom slekters gang. Her ser vi den eineståande episke evna hos Duun. Men samstundes som han skildrar det ytre livet, kall det gjerne livskampen der ute, er han også den mest intuitivt psykologiske diktar vi har. Og han er realist. Menneskeskildringane er djupe, truverdige, trygt forankra i faste rammer kring det livet personane lever – med rotfeste i bygdelag med namn og klår plassering innafor hans litterære landskap. Den djupe forståinga av korleis menneske handlar, eller må handle, ser vi ikkje minst i kjærleiksdrama der det erotiske skapar spenningar og farlege relasjonar som personane sjølve knapt forstår, og derfor blir råka hardt og brutalt av. Ikkje så lite av striden hos Duun er ein kamp mellom det gamle og det nye, mellom konservative krefter og nytida som synest å rulle over ein, same kva ein gjer. Straumen eller bakevja er så å seie uttrykk for alternative levemåtar, men eit menneske kan også øydeleggjast av å bli strekt ut mellom det gamle og det nye.

Så kan eg ikkje for det, men må stå fram som forsvarar av tradisjonen og det nedervde fordi dei bøkene som er blitt sett på som hovudverka til Duun, utanom *Juvikfolke*, viser seg å vere minst like gode som før ved nylesing. Difor: les også *Medmenneske*, første og klårt den sterkaste boka i trilogien om Ragnhild. *Medmenneske* er ein tekst der alt er lagt til rette for ei dramatisk utvikling mot eit klimaks frå første stund. Alt er på plass. Personane er forma, fastlåste, uforanderlege. Konflikten er grunnleggjande og gjeld gard og grunn, men

også dei nyvinningane som modernisering og ei ny tid på bygdene fører med seg. Vi får små hint og nokre korte forteljingar som er monterte inn i teksten for å klargjere bakgrunn og kanskje seie noko om kva som har gjort at Paul er som han er, kva motgang og nederlag har gjort med Didrik, eller kva grunnar Tale har til å kalle heimen på Stavsund for "Vonlausheimen." Vi er ved slutten av ei utvikling som har gått føre seg gjennom mange år, og der ungkona Ragnhild har kome inn og har lyst opp ei stund og trudd ho kunne forlike og få folk til å gå saman og stø kvarandre. Vi er ved slutten av ei rørsle som må nå ein uavvendeleg slutt, og det heile byrjar nesten slik det ofte gjer hos Ibsen: Didrik kjem heim etter nok ei rettssak der han har tapt, grundig og kostbart. Samstundes har han fått nye idear i hovudet. Ulykka vil at Håkon har lese om dei same nymotens greiene med å føre vatn i rør og slik kunne bygge mølle og sagbruk heilt nede ved sjøen og likevel bruke vatn som drivkraft. Så kan tragedien utfalde seg, slik sceneversjonen har synt kor utruleg dramatisk handlinga i romanen er.

Til slutt – dersom ein ikkje legg romanen til grunn for forståinga av alt i Duuns diktverk – les *Menneske og maktene*. Det er formelt den mest moderne romanen Duun skreiv, der ei hovudhandling utgjer ei ramme før og etter ei rad med forteljingar og psykologiske portrett av dei menneska vi skal møte i Øyvære den natta då Gud rømde landet. Skifte av perspektiv inneber i seg sjølv ei jakt på forståing, og ei problematisering av kva det å forstå eigenleg betyr, når vi alle til sjuande og sist er framande, i verda, for kvarandre, i vår eiga einsemd, også om vi lever fullverdige liv med andre. Same moderne handlinga og utprøvinga av kva sanning og forståing er, finn vi elles i *Ettermæle* – som for meg litt etter litt stått fram som ein stadig viktigare roman. Meisternovellene i samlinga *Vegar og villstig* kan og tilby ein god inngang til forfattarskapen.

Duuns bøker har halde seg uvanleg godt. Kanskje er det ikkje berre det uutgrunnelege og gåtefulle ved menneskesinnet som gjer at det er slik, men nettopp dette at Duun så skarpt og avslørande skildrar oppbrot, omstilling og krav til endring som alltid vil møte oss, sjølv om tida og staden er andre enn dei Duun nytta i sine forteljingar. Mennesket må alltid vere i rørsle, frå noko til noko, for det motsette betyr stillstand og død. Korleis mennesket strevar med å endre og tilpasse seg og skape levelege tilhøve når alt heile tida er i endring, kan vi lære mykje om frå Duun. Det går ofte på livet laust, men sjølv skrivemåten og drivet i forteljingane, gjer at det løfter seg ein himmel over den fattigaste heim og den mest utkropne ulykkesfuglen. Rotfest i det landskapet han reiste frå og sjeldan kom tilbake til, Namdalen, skapte han frå eksilet og i sitt stille liv ved skrivebordet verdslitteratur – ved å dikte om og ved å omdikte heimstaden.

NT – INTERVJUN

FOKUSERING OCH RELEVANS – TVÅ NYCKELORD FÖR NR-DIREKTÖREN ENESTAM

Jan-Erik Enestam, som är pol.mag. tillträdde som direktör för Nordiska rådets gemensamma sekretariat i Köpenhamn i höstas. Enestam var ledamot av Finlands riksdag 1991-2007. I regeringen har han beklätt poster som inrikes-, försvars-, miljö- och nordisk samarbetsminister åren 1995-2006. Han har även varit ordförande för Svenska Folkpartiet.

NT:s huvudredaktör, fd utskottsekreterare och fd gruppsekreterare för mittenpartierna i Nordiska rådet, har samtalat med rådsdirektören Enestam i samband med ett av hans Stockholmsbesök.

Jan-Erik Enestam

Foto: *Johannes Jansson (norden.org)*

I oktober 2006 höll Nordiska rådet sin årliga session i Köpenhamn. På vägen in i folketingets plenisal var den första som jag stötte på Svenska Folkpartiets (SFP) nordiske samarbetsminister Jan-Erik Enestam. Han såg inte särskilt glad ut. På min fråga hur det gått i striden om chefsposten för Nordiska ministerrådets sekretariat svarade han att det som väntat blev Islands fd statsminister Halldór Ásgrímsson som gick segrande ur den nordiska utnämningebataljen. ”Då kan Du söka tjänsten som chef för Nordiska rådets gemensamma sekretariat i Köpenhamn”, påpekade jag frankt.

Så kom det, mitt spontana råd till trots, att gå. Enestams kandidatur till rådsdirektörsposten fick stöd av samtliga partigrupper i Nordiska rådet dvs. den socialdemokratiska, den konservativa, den vänstersocialistiska/gröna och givetvis även den egna mittengruppen. Nordiska rådet fick i och med utnämningen av Enestam en mångårig nordisk samarbetsminister och en erfaren parlamentariker som högste tjänsteman. Att Jan-Erik Enestam hade ett förflutet som tjänsteman på kommunal och nordisk nivå bör man också hålla i minnet.

Snart 60 år gammal ville Enestam vid årsskiftet 2006/2007 starta med något nytt. Tolv år på skiftande poster i den finländska regeringen med centerpartisten Esko Aho, socialdemokraten Paavo Lipponen, centerpartisten Anneli Jäätteenmäki och centerpartisten Matti Vanhanen som statsministrar hann förflyta innan Enestam valde att sätta punkt för sin politiska karriär. Hans efterträdare som partiledare inom SFP och som miljöminister blev Stefan Wallin,

som varit statssekreterare hos honom.

Varför sökte Du tjänsten som rådsdirektör i Köpenhamn efter ett långt liv som politiker?

– Jag hade länge gått och tänkt på att lämna politiken som jag för övrigt halade in på av en slump. Jag ville inte bli pensionär, utan såg gärna att jag fick ta itu med nya arbetsuppgifter. Posten som chef för Nordiska rådets sekretariat i Köpenhamn framstod som ett tilltalande alternativ.

Vad är det som gör det roligt och lustfyllt att arbeta med nordiska frågor?

– För den finlandssvenska minoriteten är Norden och det nordiska samarbetet mycket viktigt. Samarbetet med våra nordiska grannländer är det första steget på vägen mot en vidare internationell samverkan. För vaktslåendet om tvåspråkigheten i Finland är samverkan med Danmark, Island, Norge och Sverige betydelsefull.

Som nordisk samarbetsminister kom jag att ägna åtskillig tid åt de nordiska frågorna. För mig som miljöminister var de nordiska frågorna en viktig sak. Stor hjälp hade jag som samarbetsminister av erfarna nordiska tjänstemän som Karl Johan Krokfors på Utrikesministeriet (UM). En del av förberedelserna inför mötena med ministerrådet – samarbetsministrarna skötte vi för övrigt om i UM:s bastu.

Vilken är Din nordiska vision?

– I början av det finländska och svenska EU-medlemskapet var intressena inte helt sammanfallande. Nu har Norden fått en andra samarbetschans efter utvidgningen av EU från 15 till 25 och senast till 27 medlemmar i och med Bulgariens och Rumäniens medlemskap. Ett utvidgat EU framtingar nästan med naturnödvändighet ett slags regionalisering. Den kan vara både nordisk och nordisk-baltisk. Island och Norge får ge sin syn på de frågor som kommer upp inom EU vid nordiska frukostmöten.

I ett kreativt kaos skapas nya samarbetsidéer. En sådan idé kunde vara att skapa gemensamma nordiska ambassader eller generalkonsulat. Chefsposten för sådana myndigheter skulle rotera mellan länderna.

Vilka är de viktigaste nordiska samarbetsfrågorna just nu?

– Utan tvivel skapar den tilltagande globaliseringen nya möjligheter för samverkan på nordiskt plan. Miljöfrågorna i allmänhet och klimatfrågan i synnerhet är en annan viktig nordisk samarbetsfråga. En internationell klimatkonferens äger rum i Köpenhamn 2009. Den måste leda till nordiska samordningsinsatser av långtgående slag. Avskaffandet av gränshinder är en tredje mycket viktig nordisk samarbetsfråga. Det gäller att göra det enklare för såväl individer som företag att flytta till och bosätta sig i respektive verka i ett annat nordiskt land.

Vilka är de viktigaste reformerna inom Nordiska rådet?

– Det gäller framför allt att fokusera på rätt frågor. Viktigt är att använda de

nordiska resurserna på rätt sätt. Begreppet nordisk nytta bör vara ledstjärnan. Man får inte heller lägga hinder i vägen för bilateral samverkan. Bilateral frågor är också nordiska frågor. Inom gränsregioner som Öresund, Haparanda-Torneå och Arvika-Kongsvinger påminns man ständigt om hur viktigt det är att undanröja befintliga eller uppdykande gränshinder.

En önskvärd reformering av Nordiska rådet vore att göra personöverensstämmelsen mellan rådets utskott och de nationella parlamentsutskotten bättre.

Att minska på medlemsantalet i Nordiska rådet är däremot inte att rekommendera. De mindre partierna riskerar att hamna utanför den nordiska parlamentariska församlingen vid en nedskärning av rådets numerär.

Presidiets storlek är en svår fråga att hantera – inte minst partipolitiskt.

Ett stort antal medlemsförslag behöver inte vara ett mått på framgång i det nordiska samarbetet. Kvantitet är inte nödvändigtvis att föredra framom kvalitet.

Vilka är Nordiska rådets viktigaste funktioner?

– Nordiska rådets viktigaste funktion är att vara pådrivande visavi Nordiska ministerrådet och de nordiska regeringarna. Rådet skall bestämma agendan för samarbetet i Norden. En återkommande fråga för mig som nordisk tjänsteman är:

Var finns den nordiska verkstaden? Är det hos de nationella delegationerna? Eller hos de nordiska partigrupperna? Eller inom rådets fem utskott?

Nordiska rådets kontrollfunktion fungerar inte till alla delar väl. Den borde kunna förbättras.

En underskattad sida av samarbetet i Norden är mötena mellan politiker, tjänstemän, journalister och organisationsföreträdare under Nordiska rådets årliga sessioner. Nordiska rådets sessioner borde kunna upplevas som ett välregisserat drama.

Och ministerrådets viktigaste funktioner?

– Ministerrådets viktigaste uppgift är att ta sig an och förverkliga Nordiska rådets rekommendationer och andra förslag. Det brister tyvärr ofta i den nationella uppföljningen av rådsrekommendationerna. Det bör man rätta till.

En intressant tanke kunde vara att avskaffa kravet på konsensus inom Nordiska ministerrådet. Kanske kunde majoritetsbeslut fattas i vissa frågor. Jämför utvecklingen inom EU.

Begreppet nordiska nytta är det ett bra styrmedel?

– Ja, pengar spelar en stor och avgörande roll inom det nordiska såväl som inom annat internationellt samarbete. Man kan dra nytta av – och spara pengar på – att en viss verksamhet bedrivs på ett ställe och inte på fem olika håll i Norden.

För- och nackdelar med två fd toppolitiker som chefer för NMR:s och NR:s sekretariat?

– Min bakgrund är faktiskt i grunden tjänstemannens. Jag har varit kommundirektör i Västanfjärds kommun, utvecklingsplanerare inom den åländska landskapsstyrelsen samt nordiskt verksam på tjänstemannaplanet inom Nordiska ministerrådets skärgårdsprojekt. Så jag är väl bekant med tjänstemannarollen.

Nordiska rådet befinner sig i administrativt hänseende i god ordning efter Frida Nokkens förtjänstfulla insatser. Jag drar nytta av min företrädares arbetsinsatser samtidigt som jag försöker att fokusera och effektivisera det nordiska parlamentariska samarbetet.

Hur är Din relation till ministerrådets generalsekreterare?

– Med min chefskollega på ministerrådssidan, Halldór Ásgrímsson, har jag ytterst goda relationer. Vi konkurrerar inte utan drar åt samma håll. För Nordens bästa.

Den massmediala bevakningen av Nordiska rådets sessioner har minskat på senare år. Vad beror det på?

– Det är inte säkert att den bristande massmediala bevakningen av det nordiska samarbetet är något negativt i sig. Kanske är det i stället så att hälsan tiger still. Det vardagsgrå nordiska samarbetet ger inga stora rubriker i dagstidningarna eller i etermedierna. Ett samarbete som bygger på konsensus, och där konflikterna lyser med sin frånvaro, får inte samma genomslag i medierna som ett konfliktfyllt samarbete.

Vilket är Ditt helhetsomdöme om det nordiska samarbetet?

– Att det är betydligt bättre än sitt rykte.

Claes Wiklund

FÖR EGEN RÄKNING

NORDISK HUMANIORA

Arne Melberg er professor i litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo fra 1987. Han er phil. dr. fra Stockholms Universitet (1973), og har vært gjesteprofessor ved en rekke universiteter både i Skandinavia og utenfor. Han har ledet en rekke forskningsprosjekter; bl.a. "Aesthetics at Work" (2003-2007).

Melberg har gitt ut en rekke litteraturvitenskapelige og litteraturhistoriske arbeider; fra senere år bl.a. *Försök att läsa Nietzsche* (2001), *Mitt i litteraturen* (2002), *Å reise og skrive* (2005) og *Selvskrevet. Om selvfremstilling i litteraturen* (2007). Har også gitt ut essaysamlinger og en roman. I denne artikkelen sammenligner han humanioras stilling og utfordringer i våre nordiske land.

Arne Melberg

För sju år sedan skrev jag för Göteborgs-Posten en artikel där jag jämförde nordisk humaniora: det tyckte jag mig ha rätt till som en av få akademiker med både svenskt, norskt och danskt personnummer. Jag har min bakgrund i Sverige, är verksam som litteraturprofessor i Norge men var just då gästprofessor i Köpenhamn. Eftersom den fortfarande stämmer ganska bra så återger jag dess huvuddrag fast uppdaterad efter aktuella förhållanden.

Jag gick först igenom personalsituationen och kan nu konstatera att vi på allmän litteraturvetenskap i Oslo fått några fler anställda och att kvinnokvoten har ytterligare förbättrats. Studentnivån verkar vara ungefär densamma: då skrev jag att vi per termin examinerade ett hundratal "grundfags"-studenter, som läst ett år, ett trettiotal "mellomfags"-studenter, som läst ytterligare ett halvår och skrivit en större uppsats, samt 15 "hovedfags"-studenter, som läst ytterligare två år och skrivit en smärre avhandling. Nu examinerar vi i stället ungefär lika många "bachelors" och "masters".

Jag jämförde så denna struktur med svenska förhållanden och konstaterade att man då måste lägga ihop oss med våra grannar nordisterna, där ungefär lika många lärare undervisar i den norska och nordiska litteraturen. Tillsammans blev och blir vi en ganska ansenlig samling litteraturlärare, om än betydligt färre än motsvarande i till exempel Köpenhamn, där man har samma uppdelning i nordisk litteratur respektive allmän litteratur, ungefär lika många studenter som vi men betydligt fler anställda.

Under den tid jag arbetat i Oslo har det skett intressanta förskjutningar mellan den nordiska och den allmänna litteraturen: antalet studenter som läser

”nordisk” har sjunkit, medan vårt ”allmänna” studenttal gått uppåt åtminstone fram till år 2000. Det har återspeglats i antalet lärare, i synnerhet om man lägger an det nationella perspektivet. För 15-20 år sedan fanns väl tio lärare i allmän litteratur vid tre norska lärosäten, nu finns väl minst trettio vid fyra lärosäten. Den norska och nordiska litteraturen kan man läsa på alla ”distriktshögskolor”, förutom på universiteten, så där är det totala antalet lärare betydligt större, om än stagnerande. ”Nordisk” uppfattas som skolämne och skolans status har sjunkit i Norge liksom i Sverige. ”Allmän litteratur” läser man däremot av ”intresse” och med inriktning på en bredare arbetsmarknad. Dessa observationer uppfattar jag som lika giltiga idag.

Vid en jämförelse med svenska förhållanden slås man av flera påfallande skillnader. Den viktigaste är helt enkelt att ”allmän litteratur”, som är det i Norge liksom i Danmark växande ”intresse”-ämnet, helt enkelt inte existerar i Sverige. Där läser man i stället ”litteraturvetenskap”, vilket inkluderar den ”allmänna” litteraturen men som likafullt har tonvikten på den svenska. Det är slående tydligt när man ser vad det forskas på bland doktorander och uppåt: svensk litteratur och åter svensk litteratur. Man undrar hur många avhandlingar det egentligen kan skrivas om den svenska litteraturens 1900-tal, som verkar absolut dominerande. Den ”allmänna” litteraturen, som således odlas på egna institutioner i både Norge och Danmark, är i gengäld satt på undantag i Sverige. En fatal miss i det svenska systemet, som därigenom saknar institutionellt utrymme för ett vitalt intresse i dagens humaniora. Också denna observation är minst lika giltig idag och bekräftas av att studenttillströmningen till den svenska litteraturvetenskapen har stagnerat på samma sätt som för våra nordister för tio år sedan. Den bekräftas också av den debatt om litteraturvetenskapens status som pågått hösten 2007 i svensk press och där man åtminstone tycks enig om en sak: bristen på internationell orientering.

För sju år sedan konstaterade jag ytterligare en väsentlig skillnad som inte längre gäller: då läste våra studenter ”hovedfag” innan några få av dem fick doktorera. I Sverige fanns inget ”hovedfag” men i gengäld en öppen doktorandutbildning. Idag har förstås systemen homogeniserats även om den svenska doktorandutbildningen fortfarande mest liknar vår master-utbildning med poängsatta kurser – medan man i Norge liksom i Danmark förlägger doktorandutbildningen till en ”forskerskola” med avhandlingseminarier och utlandsstudier.

Med min jämförande blick trodde jag mig således upptäcka några svenska systemfel som inte bara gällde litteraturvetenskapen utan generellt inom humaniora; idag har skillnaderna reducerats men det litteraturvetenskapliga problemet – den svenska frånvaron av ”allmän litteraturvetenskap” – består. Betyder det – frågade jag mig - att allt är frid och fröjd i lilla Norge medan Sverige sliter med hopplösa blockeringar? Att svenska studenter har sämre möjligheter och skriver sämre om litteratur än norska och danska?

Ja: den ”allmänna” litteraturvetenskapen är verkligen sämre tillgodosedd i Sverige än i jämförbara länder. Men nej: de bästa avhandlingarna är lika bra i alla länder – den goda forskningen låter sig lyckligtvis inte regleras. Och den norska ”modellen” är långt ifrån problemfri. För sju år sedan påpekade jag att det i Norge finns en inrotad politisk skepsis mot stora kulturella institutioner, i synnerhet om de befinner sig i huvudstaden, vilket markant skiljer ut Norge från grannländerna. Redan en promenad i respektive huvudstad visar hur mycket mer man satsar på den offentliga konsten och arkitekturen i både Köpenhamn och Stockholm jämfört med Oslo. Jag illustrerade med universitetets gamla praktbyggnader, som då befann sig i ett pinsamt tillstånd av accelererande förfall, och jämförde med de magnifika nybyggnationerna i Frescati i Stockholm eller Humanisten i Göteborg. Denna skillnad har väl jämnats ut, t.ex. med det nya universitetsbiblioteket i Oslo. Däremot kvarstår att den norska studiefinansieringen säkert är norra Europas sämsta för studenterna och att forskar- och universitetslärarekryteringen är milt sagt bekymmersam.

Norge sackar faktiskt efter både Sverige och Danmark när det gäller satsning på rekrytering och innovativ forskning. Jämfört med de ekonomiska insatserna för att utvinna de sista oljedropparna får långsiktig forskning, för att inte tala om humanistisk forskning, bara nålpenningar och de satsningar som görs kanaliseras i första hand till ett fåtal elit-centra för de bästa lärarna – med den olyckliga konsekvensen att dessa frigörs från studentkontakt och undervisning. Den tendens jag kunde iaktta i alla tre länder för sju år sedan – att den forskningsbaserade undervisningen försvagades – galopperar vidare. Därtill kommer att det finansieringssystem som på ungefär likartat sätt införts i alla tre länder tenderar att gynna så kallad produktiv undervisning och missgynna individuell och långsiktig forskning.

Norska doktorander är alltför få jämfört med svenska och danska, men de som finns har i gengäld förhållandevis goda villkor och de har åtminstone på sikt goda möjligheter att få relevanta jobb. De svenska verkar ha det kärvare – skrev jag för sju år sedan och jag kan bara konstatera att den observationen har ännu större giltighet idag. Intressant nog var och är det stora trycket nerifrån i de tre länderna: många fler vill doktorera än vad systemen tillåter. Man måste kalla det glädjande med detta brinnande intresse för att skriva avhandling och därmed kvalificera sig för en arbetsmarknad, som är föga inbjudande. Och som vi som kommit in trivs dåligt med: svenska som norska som danska akademiker anser sig överansträngda men har ändå gott om tid till att odla klassiska akademiska intriger och motsättningar.

Jag tyckte då att alltför mycket av min tid gick åt till att läsa och bedöma vad andra skrivit och skriver. Då var vi ändå bara i början av den kolossala industri av projektbeskrivningar och bedömningar som numera blomstrar i alla tre länder men främst i Sverige, beroende på att praktiskt taget all svensk

humanistisk forskning numera finansieras av forskningsråd och forskningsfonder. Vi kan avundas svenskarna deras fonder – i Norge får vi nöja oss med ett forskningsråd med krympande resurser – men det är nog större skäl för svenskarna att avundas den norske universitetsläraren, som har rätt – och plikt – till forskning under upp till halva arbetstiden. Den norske universitetsläraren undervisar faktiskt mindre än lärare i alla jämförbara länder och borde därför forska mer. Låt vara att vår forskningsplikt undergrävs av många andra plikter, men den är ändå ett skydd mot de uppenbara nackdelarna med det svenska systemet: alldeles för mycket arbete med ansökningar och bedömningar, alldeles för många fiktiva projekt, alldeles för stora möjligheter till byråkratisk styrning och politisk kontroll.

När jag gästade Köpenhamns universitet kunde jag inte låta bli att beundra dess stabila infrastruktur. Men jag hörde att mina danska kollegor längtade efter svenska tillstånd i den offentliga debatten – ”Sverige är ändå en kultur-nation” – och efter norska tillstånd när det gäller lärarvillkor. Även norska kollegor prisar gärna svensk kultur. Och alla svenska akademiker jag känner tar för givet att både Danmark och Norge har det bättre ställt. Slutsatsen förefaller mig lika giltig idag som för sju år sedan.

Varje universitetslärare tror visst att någon annanstans är bättre; ändå vill förvånansvärt få flytta på sig. Inte många har fantasi nog att föreställa sig att det egna systemet kunde se annorlunda ut eller att likheterna ändå är viktigare än den egna särarten. Sluter jag min jämförande blick och drömmer mig bort i humaniora är det omöjligt att undvika intrycket att alla, samtidigt och överallt i hela världen, tycks befinna sig i samma predikament, att alla vill diskutera samma problem och läsa samma böcker.

Jag vet sannerligen inte om detta ska uppfattas som skrämmande eller upplyftande. Men när jag själv någon gång odlar missnöje med min situation försöker jag påminna mig att jag ändå lever och verkar i en värld, där det inte finns någon annanstans.

Arne Melberg

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

*I NORDISK SAMHÄLLSDEBATT DOMINERAR
TVÅ PARALLELLA BILDER AV ÖSTERSJÖREGIONEN.*

Östersjön är, enligt en skildring, världens kanske mest förorenade innanhav, med en sårbar och känslig ekologi som dåligt tål ytterligare föroreningar. Upp till en tredjedel av Östersjöns bottenskikt har redan dött eller är döende av syrebrist. Farhågor finns för att ökad produktion inom jordbruket framför allt i St Petersburgsregionen, i Polen och de tre baltiska staterna ska spå på tillförseln med skadliga ämnen ytterligare. Samtidigt beräknas oljetransporterna öka trettonfaldigt under 20-årsperioden 1995-2015. Även kemikalieanvändning och radioaktiv nedsmutsning hör till problembilden. Risken för att bilden av Östersjön förändras från att vara betraktat som ett illa hotat hav till ett katastrofalt drabbat hav bedöms som överhängande.

Östersjöregionen är, enligt en annan framställning, Europas kanske främsta tillväxtregion i nuläget och med potential att bli en region med global attraktionskraft. Här finns tre av de mest framgångsrika ekonomierna inom EU, två snabbväxande EES-stater och flera av de mest framgångsrika transitionsekonomier som frigjorts ur det forna kommunistväldet. Med förstärkt infrastruktur, bättre samordning av institutioner för forskning och innovation, avlägsnande av hinder för rörlighet för varor, tjänster och människor mm kan dynamiken i utvecklingen ökas än mera. Det finns, enligt denna glansbild, goda skäl att hysa optimism om framtiden för dem som har lyckan att få bygga och bo i denna region.

Det finns i stort sett fog för båda de verklighetsbeskrivningar som ges ovan, även om verkligheten aldrig blir fullständigt beskriven när endimensionella bilder visas upp. De farhågor som uttalas i samband med att den första bilden återges, kan mycket väl realiseras om snara och kraftfulla åtgärder utelämnas. Bilden av Östersjöregionen som en lysande framgångsregion kan snabbt visa sig falsk om inte en målmedveten politik fortlöpande kommer till stånd.

Politisk aktivitet kan noteras såväl när det gäller Östersjöns miljösituation som när det gäller att medverka till att Östersjöregionen blir ett än bättre fungerande ekonomiskt tillväxtområde. Särskilt när det gäller miljöhotet i Östersjöregionen råder det skilda meningar om kraftfullheten i politiken.

Östersjöstaterna samarbetar i organisationen HELCOM vars verksamhet bygger på Helsingforskonventionen som i sitt ursprungliga skick ingicks 1974. Vid ett ministermöte i polska Krakow den 15 november enades sig HELCOM:s medlemmar om en Handlingsplan för Östersjön (Baltic Sea Action Plan). Organisationens informatörer beskriver själva överenskommel-

sen som ett ambitiöst program som ska återställa Östersjöns ekologiska status till år 2021.

Enligt handlingsplanen behöver tillförseln av fosfor till Östersjön minskas med 42 procent och tillförseln av kväve med 18 procent. Tillförseln av fosfor ska senast 2015 ha minskats från 36 000 ton till 21 000 ton och under samma tidsperiod ska tillförseln av kväve minskas från 737 000 ton till 600 000 ton. Enligt förslaget till bördefördelning ska vart och ett av länderna senast 2010 ha upprättat en nationell handlingsplan. Om alla stater fullföljer sina åtaganden enligt denna fördelning ska Östersjöns ekologiska status vara återställd – givet att underlaget är korrekt.

En oberoende översynsgrupp ska tillsättas under nästa år och sedan årligen rapportera till HELCOM:s ministermöte. Handlingsplanen har redan prisats och antas bli förebild för andra marina skyddsplaner i Europa och världen som helhet. Men planen har också kritiserats av framför allt naturvårdsorganisationer som anser att den urvattnats. Vem som får rätt beror inte minst på i vilken utsträckning ord omvandlas i handling.

Östersjöns miljö kan inte tryggas bara genom minskning av näringsstillförseln. De snabbt ökande oljetransporterna framför allt från ryska Primorsk, med namnet Björkö på ortens svenska tid, utgör också ett hot. En enda katastrof kan föröda en stor del av Östersjöns miljö i årtionden. Finlands regering har nu HELCOM:s uppdrag att ta ledningen i ett arbete för att få till stånd beslut som förebygger sådana förlisningar via beslut i den internationella sjösäkerhetsorganisationen IMO. Den svenska försvarsberedningen har föreslagit en gemensam sjösäkerhetsorganisation för Östersjöns kuststater också med tanke på den rysk-tyska gasledning som företaget Nord Stream vill dra från Finska vikens inre delar till Tyskland.

Det är på miljöområdet som EU:s partnerskap med Ryssland, Norge och Island inom Nordliga Dimensionen anses ha nått störst framsteg. Via miljöpartnerskapet, för vilket Nordiska Investeringsbanken och nordiska samarbetsorganisationen NEFCO spelat en central roll, har framför allt St Petersburgs avloppsrening förbättrats. En ny anläggning för fosforavskiljning togs nyligen i bruk och optimisterna menar att metropolen kan ha rening av EU-standard inom en femårsperiod med de åtgärder som nu planerats.

Det är Finland som varit mest pådrivande för Nordliga Dimensionen med stöd framför allt av Sverige, Norge och Island. Ett partnerskap finns också för social- och hälsovård och just nu värderas också ett transport- och logistikpartnerskap. I vart fall i Finland finns också förhoppningar om att samarbetsprojekt också ska etableras för bättre energihushållning. Genom att Nordliga Dimensionen under Finlands EU-ordförandeskap 2006 omvandlades från en del i EU:s externa relationer till ett partnerskap mellan EU, Ryssland, Norge och Island finns förhoppningar om ny dynamik.

Arbetet med att reformera Östersjöstaternas råd, CBSS, fortskrider nu under lettiskt ordförandeskap. Allt mera har diskussionen kommit att handla om hur CBSS kan bli ett bra komplement till alla de andra samarbetsinitiativ och institutioner för mellanstatligt samarbete som finns i denna region. Även om förändringsvilja finns i staterna så är det stor skillnad på vilka förändringar som man vill ha till stånd. På sitt sätt är CBSS kanske ett offer för sina medlemmars framgång – de mål som sattes upp när organisationen bildades efter initiativ av utrikesministrarna Uffe Ellemann-Jensen och Hans-Dietrich Genscher har till största delen uppnåtts. Till sommaren 2008 får vi veta hur staterna kan enas om reformeringen av CBSS.

Sverige arbetar nu för att EU under det svenska ordförandeskapet andra halvåret 2009 ska fatta beslut om en EU:s strategi för Östersjön. Till stöd för initiativet finns sedan början förord från Europaparlamentet och välkomnande från CBSS:s utrikesministermöte.

En Östersjöstrategi för EU motiveras främst av att unionen genom en sådan kan öka dynamiken inte bara inom denna del av EU utan också i unionen i dess helhet. De åtgärder som förordas gäller förbättringar av den inre marknadens funktionsförmåga genom avlägsnande av gränshinder, logistisk samordning av transporter, annan kommunikation och energiförsörjning mm. Strategin kan också bidra till bättre skydd av miljön i Östersjön bland annat genom samordnad tillämpning av EU:s direktiv på ambitiös nivå.

Östersjöstrategin ska enligt initiativtagarna gälla EU:s och EES-ländernas interna politik. De externa relationerna ska däremot omhändertas via Nordliga Dimensionen, toppmötena mellan EU och Ryssland, arbetet inom de s.k. fyra samarbetsområdena etc.

Det återstår åtskilligt med diplomatiskt arbete och säkert också opinionsbildning innan en slagkraftig EU-strategi för politiken i Östersjöregionen finns på plats. I det sammanhanget kan det underlätta att det finns planer för en utvecklad EU-politik också för Medelhavs- och Svarta Havsregionerna.

Och när det gäller en strategi för Östersjön är det också av avgörande betydelse att denna kan samordnas på lämpligt sätt med EU:s politik gentemot Ryssland. Verkligheten för nordbor kan inte formas enbart av nordborna själva men genom förtroendefullt samarbete kan de nordiska staterna få avsevärt inflytande. Ett sådant samarbete underlättas om de nordiska kuststaterna visar engagemang till stöd för Danmarks, Norges och Islands intressen också, eller hellre främst, i nordligare och arktiska farvatten.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

LETTERSTEDTMEDALJEN

TILL MAJ-BRITT IMNANDER

Maj-Britt Innander har tagit emot Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj ur talman Per Westerbergs hand.

Ärade pristagare,
mina damer och herrar!

Hjärtligt välkomna till Villa Bonnier och denna sammankomst för att dela ut Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj 2007. Det här med medaljer och utmärkelser är något som ligger mig varmt om hjärtat. Jag anser att åtminstone vi i Sverige, om vi bortser från idrotts- och nöjesvärlden, är dåliga på att uppmärksamma personer som gör och har gjort extraordinära insatser av olika slag. Det gäller inte minst insatser för att främja kontakter och samarbete över nationsgränserna.

Jag är därför glad över att denna utmärkelse hålls vid liv och frodas. Vid de mycket täta kontakter vi har med de andra nordiska parlamenten slås man av hur mycket vi har gemensamt: i synen på demokrati, förhållandet till medborgarna, utformningen av det parlamentariska arbetet och så vidare. Det nordiska samarbetet är kanske unikt i världen. Det är något vi ska vara

stolta över och rädda om.

Samtidigt kan vi inte blunda för att förändringarna i omvärlden delvis har ändrat förutsättningarna för samarbetet.

Det är bland annat tydligt på parlamentarisk nivå, där samarbetet mellan de fem nordiska och tre baltiska länderna blir allt viktigare. Det gäller inte minst på talmansnivå.

Detta samarbete handlar inte längre om att vi bistår balterna i deras utveckling. Numera handlar det i stället om partnerskap, t ex i arbetet för en bättre östersjömiljö, i relationerna med Ryssland och i arbetet med att stödja länder som Ukraina och Georgien i deras demokratiska utveckling.

Vi har allt att vinna på att fortsätta integrera Estland, Lettland och Litauen i den nordiska kretsen.

Samtidigt bör vi slå vakt om det som förenar just oss i Norden.

Hit hör otvetydigt den starka folkrörelse- och folkbildningstraditionen.

Den som starkt bidragit till att tilltron till demokratin är högre i Norden än på något annat håll i världen, och som även kan förklara en del av våra ekonomiska framsteg.

I dag hedrar vi en av de eldsjälar som, ofta på ideell basis, vigt en stor del av sitt liv åt just folkbildningen:

”Maj-Britt Innander är en klassisk folkbildare, som i sin yrkesutövning liksom i sitt i omfattande folkrörelsearbete alltid främjat det nordiska samarbetet”.

Så lyder den kortfattade motiveringen. Maj-Britt Innander beskrivs som ”Strävsam”, ”Engagerad” och ”Outtröttlig”

Hennes insatser inom folkbildningen och för det nordiska, oftast i kombination, uppvisar en enorm bredd och sträcker sig över en mycket lång tidsperiod.

Island och Islands integration med övriga Norden har uppenbarligen legat Maj-Britt Innander särskilt varmt om hjärtat.

Hon var bland annat chef för Nordens hus i Reykjavik under åren 1972-1976, mångårig ledamot i styrelsen för svensk-isländska samarbetsfonden och en ivrig främjare av isländska författare på den svenska bokmarknaden.

Litteraturen har gått som en röd tråd genom Maj-Britt Innanders gärning.

Som sörmlänning är jag särskilt glad över hennes engagemang i Sörmlands Läs-och-res studiecirklar. Dessa har under många år fört nordiska litterära skapare till Södermanland och många sörmlänningar till andra litterära trakter.

Mellan 1999 och 2006 var Maj-Britt Innander dessutom ordförande i Delblanc-sällskapet, med sin bas i författarens uppväxtstad Trosa.

Det senaste decenniet har Maj-Britt Innander varit starkt engagerad i evenemanget ”Kura Skymning” i samband med Nordiska biblioteksveckan.

Syftet är att lyfta fram vårt gemensamma nordiska kulturarv – i första hand

Maj-Britt Innander (t.h.) i samtal med huvudstyrelsens ordförande Karin Söder.

litteraturen.

Detta litterära event involverar årligen över 2 000 bibliotek, och jag har med intresse noterat att det även omfattar de baltiska länderna.

I en tid när den språkliga gemenskapen i Norden håller på att försvagas är främjandet av respektive lands litteratur oerhört viktigt.

Maj-Britt Innander har varit en ivrig förkämpe för en verklig nordisk bokmarknad. Det har dock varit ett arbete i motvind.

De senaste åren tycks det förvisso ha skett ett uppsving för nordiska författare i Sverige, inte minst norska. Men att hitta böcker på våra nordiska grannländers originalspråk är väldigt svårt i Sverige. Jag misstänker att Maj-Britt Innander inte är riktigt nöjd med utvecklingen.

Maj-Britt Innanders insatser har dock sträckt sig långt utanför litteraturens värld. Åren 1978-1984 ledde hon Nordens Folkliga Akademi i Kungälv – ett kurs- och utvecklingscentrum för nordisk och internationell folkbildning och vuxenundervisning.

Maj-Britt Innander var också den som inledningsvis hade hand om verksamheten med den nordiska servicetelefonen, *Hallå Norden!*

Och genom sitt arbete på *Arena Norden* i anslutning till föreningen Nordens lokaler lade hon grunden till den verksamhet med *Norden i Fokus* som nu sker i nordiska huvudstäder.

Idag är det dock Maj-Britt Innander som själv mycket välförtjänt står i fokus.

På Letterstedtska föreningens vägnar vill jag rikta ett varmt tack för dina insatser.

Per Westerberg
Riksdagens talman

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Ledamöter och styrelser 2007

Den svenska avdelningen

I. *Styrelse* (som tillika är föreningens huvudstyrelse)

Ordförande:

fd statsrådet Karin Söder

Medlemmar:

professor em. Lennart Elmevik

professor Lars-Åke Engblom

fd chefredaktör Arne Ruth

kanslichef Eva Smekal (fr.o.m. 21.5.)

professor em. Fredrik Sterzel

professor Bengt Sundelius

fil. lic Beate Sydhoff

generaldirektör Per Thullberg

professor Boel Westin

professor Gunnar Öquist

Sekreterare:

fil. kand. Claes Wiklund

II. *Övriga ledamöter:*

professor em. Knut Ahnlund

fil. dr Jan A. Andersson

professor em. Birgit Arrhenius

direktör Percy Barnevik

professor em. Gunnar Berefelt

fil. dr Kersti Blidberg

redaktör Christer Blomstrand

professor Dan Brändström

docent Ulla Börestam - Uhlmann

professor Ulla Carlsson

folkhögskolerektor Stewe Claeson

redaktör Elisabeth Crona

författaren Sigrid Combüchen

professor Lars Engwall

direktör Bertil Falck

professor em. Malin Falkenmark
fd statsminister Thorbjörn Fälldin
professor em. Tord Ganelius
direktör Curt - Steffan Giesecke
professor em. Bo Grandien
författaren Beate Grimsrud
fil. mag. Catharina Grünbaum
professor em. Bo Gräslund
professor Harald Gustafsson
avdelningsdirektör Helmer Gustavsson
fd statsrådet Bengt Göransson
docent Björn Hagström
fd. landshövding Mats Hellström
fil. lic. Nanna Hermansson
professor em. Kirsten Gram Holmström
överste Bo Hugemark
fil. dr Lars J. Hultén
fd folkhögskolerektor Björn Höjer
fil.mag. Maj-Britt Imnander
lantbrukare Olof Irander
fd kanslichef Bert Isacson
professor em. Carl - Olof Jacobson
docent Karl Magnus Johansson
fd riksdagsledamot Elver Jonsson
professor em. Inge Jonsson
vissångerska Hanne Juul
redaktör Inger Jägerhorn
professor em. Gustav Korlén
fil. lic. Åke Landqvist
fd utbildningsledare Kristian Lange
professor Lars - Gunnar Larsson
folkhögskolelärare Ingmar Lemhagen
fil. lic. Elsa Lindberger
fd universitetslektor Brita Linde
verkställande direktör Lena M. Lindén
forskningsassistent Birgitta Lindgren
professor em. Jan Ling
minister Anders Ljunggren
fd riksantikvarie Sven Lundkvist
direktör Nils Lundqvist
folkhögskolerektor Ingegerd Lusensky

professor em. Lars Lönnroth
fd byråchef Birgitta Malmros
styresman Christina Mattsson
fd universitetslektor Bengt Nerman
professor Erling Norrby
förbundssekreterare Britta Nygård
redaktör Sture Näslund
professor em. Birgitta Odén
fd riksdagsledamot Berit Oscarsson
högskolerektor Ingegerd Palmér
regeringsråd Hans Ragnemalm
fd stadsjurist Inger Ridderstrand - Linderoth
professor em. Herman Schück
fil. dr Ingrid Sjöström
fil. kand. Jacqueline Stare
fd expeditionschef Jan Stiernstedt
professor em. Stig Strömholm
professor em. Jan Svanberg
riksdagsledamot Björn von Sydow
professor em. Barbro Söderberg
professor Astrid Söderbergh - Widding
professor em. Ulf Teleman
riksdagsledamot Solveig Ternström
docent Bengt Tomson
professor em. Jarl Torbacke
landshövding Göran Tunhammar
professor em. Sven Tägil
fd ambassadör Krister Wahlbäck
professor Erling Wande
fd regeringsråd Bertil Wennergren
professor em. Gun Widmark
professor Henrik Williams
fd statsråd Håkan Winberg
fd folkhögskolerektor Birgitta Östlund

Utdelade anslag 2007:

- till *Professor Harald Gustafsson, Historiska inst., Lunds univ.* för deltagande i Nordiska historikermötet i Reykjavík 2007, kr. 3.000:-,
till *Docenten Sven-Olof Olsson, Humaniora, Högskolan i Halmstad* för deltagande i samma konferens, kr. 3.000:-,

- till *Doktoranden Joachim Waara, Handelshögskolan i Göteborg* för deltagande i samma konferens, kr. 3.000:-,
- till *Docenten Eva Blomberg, Inst. för samhälls- och beteendevetenskap, Mälardalens högskola* för deltagande i samma konferens, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Anders Högberg, Lunds univ.* för en studieresa till Danmark, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Helena Andersson, Stockholms univ.* för deltagande i Nordic Tag i Aarhus 2007, kr. 3.000:-,
- till *Fil. mag. Maria Kangur, Bromma* för en studieresa till Trøndelag, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Tove Stjärna, Stockholms univ.* för deltagande i Nordic Tag i Aarhus 2007, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Johan Alfredsson, Litteraturvetenskapliga inst., Göteborgs univ.* för deltagande i NORLIT-konferens i Helsingfors 2007, kr. 2.000:-,
- till *Lektor Anna Heith, Inst. för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå univ.* för deltagande i samma konferens, kr. 2.000:-,
- till *Fil. dr Per Stam, Stockholm* för en studieresa till Helsingfors, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Johannes Fredriksson, Historiska inst., Uppsala univ.* för deltagande i konferens i Åbo, kr. 2.000:-,
- till *Specialpedagogen Alice Widlund, Västerås* för deltagande i konferens i Köpenhamn, kr. 2.500:-,
- till *Fil. dr Michael Ranta, Stockholm* för deltagande i kongress i Aarhus, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Merja Ellefsson, JMK, Stockholm* för studieresa till Helsingfors, kr. 2.000:-,
- till *Redaktören Sylvia Hild, Föreningen Sverige-Grönland* för studieresa till Grönland, kr. 8.000:-,
- till *Studeranden Linda Elstad, Stockholms univ.* för en resa till Färöarna, kr. 4.000:-,
- till *Fil. kand. Daniel Jacobson, Sundsvall* för en studieresa till Färöarna, kr. 4.000:-,
- till *Ekon. dr Elias Bengtsson, Stockholm* för studieresor till Oslo och Köpenhamn, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Per Lundin, KTH, Stockholm* för deltagande i konferens i Åbo, kr. 2.000:-,
- till *Kyrkoherde em. Torsten Josephsson, Göteborg* för studieresa till Island, kr. 3.000:-,
- till *Susanne Alfredsson, Oviken* för deltagande i EDS-konferens i Oslo, kr. 4.000:-
- till *Camilla Andersson, Karlstad* för deltagande i samma konferens, kr. 2.000:-
- till *Doktoranden Lena Ulrika Rudeke, Göteborgs univ.* för konferens- och studiereisor till Danmark, kr. 5.000:-,
- till *Fil.dr Anne Karahan, Stockholm* för deltagande i ikonografisk konferens i Oslo, kr. 2.000:-,
- till *Fil. mag. Jonatan Habib Engqvist, Stockholm* för resa till Reykjavík, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Mattias Wahlström, Göteborgs univ.* för forskningsresa till Köpenhamn, kr. 3.000:-,
- till *Journalisten Klara Magnusson och fotografen Susanna Leibovici* för studiereisor till Danmark och Norge, kr 8.000:-,
- till *Stud. Tina Boström, Nordiska konstskolan i Karleby* för studier där, kr. 7.000:-,
- till *Teknolog Karin Blindh Pedersen, CTH Göteborg* för praktikplats i Köpenhamn, kr. 4.000:-,
- till *Doktoranden Janne Moen, Uppsala univ.* för studieresa till Åbo, kr. 4.000:- samt till *Fil.dr Kajsa Tönnesson, Kullavik* för forskningsvistelse på Grönland, kr. 6.000:-.

Den Danske Afdeling

I. Bestyrelse

Formand:

Professor Jørn Lund

Medlemmer:

Generalsekretær Henrik Hagemann

Dr. phil. Kristian Hvidt

Rektor Marianne Zibrantsen

Sekretær:

Fhv. kontorchef Steen A. Cold

II. Øvrige medlemmer:

Teaterchef Anders Ahnfelt-Rønne

Forfatter Jens Andersen

Fhv. minister Dorte Bennedsen

Professor Torben Brostrøm

Museumsinspektør Jan Garff

Journalist Arne Hardis

Generalløjtnant Kjeld Hillingsø

Fhv. landsarkivar Harald Jørgensen

Direktør Jon Peter Larsen

Professor Ingrid Markussen

Museumsdirektør Mette Müller

Redaktør Marie-Louise Paludan

Programredaktør Søren Ryge Petersen

Stedfortr. generalsekretær Laust Riemann

Forfatter Bente Scavenius

Cand. mag. May Schack

Professor Ditlev Tamm

Adm. ambassadesekretær Marja Vasala-Fleischer

Dr. phil. Mette Winge

Dr. phil. Henrik Wivel

Professor Knud Waaben

Utdelade anslag:

til *Tavs Bjerre, Nordisk Institut, Århus univ.* for deltagelse i workshop, Tartu, kr. 2.500:-,

- til *Ph.d.-stipendiat Katja Teilmann, Århus* for deltagelse i NORLIT 2007 i Helsingfors, kr. 2.000:-,
- til *Daglig leder Sven Leerskov Mathiesen, Marstal Navigationsskole* for deltagelse i konference om transport af farligt gods, kr. 3.000:-,
- til *Merike Jürna, København* for deltagelse i 8. konference i nordisk sprog som andetsprog i Helsingfors, kr. 2.000:-,
- til *Eva Wedervang-Jensen, Brønshøj* for deltagelse i konference i Helsingfors, kr. 2.000:-,
- til *Tina Adele Hansen, København* for undersøgelse af kulturmødet mellem Færøerne og Danmark, kr. 2.500:- til rejseudgifter,
- til *Postdoc-stipendiat Bergur Rønne Moberg, København* for forskning om William Heinesen, kr. 7.500:-,
- til *Lektor Carsten Hansen, Vordingborg* for deltagelse i 9. Konference om Leksikografi i Norden, Akureyri, kr. 3.000:-,
- til *Mag. art. Simon Skovgaard, København* for deltagelse i 9. Konference om Leksikografi i Norden, Akureyri, kr. 3.000:-,
- til *Pernille Folkmann, redaktør på Svensk-dansk Ordbog* for deltagelse i 9. Konference om Leksikografi i Norden, Akureyri, kr. 3.000:-,
- til *Dr. Erla Hallsteinsdóttir, Odense* for deltagelse i 9. Konference om Leksikografi i Norden, Akureyri, kr. 3.000:-,
- til *Ph. d.-stipendiat Henrik Hovmark, Nordisk Forskningsinstitut, København* for deltagelse i 9. Konference om Leksikografi i Norden, Akureyri, kr. 3.000:-,
- til *Ph.d. Jette Møllerhøj, Cambridge* for deltagelse i 26. Nordisk Historikermøde, Reykjavík, kr. 2.000:-,
- til *Annesofí Sandal, København* for deltagelse i Reykjavík Arts Festival, kr. 2.500:-,
- til *Troels Madsen og Per Kruse, Arkitektur & Design, Aalborg* for studierejse til Island, kr. 5.000:-,
- til *Cand. mag. Merete K. Jørgensen, København* for deltagelse i MENOTA's råds-møde i Island, kr. 2.500:-,
- til *Jonathan Adams, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, København* for studier ved Det Arnamagnæanske Institut, Reykjavík, kr. 2.500:-,
- til *Institutleder Bente Holmberg, Nordisk Forskningsinstitut, København* for deltagelse i 14. Nordiske Navneforskningskongres i Island, kr. 2.500:-,
- til *Lektor Tuula Eskeland, Finsk Afdeling, Københavns univ.* for deltagelse i 14. Nordiske Navneforskningskongres i Island, kr. 2.500:-,
- til *Ph. d. Niklas Thode Jensen, Saxo-institutet, København* for deltagelse i 26. Nordisk Historikermøde, Reykjavík, kr. 2.000:-,
- til *Ph. d. Christina Folke, Saxo-institutet, København* for deltagelse i 26. Nordisk Historikermøde, Reykjavík, kr. 2.000:-,
- til *Cand. phil. Jeppe B. Netterstrøm, Historisk Afdeling, Århus univ.* for deltagelse i 26. Nordisk Historikermøde, Reykjavík, kr. 2.000:-,
- til *Historiker Anneli Kunosson, Nykøbing Sjælland* for studierejse til Letland, kr. 3.000:-,
- til *Lektor Pia Rose Böwadt, Haslev* for deltagelse i religionspædagogisk konference i Stavanger, kr. 2.000:-,
- til *Erik Dalsby, Vordingborg* for gæstelærerordning i Røros, kr. 1.000:-,
- til *Cand. mag. Ingelise Kjær, Marstal* for studierejse til Kautokeino, kr. 7.500:-,
- til *Lektor Jette Benn, DPU, København* for studierejse till Göteborg, kr. 2.000:-,
- til *Ph. d. Liselotte Malmgart, Det Teologiske Fakultet, Århus univ.*, for gæstefore-

- læsning i Uppsala, kr. 4.000:-,
til *Med. stud. Ulla Balslev, Bagsværd* for deltagelse i kursus i tropemedicin på Karolinska, Stockholm, kr. 2.500:-,
til *Ph. d.-stipendiat Anne Kahr-Højland, DREAM, Odense* for studierejse til Lärarhögskolan, Stockholm, kr. 2.500:-,
til *Peer S. Gaugbjerg, CVU Midt-Vest, Skive* for deltagelse i konference om Naturfagsdidaktik i Malmö, kr. 2.500:-,
til *Doktorand Jacob Sander Bojsen, København* for studierejse till Umeå univ., kr. 2.000:-,
til *Morten Grønbech Rasch, Finsenlaboratoriet, København* for deltagelse i workshop i Stockholm, kr. 2.000:-,
til *Konservator Maj Ringgaard, Bagsværd* for studierejser til Göteborg, Oslo og Bergen, kr. 2.500:- og
til *Seniorforsker Ole Kongsted, Frederiksværk* for forskningsrejse til fem svenske bibliotek, kr. 10.000:-.

Den norske avdeling 2007

Formann:

Professor dr. Kolbjørn Skaare

Øvrige medlemmer:

Professor dr. Per Stockfleth Enger
Professor dr. Ole Kristian Grimnes
Direktør Sidsel Helliesen
Professor dr. Erla Bergendahl Hohler
Kultur- og miljøsjef Jan Kløvstad
Professor dr. Einar Lundeby
Professor dr. Svein B. Manum
Professor Irmelin Martens
Tidl. statsråd Bjarne Mørk-Eidem
Professor dr. Kari Anne Rand
Professor Axel Seeberg
Førsteamanuensis Anne-Kari Skardhammer
Professor dr. Hans H. Skei
Professor dr. Sølvi Sogner
Professor dr. Arvid O. Vollsnes
Professor dr. Vigdis Ystad

Bevilgninger 2007:

til *Førselektor Marit Bjerkeng, Alta:* studier av russiskundervisningen i danske og svenske skoler, kr. 6.000.

- til *Masterstudent Maria Bratlie, Eiksmarka*: reise til kurs i norrøn litteratur i Aarhus kr. 4.500.
- til *Førsteamanuesis Mary Brekke, Tromsø*: reise for to forskere til nordiske lærerutdanningsinstitusjoner, kr. 10.000.
- til *Malerikonservator Ida Bonken, Stabekk*: reisestøtte til nordisk redaksjonsmøte, kr. 5.000.
- til *Dr. art. Evy Johanne Haaland, Olsvik*: reise till Stockholm, konferansen "Religion on the Borders", kr. 5.000.
- til *Masterstudent Lucia Uchermann Koxvold, Oslo*: arkeologiske studier i Helsingfors: Lapland Pioneers, kr. 6.000.
- til *Cand. philol. Mads Langnes, Åfarnes*: Innmarksutskiftinga i Norge i jamførande nordisk (svensk, dansk og færøisk) perspektiv, kr. 10.000.
- til *Doktorgradsstipendiat Elena Regine Modal, Oslo*: reise til København: operasjonsprosedyrer hos katt, kr. 3.000.
- til *Førstelektor Ragnhild Nilsen, Tromsø*: reise til Uleåborg, konferansen "Better Health with Partnership", kr. 6.000.
- til *Klassekontakt Cathrine Paus, Vadsø*: klassetur til Helsingfors, kr. 8.000.
- til *Forsker Mona Pedersen, Elverum*: reise til mediakonferanse i Helsingfors, kr. 6.000.
- til *Konservator Stan Reed, p.v.a. Næs Jernverksmuseum, Tvedestrand*: bidrag til studiereise for fire av museets medarbeidere til Nya Lapphyttan, Norberg, Sverige, kr. 6.500.
- til *Risøyhamn skole v/ Erlend Mikkelsen, Risøyhamn*: klassetur til Piteå, kr. 6.000.
- til *Generalsekretær Per Ritzler, p.v.a. Nordjobb-Norge, Oslo*: bidrag til kurs i norsk og nordisk språkførståelse for nordjobbere, kr. 12.000.
- til *Daglig leder Solveig Røvik, p.v.a. Rokbyen ved Skagerrak, Tvedestrand*: støtte til litterære arrangementer, kr. 10.000.
- til *Konservator Erika Ravne Scott, Oslo*: studiebesøk (for søkeren og utstillingsarkitekt Cecilie Thue) ved "gode utstillinger for barn" i Stockholm og Vimmerby, kr. 9.000.
- til *Arkeolog Annette Solberg, Bruvoll*: studiebesøk i Visby: Arkeologers bruk av skriftlige kilder, kr. 4.500.
- til *Førsteamanuensis Liv Helene Willumsen, Tromsø*: forskningsreiser til København: John Cunningham, den første lensherre på Vardøhus, kr. 9.000.

Avdelningen i Finland

Ordförande:

Professor Seppo Zetterberg

Övriga medlemmar:

Professor Bengt Broms

Fil.lic. Jerker A. Eriksson

Professor Kai Laitinen

Avdelningsdirektör Guy Lindström

Professor Mirja Saari

Professor Henrik Stenius

Professor P.O. Träskman

Professor John Westerholm

Professor Anna-Maria Åström

Sekreterare:

Fil.mag. Dag Lindberg

Utdelade anslag:

- till *pol.dr Jutta Ahlbeck-Rehn, Åbo*, för deltagande i 26:e Nordiska historikermötet vid Islands universitet, 600 euro;
- till *fil.lic. Joonas Ahola, Helsingfors*, för att delta i seminariet "Wisdom and Advice in Old Norse Literature" i Bergen, 500 euro;
- till *fil.mag., D.E.A. Jussi Backman, Helsingfors*, för att delta i Nordiska sällskapet för fenomenologi årsmöte i Köpenhamn, 400 euro;
- till *fil.mag. Tatjana Brandt, Helsingfors*, för resor till Stockholm för tidskriften Kritikers redaktionsmöten, 400 euro;
- till *fil.stud. Sarah Hagström* för en grupp etnologistuderande, Åbo, för studieresa till Gotland, 1 000 euro;
- till *fil.dr Markus Hiekkänen, Helsingfors*, för att delta i Nordiska kyrkoforskningsmötet i Kalundborg, 300 euro;
- till *fil.stud. Katja Juutilainen, Jyväskylä*, för att delta i 18:e Nordiska mykologiska kongressen i Nyköbing, 400 euro;
- till *bildkonstnär Anna Kirstinä, Tammerfors*, för att delta i Nordiska Konstförbundets förbundsmöte i Karasjok, 500 euro;
- till *fil.mag. Jaana Kolu, Joensuu*, för studieresa till Göteborg, 400 euro;
- till *fil.lic., amanuens Seppo Koponen, Åbo*, för att delta i XXVII Nordisk-baltiska entomologikongressen i Uppsala, 300 euro;
- till *fil.dr. docent Marko Lamberg, Jyväskylä*, för arkivbesök i Stockholm, 400 euro;
- till *fil.lic. Anelma Lammi, Helsingfors*, för att delta i andra Nordiska doktorandkonferensen i lingvistik och filologi i Bergen, 500 euro;
- till *pol.mag. Tuija Lattunen, Helsingfors*, för att delta i Karlstad Seminar on Studying Political Action (KSSPA), 300 euro;

- till *kulturproducent Veera Laurila, Åbo*, för studieresa och kontakt med skånska danskonstnärer i Malmö, 300 euro;
- till *docent Helena Leheckova, Helsingfors*, för att delta i 17:e Nordiska slavistmötet i Köpenhamn, 400 euro;
- till *fil.lic., universitetslektor Kirsi Lepistö, Uleåborg*, för att delta i symposiet FinnForum VIII i Eskilstuna, 300 euro;
- till *fil.mag., doktorand Marja Lähteenmäki, Helsingfors*, för studieresa till Norrköping och Malmö för att studera dessa städers byggnadsmiljö, 400 euro;
- till *pol.mag. Kati Mustola, Helsingfors*, för att delta i 26:e Nordiska historikermötet i Reykjavik, 600 euro;
- till *professor emerita Kristina Nikula, Åbo*, för att delta i konferens anordnad av Nordiska föreningen för lexikografi i Akureyri, 600 euro;
- till *fil.mag. Niina Nissilä, Vasa*, för att delta i konferensen NordTerm i Bergen, 500 euro;
- till *pol.mag., doktorand James O'Connor, Helsingfors*, för att delta i konferens hållna av Nordic International Studies Association (NISA) i Odense, 400 euro;
- till *fil.mag., doktorand Kirsi Pakkanen, Jyväskylä*, för kompletterande studier om interaktionen mellan virus och cellhinnor under virusinfektioner i Odense, 400 euro;
- till *fil.dr Nina Pilke, Vasa*, för att delta i konferensen NordTerm i Bergen, 500 euro;
- till *konstmagister, lektor Laila Rebers-Holländer, Helsingfors*, för att delta i de nordiska bildkonstnärernas samarbetsorgan Nordisk Samråds vintermöte i Kerteminde, 400 euro;
- till *doktorand Thupten Rikey, Helsingfors*, för att delta i 6:e Nordiska Tibetforskningskonferensen i Stockholm, 200 euro;
- till *fil.kand., doktorand Anna-Kaisa Räisänen, Helsingfors*, för studieresa och fältarbete om kvänernas identitet och språksituation i Nord-Norge, 500 euro;
- till *fil.dr Risto Rönkä, Åbo*, för att delta i 17:e Nordiska slavistmötet i Köpenhamn, 400 euro;
- till *fil.dr, universitetslektor Maria Salenius, Helsingfors*, för att delta i den nordiska konferensen för forskning inom engelsk filologi anordnad av Nordic Association of English Studies (NAES) i Bergen, 500 euro;
- till *fil.mag., doktorand Eeva Sippola, Helsingfors*, för att delta i den andra Nordiska doktorandkonferensen i filologi och språkvetenskap i Bergen, 500 euro;
- till *konstmagister, lektor Johanna Stenman, Helsingfors*, för att delta i Nordisk Samråds vintermöte i Kerteminde, 400 euro;
- till *gymnasielektor Jaana Suominen, Helsingfors*, för att delta i svensklärarkurs i Sigtuna, 300 euro;
- till *fil.mag., programkoordinator Anja Syrjä, Esbo*, för att besöka gallerier, bibliotek och museer i Danmark, 400 euro;
- till *fil.mag., doktorand Päivi Takala, Jyväskylä*, för att delta i en konferens anordnad av Nordiska sällskapet för estetik i Århus, 400 euro;
- till *professor Hannu Tommola, Tammerfors*, för att delta i 17:e Nordiska slavistmötet i Köpenhamn, 400 euro;
- till *fil.mag., stipendiat Salome Tuomaala, Helsingfors*, för att delta i konferensen Religion on the Borders i Stockholm, 300 euro;
- till *fil.mag., doktorand Riika Virtanen, Helsingfors*, för att delta i 6:e Nordiska Tibetforskningskonferensen i Stockholm, 300 euro.

Isländska avdelningen

Styrelse:

Ordförande:

Þor Magnússon, fd. riksantikvarie

Hedersledamot:

Ármann Snævarr, fd. universitetsrektor

Sekreterare:

Snjólaug Ólafsdóttir, expeditiönschef

Övriga medlemmar:

Haraldur Ólafsson, professor em.

Sigríður Anna Þordardóttir, fd. minister och altingsledamot

Sigrún Klara Hannesdóttir, fd. riksbibliotekarie

Sveinbjörn Björnsson, direktör

Utdelning från isländska avdelningen 2007 (isländska kronor)

- till *Arna Gná Gunnarsdóttir, cand fil och stud mag vid Islands konstakademi* till en studieresa till Köpenhamn för att bekanta sig med undervisning i glasblåsning och drift av konstakademier, kr 40.000
- till *Kristín G. Guðnadóttir, konstvetare* för en studieresa till Köpenhamn för att söka källmaterial om bildkonstnären Svavar Guðnason, kr. 40.000
- till *professorerna Ragnhildur Helgadóttir och Guðmundur Sigurðsson, Reykjavík Universitet* för en studieresa till Köpenhamn där de avser att genomföra en jämförande studie av det isländska och de övriga nordiska ländernas socialförsäkringssystem, kr 50.000
- till *doktoranden Þórður Ingi Guðjónsson* för att forska vid Stockholms Kungliga Bibliotek om olika manuskript av sagaen Gísla saga Súrssonar kr. 40.000
- till *Æsa Sigurjónsdóttir, MA* för att inleda samarbete med finländska forskare som bedriver forskning om fotografier från samma period, kr 50.000
- till *Anna Birna Almarsdóttir, professor i farmakologi vid Islands Universitet* för att delta i den tredje nordiska kongressen i social farmakologi och sociala tjänster i Köpenhamn, kr 25.000
- till *Hulda Hákonardóttir, MA* för att delta i ett nordiskt seminarium i Bergen 10-11 maj om mänskliga rättigheter och självbestämmanderätt inom sjuk- och socialvården, kr 35.000
- till *Ingibjörg M. Ísaksdóttir, arbetsterapeut* som arbetar med utvecklingsstördas möjligheter på arbetsmarknaden för att delta i en konferens i Stockholm 14. maj om detta ämne, kr 40.000
- till *Jóhannes Gísli Jónsson, lektor vid Islands universitet* för att delta i ett väst-nordiskt seminarium på Färöarna där han kommer att föreläsa om utvecklingen

- av dativ i det isländska resp. färöiska språket, kr 25.000
- till *Lísa Z. Valdimarsdóttir, föreståndare för Islands Konstakademis bibliotek* för att delta i ARLIS seminarium i Köpenhamn, kr 40.000
- till *Nedelina Ivanova, filolog och Júlía Hreinsdóttir, teckenspråkvetare* för att delta i ett seminarium vid Stockholms Universitet om två av de största teckenspråksprojekten i Europa, kr 40.000
- till *Ólafur Rastrick, doktorand vid Islands Universitet* för att föreläsa vid Den tredje nordiska konferensen om kulturpolitikforskning i Bø i Telemark, kr 40.000
- till *Rannver Hólmsteinn Hannesson, konservator vid Landsbiblioteket* för att delta i en kurs vid Den Kongelige konstakademi i Köpenhamn om bevarandet av maskinläsbara medier, kr 40.000
- till *Pórhallur Eyþórsson, phil dr, forskare vid Islands Universitets språkvetenskapliga fakultet* för att delta i ett västnordiskt seminarium på Färöarna där han kommer att föreläsa om ändringar och stabilitet i de isländska resp. färöiska språken, kr 25.000
- till *Guðjón Ketilsson, bildkonstnär* för att delta i en bildkonstfestival och vistas i en av konstnärslägenheterna i Brande i Danmark, kr 40.000
- till *Hildur Margrétardóttir, bildkonstnär* för att delta i nordiska utställningar och vistas i en av konstnärslägenheterna Malongen i Stockholm som Nordiska Konstnärsförbundet och Kulturförvaltningen driver, kr 40.000
- till *Guðrún Benónýsdóttir, bildkonstnär* för att ställa ut sina installationer i Oslo, kr 40.000
- till *Stefán Berg Rafnsson, bildkonstnär* för att resa till Finland där han har fått ett stipendium för att kunna vistas i en av konstnärslägenheterna i Loviisa, kr 25.000
- till *Magdalena M. Hermannsdóttir Rafnsson, fotograf* för att resa till Finland där hon har fått ett stipendium för att kunna vistas i en av konstnärslägenheterna i Loviisa, kr 25.000
- till *Hrafn Á. Harðarson*, på vägnar av de anställda vid Kopavogurs bibliotek, för en studieresa till Norrköping och Stockholm, kr 40.000 samt
- till *Guðmunda Vala Jónasdóttir* på vägnar av de anställda vid förskolan Hádegshöfði för en studieresa till Köpenhamn och Malmö för att bekanta sig med Reggio Emilia ideologin kr 60.000.

Avdelningarnas gemensamma verksamhet

I maj 2007 utdelades följande anslag:

- till *Pohjola - Norden* för lokala arrangemang på Nordens dag 2007, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden i Norrbotten* för svenskt och finländskt deltagande i konferens på Svalbard, kr. 20.000:-,
- till *Brønderslev kommune* för författarskola för nordiska ungdomar, kr. 12.000:-,
- till *Avdelningen för litteraturvetenskap, Umeå universitet* för planeringsseminarium för svenska och finländska doktorander, kr. 10.000:-,
- till *Forum för textforskning, Växjö univ.* för anordnande av textforskningskonferens, kr. 8.000:-,
- till *Nordisk forskningsinstitut, Københavns univ.* för översättningsseminarium rörande nordiska språk, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk förening för lexikografi* för 9:e nordiska lexikografikonferensen i Reykjavík, kr. 25.000:-,
- till *Nordisk institut, Aarhus univ.* för anordnande av konferensen Old Norse Mythology, kr. 5.000:-,
- till *Institutt for Arkeologi, Tromsø univ.* för projektet Early Networking in Northern Fennoscandia, kr. 6.000:-,
- till *Nationalmuseet, København* för nordisk kyrkoarkeologisk konferens i Kalundborg, kr. 15.000:-,
- till *Kronoby folkhögskola* för nordiskt amatörarkeologiskt utgrävningsläger, kr. 10.000:-,
- till *Juridiska fakulteten, Lapplands univ.* för workshop i nordisk straffrätt, kr. 10.000:-,
- till *Inst. för historiska studier, Umeå univ.* för konferensen Väckelse och litteratur, kr. 10.000:-,
- till *Läraryhögskolan i Stockholm* för seminarium om nordiska identiteter i förändring, kr. 15.000:-,
- till *Högskolan i Halmstad* för nordiska seminariet Välfärd & Välbefinnande för personer med funktionshinder, kr. 10.000:-,
- till *Avdelningen för litteraturvetenskap, Lunds univ.* för nordiskt avantgardeseminarium, kr. 12.000:- till resor,
- till *Nordiska konstskolan i Karleby* för nordiskt seminarium "Gåva och begåvning i det skapande arbetet", kr. 10.000:-,
- till *Göteborgs internationella konstbiennal* för nordiskt seminarium, kr. 10.000:-,
- till *Norsk Folkemuseum, Oslo* för konferens om friluftsmuseernas framtid på Skansen, Stockholm, kr. 5.000:-,
- till *Svenskt visarkiv, Stockholm* för nordiskt symposium om balladdans och folkvisor, kr. 15.000:-,
- till *Norsk Visearkiv* för seminarium om nordisk vokal folkmusik på Schæffergården, kr. 10.000:-,
- till *Nordiskt forum för dansforskning* för planering av Nordisk Dansforskningskonferens i Tammerfors, kr. 12.000:-,
- till *Föreningen Nordiskt galleri för textil konst, Hamburgsund* för sommarseminarium om textilens ställning i samtidskonsten, kr. 10.000:-,
- till *Nationalmuseum, Stockholm* för nordiskt designforskningsseminarium, kr. 13.000:-,

- till *Nordiskt forum för samarbete inom informationskompetensområdet* för en sommarskola i Reykholt, kr. 8.000:-,
- till *Föreningen Norden* i Vimmerby för elevresa till Island, kr. 15.000:-,
- till *Pohjola-Norden* för föredragsturné om Linné, kr. 5.000:-,
- till *Ringsaker videregående skole* för lärares studieresa till Färöarna, kr. 10.000:-,
- till *S:t Eriks gymnasium, Stockholm* för lärares studieresa till Island, kr. 14.000:-,
- till *Centrum för genusvetenskap, Lunds univ.* för inbjudan av två finländska genusforskare, kr. 5.000:-,
- till *NTNU, Trondheim* för inbjudan av dansk marinekolog, kr. 5.000:-,
- till *Inst. för nordiska språk, Stockholms univ.* för studieresa för doktorander till Köpenhamn, kr. 8.000:-,
- till *Doktorandföreningen Nordok, Helsingfors* för studieresa till Uppsala, kr. 10.000:-,
- till *Institutt for kulturstudier og kunsthistorie, Univ. i Bergen* för gemensamt seminarium med Etnologiska inst., Stockholms univ., kr. 16.000:-,
- till *Kulturcentret Gerðuberg, Reykjavík* för barnboks-konferens till Astrid Lindgrens minne, kr. 5.000:-,
- till *Språk- och litteraturcentrum, Lunds univ.* för inbjudan av norsk filmforskare, kr. 5.000:-,
- till *Föreningen svenska tonsättare, Stockholm* för inbjudan av norsk tonsättare, kr. 5.000:-,
- till *Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa* för isländskt gästforskarbesök, kr. 5.000:-,
- till *Vadstena spetsmuseum* för deltagande i Spetsveckan i Rauma, kr. 10.000:-,
- till *Fd kulturredaktören Henrik Sjögren, Solna* för utgivning av bok om Kvällspostens kultursida, kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Ainur Elmgren, Historiska inst., Lunds univ.* för tryckning av avhandlingen "Den allrakäraste fienden. Föreställningar om Sverige och svenskheten i Finland 1919-1939", kr. 10.000:-,
- till *Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie* för källutgåva rörande adels- och vapenbrev utställda av danska unionsregenter fram till 1536, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Fredrik Persson, Historiska inst., Lunds univ.* för tryckning av avhandlingen "Den farliga halvön. Historiebruk och skånsk regionalism 1860-2000", kr. 10.000:-,
- till *FINNSAM – Finnbygder i samverkan* för nytryckning av informationshäftet "The Forest Finns in Scandinavia", kr. 5.000:-,
- till *Torsby Finnkulturcentrum* för utgivning av två vetenskapliga skrifter om den skogsfinska kulturen, kr. 15.000:-,
- till *Arkeologiska inst., Univ. i Bergen* för tryckning av konferensrapport om skandinaviska medeltidsbyars tidigaste utveckling, kr. 10.000:-,
- till *Professor Arne Melberg, Allmenn litteraturvitenskap, Oslo univ.* för utgivning av boken "Litterär självframställning", kr. 15.000:-,
- till *Fil. dr Anne-Kari Skardhamar, Høgskolen i Oslo* för utgivning av Christian Matras' brevväxling med färöiska författare, kr. 5.000:-,
- till *Tf professor Harry Lönnroth, Nordiska språk, Åbo univ.* för tryckning av skrift om filologi som vetenskap, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Magnus Källström, Inst. för nordiska språk, Stockholms univ.* för tryckning av avhandling om vikingatida runristare i Norden, kr. 10.000:-,

- till *Antikvarien Anette Rattfelt, Västerås* för utgivning av boken "Folk och blåbär", kr. 15.000:-,
- till *Högskolelektorn Ingvar Svanberg, Södertörns högskola* för utgivning av skrift om folklig herpetologi, kr. 10.000:-,
- till *Boska – Föreningen för bevarande av samisk kultur och folkmedicin* för utgivning av skriften "Historien, landskapet och trumman", kr. 5.000:-,
- till *Professor Terry Gunnell, Islands univ.* för tryckning av folkloristiska antologin "Masks and Mumming in the Nordic Area", kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Blanka Henriksson, Folkloristik, Åbo Akademi* för tryckning av avhandlingen "Trogen in i döden. Konstruktionen av den goda kvinnan i minnesböckerna", kr. 10.000:-,
- till *Ph. D. Annette Lassen, Haskóli Íslands, Reykjavík* för utgivning av artikelsamlingen "Det norrøne og det nationale", kr. 15.000:-,
- till *Fil.mag. Thomas Lindblad, Solna* för utgivning av bok om Sigvard Bernadotte och skandinavisk industridesign under 1950- och 1960-talen, kr. 15.000:-,
- till *Engelstad Forlag, Oslo* för översättning och tryckning av Steinunn Jóhannesdóttirs dokumentärroman "Hjemreisen", kr. 10.000:-,
- till *Kulturtidskriften Hjärnstorm, Stockholm* för utgivning av nordiskt temanummer om psykedelia, kr. 10.000:-,
- till *Docenten Sven-Olof Olsson, Högskolan i Halmstad* för tryckning av antologin "Managing crises and de-globalisation. Nordic foreign trade and exchange 1919-1939", kr. 10.000:-,
- till *Professor Christer Ahlberger, Historiska inst., Göteborgs univ* för tryckning av boken "Varans vägar och världar", kr. 10.000:-,
- till *Professor Henk van der Liet, Amsterdams univ.* för ett gästforskaruppehåll i Köpenhamn rörande Holger Drachmann, kr. 10.000:-,
- till *Docenten Jens Cavallin, Högskolan i Kalmar* för massmedieprojektet "Makten över medierna i Norden", kr. 10.000:- till resor i Norden,
- till *PolarRadio Productions, Reykjavík* för nordatlantisk skola för radiodokumentärt berättande, kr. 20.000:- till resor,
- till *Professor Erling Wande och docent Eric De Geer, Uppsala* för forskningsprojektet "Finska sjönamn i norska finnmarker", kr. 8.000:- till resor,
- till *Doktoranden Jenny Kärrholm, Karolinska institutet, Stockholm* för studier av samverkansmodeller inom arbetslivsinriktad rehabilitering i Norden, kr. 8.000:-,
- till *Det teologiske fakultet, Aarhus univ.* för gästforskarbesök från Uleåborgs universitet, kr. 10.000:-,
- till *Nordens Hus, Reykjavík* för inköp av ljudböcker, kr. 15.000:-,
- till *Hanaholmens kulturcentrum för Sverige och Finland, Esbo* för prenumerationer på nordiska dagstidningar, kr. 10.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för prenumerationer på nordiska dagstidningar, kr. 10.000:-,
- till *Svenska Finlands folkting, Helsingfors* för prenumerationer på svenska dagstidningar, kr. 5.000:-,
- till *Finsk Bibliotek, Københavns univ.* för inköp av referenslitteratur, kr. 8.000:-,
- till *Finnskogsmuseet, Alfa* för inköp av skogsfinsk referenslitteratur, kr. 7.000:-,
- till *Föreningen Fabrik, Göteborg/Malmö* för utställning och webbportal avseende nordiska konstpublikationer, kr. 10.000:-,
- till *Länsbiblioteket på Gotland* för besök av finlandssvenska författare i samband

- med studiedag för biblioteksanställda, kr. 5.000:-,
- till *Operasångerskan Helena Döse-Grossman, Oberursel* för stämning av piano i samband med Master Class för nordiska operaelever, kr. 10.000:-,
- till *Hanne Juul Trio, Kungälv* för konsertturné till Island, kr. 9.000:- till resor,
- till *Annmari Wangin, Ljungsbros* för nordiskt brasspedagogiskt seminarium i Karlskrona, kr. 8.000:-,
- till *Svenska Stiftelsen Ung Nordisk Musik* för deltagande i årets UNM-festival i Reykjavík, kr. 7.000:-,
- till *Ung Nordisk Musik, Island* för 2007 års UNM-festival i Reykjavík, kr. 10.000:-,
- till *Svensk-norska folkmusikgruppen Seglora, Trondheim* för CD-inspelning av traditionell folkmusik från Trøndelag och västra Götaland, kr. 5.000:-,
- till *Minikören och Fyrklövern, Kronoby, Finland* för körresa till Island, kr. 10.000:- till barnens resor.
- till *Vaasa Littfest, Vasa* för tvåspråkig litteraturfestival, kr. 9.000:-,
- till *Tidskriften OOTAL och OOTAL Evenemang* för nordiskt litteraturseminarium och nordiskt specialnummer om ung poesi och konst i Norden, kr. 10.000:-,
- till *Ideella kulturföreningen Cést Bon Kultur, Malmö* för deltagande i nordisk seriefestival i Helsingfors, kr. 5.000:-,
- till *Konstnärsförbundet Alliansen, Göteborg* för tryckning av katalogen till utställningen "Associations" i Helsingfors, kr. 10.000:-,
- till *Glas- og Keramikskolen, Nexø* för examensutställningar i Norden, kr. 12.000:-,
- till *Konstnären Kari Hahne Lundström, Västra Frölunda* för konstutställningar på Grönland, kr. 10.000:-,
- till *Ramona Kunstsalong, Malmö/Köpenhamn* för danskt-svenskt konstsamarbete, kr. 10.000:-,
- till *Konstnären Karlotta Blöndal, Malmö* för studieresa till Island, kr. 4.000:-,
- till *Nordjobb, Island* för språkkurser i isländska och kultur- och fritidsprogram för nordjobbare, kr. 25.000:-,
- till *Föreningen Nordens ungdomsavdelning, Island* för språkkurs i danska för tvåspråkiga barn, kr. 5.000:- samt
- till *Nordjobb, Sverige* för fritids- och kulturverksamhet för nordjobbare i Malmö och på Nordkalotten, kr. 15.000:-.

I december 2007 utdelades följande anslag:

- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för seminarieverksamhet i anslutning till 50-årsjubileum, kr. 12.000:-,
- till *Föreningen Norden i Norrbotten* för projektet "Regionbygget Nordkalotten", kr. 10.000:- till resor,
- till *Föreningen Nordens Stockholms-avdelning* för nordisk demokratikonferens, kr. 20.000:-,
- till *Föreningen Norden, Sverige* för bilaterala seminarier "Norden i bio", kr. 6.000:- till resor,
- till *Institutionen för nordiska språk, Stockholms univ.* för 30:e sammankomsten för svenskans beskrivning, kr. 7.000:-,
- till *Föreningen för nordisk filologi, Helsingfors univ.* för nationellt symposium, kr. 8.000:- till resor,

- till *Odense bys museer* för konferens för nordiska författar- och kompositörmuseer, kr. 15.000:-,
- till *Institutionen for Arkeologi, Historie, Kultur- og Religionsvitenskap, Bergens univ.* för konferensen "Regions on the Periphery of the Nordic Bronze Age", kr. 10.000:- till resor,
- till *Den Arnamagnæanske Samling, Københavns univ.* för 11th International Seminar on the care and conservation of manuscripts, kr. 10.000:-,
- till *Professor Lena Liepe, Univ. i Tromsø* för 21:a ikonografiska symposiet, kr. 15.000:- till logi,
- till *Kirkefondet, Frederiksberg* för Nordisk Kirkerumskonference, kr. 10.000:- till resor,
- till *Sociologiska inst., Åbo Akademi* för 19:e nordiska religionssociologiska konferensen, kr. 5.000:-,
- till *Professor Jörn Staecker, Högskolan på Gotland* för konferensen "Kontinuitet och Brott. Bildvärlden i det protestantiska hemmet i Östersjöområdet", kr. 10.000:-,
- till *Arrangörskommittén för Nordisk Symposium for slotts- og herregårdsforskning*, kr. 10.000:- till busshyra,
- till *Nordiska museet, Stockholm* för nordisk forskardag om nya folkliga högtider, kr. 10.000:-,
- till *Finlandssvenska klubben, Göteborg* för seminarium om rikssprängningen Finland – Sverige 1809, kr. 8.000:- till finländska föredragshållares resor,
- till *Danmarks Pædagogiske Univ., København* för arbetsmöte för nordiska utbildningsforskare, kr. 10.000:-,
- till *Arctic Center, Rovaniemi* för Expert Seminar on Arctic Films, kr. 8.000:-,
- till *IASA Nordic Branch, Sverige* för baltiskt deltagande i nordisk-baltisk arkivkonferens i Riga, kr. 10.000:-,
- till *Nordiska föreningen för Mental Hälsa* för nordiska konferensen "Hela kvinnan 2007. Kön – Makt – Våld", kr. 15.000:- till resor,
- till *Professor Mikael Passare, Matematiska inst., Stockholms univ.* för nordisk konferens om flera komplexa variabler, kr. 10.000:-,
- till *Syddansk Univ., Odense* för internordisk konferens "Socialismen i Östersjörummet", kr. 10.000:-,
- till *Samtidshistoriska institutet, Södertörns högskola* för konferens om kvinnlig rösträtt, kr. 15.000:- till nordiska föreläsares resor,
- till *Institutionen för svenska språket, Göteborgs univ.* för gästföreläsare vid "Forum för textforskning 2008", kr. 5.000:-,
- till *Institutionen för kultur och medier, Umeå univ.* för inbjudan av dansk gästforskare, kr. 6.000:- till resor,
- till *Historiska och etnologiska inst., Jyväskylä univ.* för 6:e Gustav Vasaseminarier, kr. 5.000:-,
- till *Svenska Bibelsällskapet, Uppsala* för översättningssammanträde i Östersund, kr. 8.000:-,
- till *Svenska yrkeshögskolan, Vasa* för studieresa till Oslo, kr. 10.000:-,
- till *Ulsmåg skole, Bergen* för elevutväxling med Island, kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Karsten Wind Meyhoff, Valby, Danmark* för tryckning av doktorsavhandling om Gunnar Björling som naturlyriker, kr. 12.000:-,
- till *Doktoranden, fil. lic. Axel Lindén, Litteraturvetenskapliga inst., Uppsala univ.* för tryckning av doktorsavhandling om Herman Bang, kr. 15.000:-,

- till *Ph. D. Gunilla Hermansson, Göteborg/København* för tryckning av konferensantologin "Svensk og dansk romantik", kr. 15.000:-,
- till *Ph. D. Frans Ørsted Andersen, Danmarks Pædagogiske Univ., København* för översättning till finska och svenska av skriften "Finsk pædagogik – finsk folkeskole", kr. 20.000:-,
- till *Professor Jon Gunnar Jørgensen, Inst. for lingvistiske og nordiske studier, Oslo univ.*, för tryckning av artikelsamlingen "Saxo og Snorre", kr. 20.000:-,
- till *Docent Stefan Arvidsson, Religionsvetenskap, Växjö univ.*, för tryckning av monografien "Draksjukan. Mytiska fantasier hos Wagner, Tolkien och den moderna nibelungencykeln", kr. 10.000:-,
- till *Centrum för Danmarksstudier, Lunds univ.* för tryckning av boken "Efter Roskildefreden 1658", kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Ruth Hemstad, Nasjonalbiblioteket, Oslo* för tryckning av doktorsavhandling om skandinavism, skandinaviskt samarbete och unionsupplösningen 1905, kr. 25.000:-,
- till *Doktoranden Henric Bagerius, Historiska inst., Göteborgs univ.* för tryckning av doktorsavhandling om sexuella tankemönster bland senmedeltidens aristokrater på Island, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Stefan Persson, Historiska inst., Lunds univ.* för tryckning av bok om Vinterfälttåget 1567 - 68, kr. 10.000:-,
- till *Gunnel Becker, Mölndal och Kjell Blücker, Stockholm* för utgivning av minnesbok om drottning Josefina, kr. 15.000:-,
- till *Lektor Niels Kayser Nielsen, Inst. for historie, Aarhus univ.* för tryckning av bok om nordisk demokrati och nationalism, kr. 20.000:-,
- till *Vadstena Akademien* för tryckning av nordisk historisk teaterfolder, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Björn Hjulström, Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms univ.* för tryckning av doktorsavhandling om bebyggelseutvecklingen i Mälardalen, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Anna Linderholm, Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms univ.*, för tryckning av doktorsavhandling om människors flyttning och levnad i södra Sverige under stenåldern, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Julia Mattes, Univ. i Buchum och Uppsala univ.* för tryckning av doktorsavhandlingen "Studien zur Archäologie sakraler Plätze in Südsandinavien", kr. 8.000:-,
- till *Professor Stig Welinder, Mittuniversitetet, Östersund* för illustrationer till boken "Jämtarna och samerna kom först", kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Ann-Britt Falk, Inst. för arkeologi och antikens historia, Lunds univ.* för tryckning av licentiatavhandling om byggnadsoffer och dagligt liv under medeltiden i Sydsandinavien, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Lizette Gradén, Konstfack, Stockholm och fil. dr Magdalena Petersson, Göteborgs univ.* för tryckning av antologi om den klädda kroppen, kr. 7.000:-,
- till *Nordiska kommittén för hushållsvetenskap* för jubileumsbok, kr. 10.000:-,
- till *Bokforlaget Støplum, Tórshavn* för utgivning av bok om bildkonstnären Astrid Andreasen, kr. 10.000:-,
- till *Ljungbergsmuseet, Ljungby* för katalog till utställning med danske konstnären Erik Ortvad, kr. 10.000:-,
- till *Textilgruppen, Stockholm* för utgivning av bok om Textilgruppen, kr. 20.000:-,
- till *Med. dr Agneta Grimby, Sahlgrenska universitetssjukhuset, Göteborg* för översättning till finska av boken "Sorg", kr. 10.000:-,

- till *Fil. dr Ingmar Stenroth, Göteborg* för bildanskaftning till bok om nordisk renässans i konsten, kr. 10.000:-,
- till *Svensk HIV & Aids Info, Malmö* för studier av behandlingen av hiv-positiva i Danmark och Norge, kr. 5.000:-,
- till *I. amanuensis Per Bäckström, Inst. for kultur og litteratur, Univ. i Tromsø* för nordisk studie av avantgardepoesi på 1960-talet, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Lis Bach Olsen, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus univ.* för studier av bottenlevande kräftdjur på Grönland, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Jessica Hagberg, Inst. för naturvetenskap, Örebro univ.* för studier av bromerade dioxiner i blod från norska fritidsfiskare, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Erika Norlinder, Tjärnö Marinbiologiska laboratorium, Strömstad* för svensk-norsk studie av skalmaskar, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Eva Lesén, Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap, Göteborg* för anskaffning av nordiska data om användningen av psykofarmaka, kr. 15.000:-,
- till *Master of public health, Christina Fleetwood, Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap, Göteborg* för jämförande studie av brukarsamverkan i Norden, kr. 10.000:- till resor,
- till *Musikskriftställaren Göran Bergendal, Stockholm* för resor i anslutning till nyutgivning av bok om samtida isländsk musik, kr. 10.000:-,
- till *Professor Jan Schoultz och prefekt Annika Rannström, Inst. för beteendevetenskap och lärande, Linköpings univ.* för jämförande studie av naturvetenskaplig undervisning i Norge och Sverige, kr. 10.000:-,
- till *Teol. dr Jakob Evertsson, Högskolan i Dalarna* för nordiskt jämförande forskningsprojekt "Folkskollärarna: ett prästerskap i en ny tid", kr. 20.000:-,
- till *Nordiska konstskolan i Karleby* för anskaffning av konstilliteratur m.m., kr. 5.000:-,
- till *Åbo Konstmuseum* för inköp av nordisk konstilliteratur, kr. 5.000:-,
- till *Institut for Skandinavisk, Universitetet i Lille, Frankrike* för inköp av H.C. Andersens samlade verk, kr. 9.000:-,
- till *Ideella föreningen Scandinavian Stage Productions, Uppsala* för nordisk poesifestival "Ordsprak", kr. 8.000:-,
- till *Mariehamns stadsbibliotek* för Mariehamns litteraturdagar 2008, kr. 10.000:-,
- till *Norræna félagið, Reykjavík* för utställning och kurs om nordiska julseder, kr. 5.000:-,
- till *Fristående teatergruppen Opuntia, Helsingfors* för nordiskt teaterprojekt, kr. 5.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för teaterföreställning i anslutning till 50-årsjubileum, kr. 20.000:-,
- till *Författarcentrum Väst* för nordiskt forum för poesi och prosa, kr. 20.000:-,
- till *Vokalensemblen Espiro, Tollerød* för körresa till Lofoten, kr. 7.000:-,
- till *Jacqueline Hoang Nguyen och Jenny Yurshansky, Stockholm* för deltagande i nordisk filmfestival i Helsingfors, kr. 5.000:-,
- till *Föreningen Nordiska Konstförbundet, Svenska sektionen* för katalog till teckningsutställning, kr. 10.000:-,
- till *Bildkonstnären Marie Bancks* för debututställning i Danmark, kr. 9.000:- till hyra av ateljé,
- till *Konstnären Olle Essvik, Göteborg* för utställning i Åbo, kr. 8.000:-,
- till *Konstnären Carina Nyberg, Hägersten* för utställning i Mariehamn, kr. 5.000:-,

422 *Letterstedtska föreningen*

- till *Ideella föreningen C-Y Contemporary, Malmö* för konsertserie, kr. 5.000:-,
till *Bildkonstnären Anna Østergaard, Viby* för en vistelse på Konstnärshuset i
Svolvær, kr. 4.500:- samt
till *LitteraturHaus, København* för programmet ”En nat med Edith Södergran”, kr.
4.000:- till resor.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

utlyser anslag till ansökan under 2008

Letterstedtska föreningens uppgift är att befordra gemenskapen mellan de fem nordiska länderna på industrins, vetenskapens och konstens områden. Under 2008 kommer anslag att utdelas vid två tillfällen, dels under våren, dels under hösten.

*Ansökan om anslag inges skriftligen till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 22333, SE – 104 22 Stockholm. Ansökan skall insändas **före** den 15 februari respektive **före** den 15 september 2008.*

Besked om utdelade anslag ges skriftligen i slutet av maj respektive november månad 2008.

I. Anslag delas i första hand ut till följande ändamål:

- Anordnande av nordiska konferenser och seminarier. Ansökan insändes av arrangörerna med angivande av konferensspråk och med kostnaderna specificerade. Anslag till administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten beviljas ej.
- Gästbesök av forskare från annat nordiskt land. Ansökan insändes av den mottagande institutionen. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten beviljas ej.
- Tryckning, översättning eller språkgranskning av publikationer av gemensamt nordiskt intresse. Offert skall bifogas ansökan. Till periodiska skrifter ges engångsanslag. För doktorsavhandlingar fordras handledarintyg.
- Jämförande vetenskapliga studier av företeelser i de nordiska länderna som är av nordiskt intresse. Doktorander skall bifoga handledarintyg, som utvisar varför anslag bör ges till angivet ändamål.
- Inköp av litteratur eller kontorsutrustning till samnordiska institutioner eller lärosäten med utpräglad nordisk inriktning. Kostnadsberäkning skall bifogas ansökan.

Ansökt belopp bör ligga i intervallet 10.000 till 50.000 SEK.

Anslag delas enligt föreningens praxis ej ut till:

- projekt som ägt rum vid ansökningstillfället,
- resor och uppehålle inom det egna landet,
- festskrifter eller seminarier av avtackningskaraktär,
- löner, arvoden, traktamenten eller normala levnadsomkostnader samt
- renodlade medicinska ändamål.

II. Under 2008 står sammanlagt 100.000 SEK till förfogande för *främjandet av nordiskt konstnärligt utbyte*. Samma ansökningsfrister som ovan dvs. **före** den 15 februari resp. **före** 15 september 2008. Ansökningar avseende konstnärligt utbyte insänds till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 22333, SE - 104 22 Stockholm.

III. *Enskild person eller enskilda personer* kan också ansöka om anslag till *studieresor till annat nordiskt land*. Det sökta beloppet bör ligga i intervallet 2.000 – 10.000 SEK.

Ansökningar sänds in **före** den 15 februari 2008 till:

Danska sökande:

Letterstedtska föreningens danska avdelning
c/o Steen A. Cold, Engbakken 6, DK - 2830 Virum

Finländska sökande:

Letterstedtska föreningens finländska avdelning
c/o Dag Lindberg, Lönnrotsgatan 7 B 16, FIN – 00120 Helsingfors

Isländska sökande:

Letterstedtska föreningens isländska avdelning
c/o Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrun 36, IS – 102 Reykjavík

Norska sökande:

Letterstedtska föreningens norska avdelning
c/o Kolbjørn Skaare, Professor Dahls gate 42, NO – 0260 Oslo

Svenska sökande:

Letterstedtska föreningens svenska avdelning
Box 22333, SE- 104 22 Stockholm

Anm. Den svenska avdelningen tar även emot ansökningar hösten 2008. De skall vara insända **före** den 15 september 2008.

En fullständig förteckning över utdelade anslag återfinns i årets sista nummer av *Nordisk Tidskrift* 4/2007, 4/2006 etc.) Se Letterstedtska föreningens hemsida: www.letterstedtska.org

BOKESSÄ FEM LINNÉBÖCKER

Ett nära nog överskådligt antal skrifter om Linné och linneanska ämnen har utkommit under och även inför jubelåret 2007 och ännu kan väl några vara att vänta. Här skall jag presentera ett litet axplock om fem böcker, skiftande från det mest allmänna – en kortbiografi – till specialarbeten över några av Linnés mest centrala verk, *Fundamenta botanica* och *Systema naturae*. De är alla böcker utgivna 2007 i Sverige och på svenska.

En kortbiografi

Låt mig börja med den till formatet mest behändiga och till innehållet mest tillgängliga: *Carl von Linné. Den fulländade forskaren* av Torbjörn Lindell. Detta är en överskådlig och vacker liten bok. Torbjörn Lindell, lektor i Växjö på den tjänst som en gång tillhörde Linnés gymnasielärare Johan Rothman, äger en av landets förnämsta och mest fullständiga privatsamlingar av linneana. Denna har han i stor utsträckning utnyttjat för sin bok, som pryds av talrika bilder i färg av författarens exemplar, kompletterade med många intressanta linnécitat. Boken bygger således i hög grad på Lindells förtrogenhet med Linnés skrifter, i vilka han hemtamt rör sig och kan hämta vad han önskar för sin framställning.

Bildmaterialet är genomgående intressant och omväxlande med en del speciellt roliga överraskningar. I Lindells samling ingår också senare tiders linneana. Vi får se t. ex. dansprogram för Uppsala studenters bal vid linnéfesten 1907. Ett fotografi av Linnés Hammarby från 1864, mindre än 60 år efter Sara Lisas (Linnés hustrus) död, då ättlingar ännu bebodde gården, är en märklighet jag inte tidigare sett. Det är taget av en av vårt lands första kvinnliga fotografer, Emma Schenson, och ingår i en mapp om 15 fotografier som gavs ut i mycket liten upplaga.

Det finns alltså fina kryddkorn i denna bok, men också helheten bjuder angenäm smak. I 25 korta kapitel berättas ännu en gång den vackra framgångssagan, men i en på en gång livfull och återhållen ton, som varken hemfaller åt blomsterkungsromantik eller tvivelaktigheter på vilka somliga skribenter velat plocka poäng. Flertalet kapitel tar upp avsnitt av livet – ”Studieår i Växjö”, ”Äntligen professor i Uppsala”, ”Västgötaresan”. Lindell ger proportionsvis mycket utrymme åt Växjö och Lund, hans hemmaplan. Han understryker de båda lärarnas Johan Rothmans (i Växjö) och Kilian Stobaeus’ (i Lund) avgörande betydelse för Linnés karriär, även om Uppsala med säkerhet var nödvändigt för att han skulle växa till den han blev. Resorna från den lappländska till den skånska får varsitt fylliga och välskrivna kapitel, och

kanske särskilt den öländsk-gotländska – Gotland är Lindells sommarviste. Litet mer i hast behandlas åren i Holland, så viktiga för Linnés växande till internationell storhet, och särskilt perioderna i England och Frankrike kunde kanske fått några rader till. Kontakterna med ledande naturalhistoriker i dessa länder blev kulmen på det vetenskapliga kontaktnät som Linné sedan odlade så länge krafterna stod bi.

Vissa kapitel ägnas Linnés vetenskapliga verk – ”Systema naturae”, ”Två epokgörande skrifter” (i.e. *Philosophia botanica* och *Species plantarum*). Den grandiosa översikten av naturens tre riken i stor folio, som trycktes bara ett halvår efter Linnés landstigning i Holland är epokgörande. Då hade Linné ändå redan fått två andra böcker tryckta, *Fundamenta botanica*, som vi återkommer till, och *Bibliotheca botanica*. Lindell resonerar om huruvida denna tryckningsordning kanske var en medveten strategi att förbereda för det verkliga storverket. Manuskript till de flesta av de böcker som utgavs i Holland förde Linné nämligen med sig från Uppsala. Så rymmer alltså denna lilla bok intressanta tankar och uppslag. Den är alls inte ett kompendium av vad tidigare skrivits. Här finns en hel del som saknas i vidlyftigare linnéböcker.

Linné framställs ju i regel som koncis och klar, väl strukturerad och systematisk i vad han lägger fram i de vetenskapliga skrifterna. Därigenom blev han förstörd och fick genomslagskraft i den lärda världen. Men det finns också en annan sida av forskaren Linné, en underström som stundom bryter fram med påfallande kraft. Lindell kommer i viss mån också in på detta, när han i kapitlet om de sista åren diskuterar den dunkla skriften *Clavis medecinae duplex* (Medicinens dubbla nyckel), som Linné betraktade som kulmen av sitt medicinska skriftställarskap men som varken samtid eller eftervärld lyckats begripa. Föreläsningar i dietetik och den stora *Materia medica* från åren omkring 1750 ger helt andra intryck av läkaren Linné, som dock bara sällan utövade läkekonsten. Det är förtjänstfullt att Lindell funnit plats för denna sida av Linné på det begränsade utrymmet.

Däremot nämns inte hans brottning med växtrikets system. Linné var helt klar över att sexualsystemet var artificiellt, en praktisk anordning. I vad han kallat *Fragmenta methodi naturalis* gör han försök att bygga ett system som visar affiniteten mellan växterna, där han ”skådar skaparens plan”. Ända sedan tiden i Holland (kanske ännu tidigare) till de sena åren på Hammarby engagerades Linné av detta problem, som förde honom betydligt närmare den syn på växtsystemet som blev gängse ute i Europa redan i slutet av 1700-talet och levte kvar till våra dagar.

Torbjörn Lindells bok kan oreserverat rekommenderas, inte minst som sammanfattande lektyr vid resor till linnéminnen av olika slag. Den ger i sitt begränsade format en insiktsfull sammanfattning av Linnés liv och verk.

Linné från katedern

Fundamenta botanica är, som redan nämnts, titeln på den första bok Linné lät trycka i Holland, redan i september 1735, ett par månader efter ankomsten dit. Denna skrift innehåller 365 aforismer, vilka närmast utgör ett regelverk för hur botaniken enligt Linné bör bedrivas. Titeln nämns tidigast i brev år 1733 till ett par tilltänkta mecenater, universitetskanslern Cronhielm och landshövdingen Gyllengrip, men avser där något mycket större, nämligen merparten av de manuskript Linné förde med till Holland, och som tillsammans onekligen kan sägas omfatta botanikens grunder. Den tryckta boken fick sin fortsättning i *Philosophia botanica* från 1751, Linnés viktigaste teoretiska botaniska verk, i vilket de 365 aforismerna många gånger utvecklats till omfattande essäer med exempel, citat och framför allt Linnés egna tankegångar. Under 10 år dessförinnan, då Linné verkade från sin lärostol i Uppsala, föreläste han tre gånger över botanikens grunder, 1747, 1748 och 1750, och bl. a. på så sätt kan vi tänka oss att utvidgningen till *Philosophia* framskred.

Föreläsninganteckningar finns bevarade från några lärjungar i den innersta krets, som utvalts att delta i Linnés *Collegia privatissima* vilka i regel hölls hemma hos Linné på andra våningen i huset vid Svartbäcksgatan i Uppsala. Där kan man ännu se spår i form av en nedsänkning i plankgolvet på den plats där Linné stod och föreläste. År 1748 tillhörde den välkände "aposteln" Pehr Osbeck denna krets, han som några år senare reste till Kina, utgav en resedagbok och slutligen levde länge som prost i Hasslöv i södra Halland.

Anteckningarna har nu givits ut av *Lars Bergquist*, fd ambassadör och välkänd författare med bland andra Swedenborg och Birgitta bland tidigare titlar. Den nya boken bär titeln *Carl von Linné. Om botanikens grunder. Ett 1700-talsmanuskript sammanställt av Lars Bergquist*. Bergquist, numera lycklig ägare till de anonyma anteckningarna, gör troligt att dessa nedtecknats av Osbeck, vilket stöds av att de under tidigt 1800-tal funnits i Laholm, som ingick i Osbecks prosteri. Under var och en av de 365 aforismerna finns mer eller mindre omfattande kommentarer, som vi har all anledning tro är Linnés egna ord direkt antecknade, men ändå troligen renskrivna och kanske något redigerade av Osbeck. Som Bergquist påpekar måste det vara någon med Linnés vetenskap synnerligen förtrogen person som fört dem. Det är alltså ett för linnéforskningen synnerligen värdefullt material som här blir tillgängligt, men alla som har linnéintresse har godbitar att hämta i denna bok.

Det är vanskligt att välja ett exempel, men jag gör ett försök. Aforismen §256: En växt är rätt namngiven när namnet upptager *släktnamn* och *artnamn*. Under detta inleder Linné "Jag börjar nu en gren av botaniken som fram till denna dag legat oberörd och väntar på våra ansträngningar". Det är alltså den binära nomenklaturen (t. ex. namnet *Anemone nemorosa*) som här hävdas få sin upprinnelse. Denna är en av Linnés viktigaste reformer, som följs ännu

i denna dag, men som han länge själv sig ställde sig tveksam till – den vore inte fullt vetenskaplig. Här diskuteras den av Linné fem år före lanseringen i *Species plantarum* 1753.

Boken inleds med ett förklarande förord av Lars Berquist samt en utomordentlig essä ”Att grunda botaniken” av den franske kännaren av Linné (och Buffon) Thierry Hoquet, vid Nanterre universitetet i Paris.

Minst lika värdefull som tillgången till föreläsningssanteckningarna är översättningen av företalet till *Genera plantarum* (Växternas släkten), som trycktes i Holland 1737. Detta företal på 10 sidor (i originalet) är efter *Philosophia botanica* kanske den viktigaste text som finns ifråga om principerna för Linnés växtsystematik. I 30 punkter förklarar han dessa under hänvisningar, jämförelser och kritik av tidigare författare och med kraftfulla personliga kommentarer. Man bör komma ihåg att för Linné var släktena själva stommen i hans system. Utan absolut klarhet ifråga om dessa rasar byggnaden. I *Genera plantarum* definieras inte mindre än 935 släkten, men de exemplifieras inte med några arter. Det vetenskapliga intresset för dessa tillväxte med åren och kulminerade med *Species plantarum* (Växternas arter) 1753. Linné kanske helt enkelt kände att han måste skjuta arterna ifrån sig för att mäta uppgiften att definiera släktena.

Detta är egentligen en vetenskapligt viktigare och mer bestående insats än sexualsystemet, men har en mycket mer undanskymd plats i både det allmänna och det vetenskapshistoriska medvetandet. Framför allt Gunnar Eriksson i ”Botanikens historia i Sverige intill år 1800” har understrukit betydelsen av denna Linnés släktesreform. I detta viktiga företal lägger Linné fram och motiverar de naturens 26 bokstäver som i kombination med 4 principer (antal, figur, position och proportion) definierar släktena, i motsats till mycket mer vaga karaktärer i blomkrona, foder och bladverk som föregångare använt. Släktena var för Linné naturliga, i motsats till klasser och ordningar i hans sexualsystem. Bland allt som sägs i detta rikhaltiga företal kan märkas Linnés åsikt, att i botaniken erkänner vi ingen annan auktoritet än våra ögon. Vidare att han förkastar bilder, även om han erkänner att de är ”till stor glädje för små pojkar och för dem som har ett stort huvud men föga hjärna”.

Översättningen från latinet av detta företal är gjord av Lars Bergquist, som så vitt jag kan se korrekt tolkat även botaniken, som ändå får sägas ligga utanför hans profession. Föreläsningssanteckningarna är ju avfattade på svenska och hjälper i någon mån upp bristen på en översättning av själva *Philosophia botanica* (dock finns en till engelska). Det är ändå märkligt att detta centrala verk ännu inte finns tillgängligt på dess upphovsmans modersmål.

Nytt ljus över Linné?

Var och en kan finna sin Linné. Han har så många sidor, har uttalat sig eller skrivit om så många områden, att en mängd fruktbara infallsvinklar kan spåras

upp. Man kan med större eller mindre rätt hävda att det ena eller det andra området skulle vara mer centralt än de övriga. Det är inte fel att *a priori* driva en viss aspekt på Linné så länge man stöder sig på omsorgsfull läsning av hans texter och balanserade insikter om hans omvärld. Vi kan för vårt studium renodla botanik, zoologi, mineralogi, medicin, ekologi, ekonomi, etnologi, geografi, vidare hans språk, hans religiösa inställning, och säkert en del därtill. Vi måste dock vara klara över att alla områden inte finns med i allt han skrivit, inte ens i de stora verken, även om de alla fanns med genom så gott som hela hans liv som vetenskapsman.

Dessa reflektioner föranleds av en ganska säregen linnébok, som utkommit under den något pretentiösa titeln *Linné i nytt ljus*. Författaren hävdar att så gott som allt Linné skrivit skulle genomsyras av ett ekonomiskt perspektiv men han stöder sig framför allt på *Iter lapponicum* och *Systema naturae*. Vad gäller den förstnämnda prisar han med rätta Skytteanska samfundets magnifika utgåva 2003 - 2005, den första fullständiga och fullt textkritiska.

Det är sant att ekonomi i form av folkhushållning, jordbruk, fiske, bergverk, industrier uppmärksammas på resan och framför allt dominerar sådana ämnen de två listor under rubriken *Quaerenda* som Linné förde med sig. Den ena och längsta sammanställdes säkert av uppdragsgivaren, Kungl. Vetenskaps-Societeten i Uppsala. Olof Rudbeck d. y. som rest i lappmarkerna 1695 har nog med bistånd av Linné själv formulerat dokumentet. Den andra, som Frankelius gör stort nummer av, är helt kort och fanns i den s.k. plånbok (anteckningsbok med nyttiga notiser inför resan) som på 1930-talet mirakulöst hittades i källardammet under Linnés gamla boningshus i Uppsala. Så visst hade Linné ekonomin för ögonen, men den är ändå under denna resa helt underordnad naturalhistorien, den resa där vi förundrade kan följa hur Linné med vidöppna sinnen möter skogar, myrar, fjäll och hav. Det bör tilläggas att Linné och ekonomin ingående behandlats av Lisbeth Koerner i "Linnaeus. Nature and Nation". Harvard Univ. Press 2000 (som Frankelius förvisso refererar) och tidigare av bl. a. Tore Frängsmyr, Karl-Gustav Hildebrand och Sten Lindroth.

Det är märkligt att Frankelius inte återoppar 1740-talets resor i de svenska provinserna, som ju skedde på ständernas uppdrag med den klara instruktionen att registrera rikets nyttigheter. Men också i dessa reseberättelser får den rena naturalhistorien en mycket framskjuten plats, nog mer framträdande än instruktionen påbjuder. Linnés basala intresse tar överhanden. Vi kan läsa i en av hans självbiografier, *Vita IV*: "Botaniquen war hans första och sista arbete och favorit studium".

Närmast bisarrt är att framhålla *Systema naturae* som en skrift med ekonomiskt innehåll. Denna är den grandiosa sammanfattningen av naturens tre riken. Ett nytt system presenteras för världen, i all synnerhet gäller detta växtriket, där sexualsystemet är en total innovation. Detta arbete syftar inter-

nationellt, den lärda världen skulle övertygas om Linnés nya grepp, det var det centrala – och den lät sig till stor del övertygas. I det sammanhanget hade inga nationella ämnen sin plats, inte ekonomi, etnologi, ekologi och annat som Linné observerade och kommenterade inom Sveriges gränser.

Översättningen av *Systema naturae* är naturligtvis i grunden välkommen, men den borde ha rensats från mängder av tryckfel, särskilt ifråga om Linnés latinska namn. Det tyder på bristande kunskap, åtminstone i botaniken, det rike som jag har mest förutsättning att bedöma. Här är inte platsen att exemplifiera och diskutera de slingriga vägar som författaren gått för att komma underfund med vissa namn – nog att säga att det kunde gjorts enklare.

Linné i 1700-talets tidningspress

Den förnämsta bokgåvan till linnéforskningen under jubileumsåret är nog *Herr Archiatern och Riddaren Linnaeus i Lärda Tidningar 1745 – 1780*, sammanställd och utgiven av *Ove Hagelin*. Vad är nu detta och varför är detta så betydelsefullt? *Lärda Tidningar* utgavs i Stockholm av den kände boktryckaren Lars Salvius och utkom en till två gånger per vecka under 29 år – sedan fortsatte den fram till 1780 under Christopher Gjörwell. Här refererades och kommenterades särskilt nyutkommen vitter och vetenskaplig litteratur och Linnés produktion var därvid inget undantag, tvärtom. Där finns över 200 anmälningar av linnéskrifter – böcker (också nya upplagor), dissertationer, tryckta tal. De kan uppta någon halv sida till flera sidor i det ganska stora format som boken är tryckt i. Ortografin är dessbättre originalens, det är oförfalskad 1700-talssvenska. Vem har då skrivit dessa i regel berömande, aldrig nedgörande anmälningar? Med största säkerhet Linné själv i de allra flesta fallen. Linnés självhävdelse har visserligen ofta framhållits, men på 1700-talet var det knappast anstötligt att skriva om sina egna verk i positiva ordalag.

Ett exempel må vara tillräckligt. *Philosophia botanica* från 1751, redan nämnd ett par gånger, anmäldes redan i slutet av 1750, innan den tryckts och distribuerats, på knappt fyra sidor i originalet. Härom skriver Linné bland annat: ”Utaf detta arbete lærer hwar och en kunna döma hwad insigt *Auctor* har uti den *Botaniska* wetenskapen, som här indragit hela *Sciencen* med de raraste, nyaste och egna Rön, hwilket alt är stält med en kårt och sinrik *Stil*, efter *Auctors* sätt, at skrifwa.”

Dessa anmälningar är oerhört viktiga för vår kunskap om hur Linné själv såg på sina verk. De har fram till nu legat spridda i de sällsynta och svåråtkomliga årgångarna av *Lärda Tidningar*, trots att de, jämte breven, utgör den viktigaste källan till relationen mellan personen och vetenskapsmannen Linné. Ingen som sysslar med linnéskrifter kan i fortsättningen gå förbi dessa artiklar ur vår 1700-talspress. Därtill kommer att det är en ståtlig och vacker volym på utmärkt papper, som det är ett nöje att bläddra i.

Mat och dryck för Linné och för svenskarna

En annan vacker volym kommer Linné, hans familj och hushåll nära: *Till livs med Linné*. Utgivare *Gunnar Broberg* och *Gunilla Lindell*, omslaget pryds av den berömda smultronskålen i välfyllt skick. Det är inte så ofta som Linnés vardagsliv skildras och händer det blir det vanligen ganska blygsamma och ytliga försök. Här har fem specialister, jag nämner dem alla nedan, bidragit med synnerligen läsvärda och välskrivna essäer om föda och mathållning i Linnés liv och i hans Sverige. Men under rubriken ”Till bords med Linné” ger oss först Gunilla Lindell hundratalet 1700-talsrecept, såsom havresoppa och ärtpannkaka, kålbudding (sic!) och kalvdans. Somligt har vi kanske förtärt, annat är nu totalt främmande, Recepten är hämtade från några av 1700-talets kokböcker. Vi vet förstås inte om just dessa rätter tillagats hos Linné, men rimligen bör flertalet någon gång ha stått på bordet. Recepten skall vara möjliga att använda idag och har följaktligen i någon mån anpassats. I en inledning ger författaren en livfull skildring av köksregioner på Linnés tid, vilket visar i vilken för oss främmande värld dessa recept skulle nyttjas.

Den första och längsta essän ”Till livs, till nytta” är skriven av Gunnar Broberg, som kryssar mellan biografiska data och Linnés egna ord, de många dissertationerna om födoämnen och stimulantia ”i nöd och lyx”, om inställningen till mat och dryck, om kosthållet hos Linné, så långt vi nu vet något. Som alltid är det svårt att få grepp om vardagen. Men till Hammarby kom många besökare, några har lämnat vittnesbörd. Folk kom och gick och tidvis kunde gästerna vara både talrika och långvariga. Det är en roande och fångslande essä som Broberg skrivit.

Också de övriga bidragen är av hög klass. Eva Willén har under rubriken ”Linné reser, folket äter” sett på Linnés resor med mat och dryck i fokus – nattkvarteren i prästhem och gästgivargårdar, vad Linné noterat om folkets mat – gröt och bröd och lokala specialiteter. Vatten och mjölk var gängse dryck, men brännvin och öl spelade avsevärd roll. Linné var som bekant kritisk till det myckna supandet men nedskrev för eget behov brännvinsrecept från Skåne. Ölet hade nog i allmänhet karaktär av svagdricka, men nödvändiggjorde ändå den oerhört utbredda och föreskrivna humleodlingen.

”Att föreläsa om mat. Linnés dietetik” är rubriken på Eva Björns artikel. Linnés föreläsningar i dietetiken, närmast motsvarande hälsolära, hörde till hans populäraste och många åhörars anteckningar finns bevarade. Dessutom finns Linnés manuskript till föreläsningarna ”*Lachesis naturalis*” nu utgivet, liksom hans utkast ”*Diaeta naturalis*” från studenttiden. Det finns alltså ett rikt material att ösa ur och i kapitel om kryddor m.m., mat ut djurriket, grönsaker, frukt och bär samt drycker får Linné bidra med sina egna ord. Ett exempel får räcka: ”Fårkött, i synnerhet av unga får, har av allt kött varit hållet för den lättaste maten, ty det föder väl och transpirerar hastigt. Tar smak och kraft av

örterna fåren äta. I Spanien smakar det timjan. På Gotland blir det bäst. Där de äta malört blir det beskt.”

Ingvar Svanbergs essä ”Fattigmanskost” ger en aspekt, som vi vanligtvis inte tänker på när vi ägnar oss åt svenskt 1700-tal, nödåren. De drabbade knappast de högre samhällsskikt som vi i regel umgås med, men var ett ständigt skräckfyllt hot för allmogen, och särskilt de stora skaror vi får räkna till de ”sämst ställda”. Varje årtionde inträffade ett eller flera utbredda nödår, inte överallt och varje gång i samma trakter, men Dalarna och Norrland drabbades regelbundet. Såväl i avhandlingar som i ett särskilt memorial till Kungl. Maj:t (1757) engagerade sig Linné starkt med råd och förslag. Linné mötte nödårsförhållanden i Västerbotten under lappländska resan och våren 1772 t. o. m. i Uppsalatrakten, som han berättar i brev till Abraham Bäck.

Det är också Bäck som är den huvudsakliga korrespondenten i den brevväxling som berör kost och hälsa. Eva Nyström, verksam vid det stora projekt som nu ger ut linnékorrespondensen, ger många exempel på detta i sitt kapitel ”Hälsobrev. Linnés korrespondens”. Linné fick också brev från olika håll i landet från personer som följt hans memorial och bland annat framgångsrikt säger sig ha använt linnea som te mot ”torrvärk”, d.v.s. reumatiska smärtor. Det måste ha glatt Linné att ”*herba nostra*” kunde ha läkande effekter.

Med detta hoppas jag ha visat hur mångsidig och även rolig denna bok är, något som ytterligare understryks av de många illustrationerna. Jag hoppas slutligen att redan detta lilla urval om fem böcker av allt som utkommit i Linnés namn antyder hur mycket linnéåret givit av nytt och nyttigt av bestående värde.

Bengt Jonsell

Bergquist, Lars (utgiv.). *Carl von Linné. Om botanikens grunder*. Atlantis, Stockholm, 2007.

Broberg, Gunnar och Lindell, Gunilla. *Till livs med Linné*. Atlantis, Svenska Linnésällskapet 2007

Frankelius, Per. *Linné i nytt ljus. Den första översättningen av Systema Naturæ, samt ny analys av Linnés perspektiv*. Liber, Stockholm, 2007

Hagelin, Ove (utgiv.). *Herr Archiatern och Riddaren Linnæus i Lärda Tidningar 1745-1780*. Hagströmer Biblioteket, Stockholm, 2007.

Lindell, Torbjörn. *Carl von Linné. Den fulländade forskaren*. Historiska media, 2007.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

ÅLANDS FRED SINSTITUT FEMTON ÅR

I 15 år har Åland haft ett fredsinstitut. Fredsinstitutet skapades på nordiskt initiativ väckt på 1980-talet i samband med kampanjen för ett kärnvapenfritt Norden. Det demilitariserade Åland fick i det sammanhanget en stark symbolisk betydelse. År 1981 ordnades på Åland ett stort nordiskt fredsmöte med representanter för många folkrörelser. Tre år senare arrangerade Internationella Röda korset en fredskonferens på Åland, då begreppet fredens öar lanserades. Nu framstod det symboliska värdet allt tydligare för ålänningar och åländska politiker. Flera regionala och internationella konferenser ordnades senare på Åland. Politiker och tjänstemän från regioner i konflikt visade också stort intresse för Åland, vilket helt enkelt skapade behov av mer information och systematisk kunskap om Åland. Detta var en bidragande orsak till grundandet 1992 av ett fredsinstitut. Institutet är en politiskt och religiöst obunden stiftelse med bidrag från bla Ålands landskapsregering och Mariehamns stad.

Nu, med 15 år på nacken, tittar fredsinstitutet framåt. Fredsinstitutet har anställt ny direktör. Docenten i folkrätt vid Uppsala universitet Sia Spiliopoulou Åkermark vill som ny direktör starkt betona forskningsfrågorna. Ett forskningsprogram för 2007-2008 har tagits fram och är nu föremål för intern diskussion och beslut. I styrelsen ingår bla förre finländske utrikesministern Pär Stenbäck, förra lantrådet Roger Jansson och docenten Kjell-Åke Nordquist vid institutionen för freds- och konfliktforskning vid Uppsala universitet. Ordförande i styrelsen är talman Barbro Sundback.

I forskningsprogrammet sägs att institutet även fortsättningsvis skall verka inom fältet säkerhet, minoritetsskydd och autonomi. Vad gäller säkerhet skall forskningen belysa frågor om militär säkerhet och mänsklig och social säkerhet. Det sägs i programmet att Ålands demilitarisering och neutralisering fortfarande är i behov av analys och bevakning i ljuset av nya säkerhetspolitiska situationer och det europeiska och multilaterala säkerhetssamarbetet. Vad gäller autonomi återstår fortfarande frågor om de autonoma öarna Åland, Färöarna och Grönland som det behöver forskas kring men också frågor om viss autonomi för samerna. Och frågan om minoriteter är en av de mest brännande efter andra världskriget. För Norden är frågan viktig hur man kan förena ett egalitært välfärdssamhälle med ett erkännande av kulturell specifitet och stöd för språk och identitet.

Sia Spiliopoulou Åkermark pekar på några sakfrågor som kan ingå i fredsinstitutets projekt framöver:

Ålands och andra autonomiers deltagande och inflytande i EU.

Språkpolitik kring Östersjön.

Minoritetsskydd och deltagande i Norden.

Det åländska exemplet beståndsdelar.

Fredsinstitutet vill vidare fördjupa samarbetet med akademiska institutioner vid bla Åbo akademi och Uppsala universitet. Och lokalt är det viktigt att öka samarbetet med Ålands högskola och Nordens institut på Åland.

Fredsinstitutet vill dessutom knyta till sig etablerade forskare som besöker Åland för doktorandkurser för yngre forskare. För 2007 planeras en kurs för unga journalister från södra Kaukasien samt utbildning i minoritetsfrågor. Detta genomförs i samarbete med Institute for War and Peace Reporting.

Fredsinstitutet skall fortsätta sin publikationsverksamhet och utvecklar en rapportserie för kortare arbetspapper. Institutet har även tagit fram ett förslag till ny informationsstrategi, där webbplatsen (www.peace.ax) är ett centralt verktyg för informationsspredningen.

Ett annat viktigt arbetsfält, som fredsinstitutet varit inblandad i, är det sk närområdessamarbetet med medborgarinstitutioner i Litauen, Vitryssland och Kaliningradområdet. Grunden för samarbetet är de erfarenheter som man fått vid centret Nendre för kvinnor och barn nära Litauens huvudstad Vilnius. Nendre startades 1998 av Ålands fredsinstitut och kvinnoklubben Devyndarbe. Nendre har blivit en av de ledande organisationerna inom jämställdhetspedagogik i Litauen. Ålands fredsinstitut slutar vid utgången av 2007 att svara för finansieringen av verksamheten.

Ålands fredsinstitut brukar då och då föranleda också kritiska insändare i de bägge åländska dagstidningarna. Under sommaren 2007 förekom i en av tidningarna anonyma, mycket kritiska insändare, som klart ifrågasatte värdet av institutets verksamhet. Insändarskribenterna föreslog att all offentlig finansiering till institutet skulle dras in.

Insändarna fick Ålandstidningens chefredaktör Niklas Lampi att ta till orda. I en av insändarna hade medlemmar i styrelsen för fredsinstitutet rent av kallats för tokvånster.

Chefredaktören menar, att insändarna ger en onyanserad bild av verksamheten. "Att avfärda hela verksamheten som mörkrött flummeri är att göra lätt för sig. Åland kallar sig fredens öar. Få har gjort lika mycket för att fylla den frasen med innehåll som fredsinstiutet". Ytterligare ett tecken på det finner chefredaktör Lampi i rekryteringen av Sia Spiliopoulou, folkrättsdisputerad som ny direktör. Hon har publicerat böcker om minoriteter och autonomier. Lampi tycker att fredsinstitutet är på rätt väg" även om hela sträckan ännu inte avverkats".

Säkert finns det anledning för flera forskare och politiskt intresserade i Norden att söka kontakt med och dra nytta av fredsinstitutets verksamhet. Bland gästföreläsaren våren 2007 märktes Hans Blix, som drog fullt hus till Mariehamns stadsbibliotek.

Bertil Jobeus

FÖRFATTARSKAP SOM IFRÅGASÄTTER INDIVIDUALISMEN SOM LIVSHÅLLNING

Ulrika Gustafsson har som utgångspunkt i sin doktorsavhandling att samhället speglas i dess litteratur, och att denna spegling också är ett centralt tema i den åländska författaren Ulla-Lena Lundbergs författarskap. Med en genomgång av en central motivkrets bestående av ensamhet kontra gemenskap och gestaltningar av olika relationer mellan individ och omvärld, vill Gustafsson visa hur Lundberg i sitt författarskap ifrågasätter individualismen som en möjlig livshållning.

Avhandlingens kärna består av analyser av Lundbergs romaner i delarna "självbiografi" respektive "fiktio". I den första delen, "självbiografi", undersöks subjektets förhållande till omvärlden med utgångspunkt i *Sibirien* (1993). Stor del av kapitlet ägnas åt teoribildning inom den självbiografiska genren, och framför allt utifrån Philippe Lejeunes självbiografiska kontrakt rörande spelet mellan författarnamn och protagonist. Sedan följer en diskussion av självbiografiska perspektiv utifrån Lundbergs roman *Sibirien*. Den huvudsakliga frågeställningen i del I blir huruvida *Sibiren* motsvarar den teoretiska föreställningen om den självbiografiska genren.

Gustafsson söker medvetet att leda i bevis att verket är en okonventionell självbiografi. Viktigast i detta arbete blir analysen av jaget i *Sibirien*.

Knuten till *Sibirien* är inte bara författarfiguren Lundberg utan också, via det självbiografiska kontraktet, privatpersonen Lundberg. I boken är författaren identisk med berättarjaget, protagonisten. Berättaren kan uppdelas i fyra jag: (1) barndomsjaget, (2) det 21-åriga jaget, (3) det äldre jaget på resor och (4) jaget i nuet som berättar och ser tillbaka på sig själv. (s.89)

I del II, "fiktion", fokuseras på analyser av hur individualismen tematiseras och gestaltas i *Strövtåg* (1966), *En berättelse om gränser* (1968), *Kungens Anna* (1982), *Ingens Anna* (1984), *Leo* (1989), *Stora världen* (1991) och *Allt man kan önska sig* (1995). Analyserna ska resultera i hur och på vilket sätt individualism som livshållning problematiseras hos Lundberg. Konsekvenserna av analyserna redovisas i del III med särskilt fokus på *Sibirien* igen. Att *Sibirien* utgör en sådan stor del av avhandlingen när studien ska omfatta hela författarskapet motiverar Gustafsson med att hon dels läser *Sibirien* mot hela författarskapet, dels att den självbiografiska diskussionen av subjekt ställs mot gestaltningar av protagonister i övriga romaner för att ifrågasätta det givna i självbiografiska genrens subjekt. Det enda som det resonemanget tydliggör är att diskussionerna och analyserna som utgår från *Sibirien* hade räckt till en hel avhandlingsstudie.

Det omedelbara och kanske orättvisa resultatet av avhandlingens uppdelning i "självbiografi" och "fiktion" blir att man antar att *Sibirien* är en "självbiografi" och som sådan en oproblematiserad gestaltning av verklighet, och att de övriga verken som behandlas är "fiktion". Det är en förenkling som Gustafsson framför allt i självbiografidelen försöker komma ifrån och nyansera med hjälp av konstruktion av jaget i *Sibirien*. Medan det egentligen inte förs någon genreutmanande diskussion av de romaner som står i fokus i andra delen. Däremot skiljer sig inte frågeställningarna nämnvärt åt; även i andra delen står förhållanden mellan individ och omvärld i fokus. Analysen tar sikte på den för lundbergläsare bekanta civilisationskritiken, och individens förhållande till sin omvärld. Den "inifrånläsning" som dominerar den andra delen tappar fart och fantasirikedom och blir snarare en medläsning. Kanske är det studiens inriktning på att visa tematisk enhetlighet som begränsar analyserna, eller den kategoriska uppdelningen av verken i författarskapet utifrån "självbiografi" och "fiktion".

Ulrika Gustafssons problemområde, konstruktivistiska angreppssätt och frågeställningar, kräver inte ett helt författarskap. Det är i alla fall den första delen i avhandlingen om *Sibirien* som känns mest angelägen och intressant. Det som slås fast om huvudpersonen i *Allt man kan önska sig*, att hon är "en korsning i vilken olika platser och tider möts" (s.153) är egentligen precis det som slås fast i första delen om de fyra olika jagen i *Sibirien*. Om *det* hade fått vara en utgångspunkt i analyserna snarare än det självbiografiska och fiktiva så hade inte minst diskussionen om den självbiografiska genren fått mer spets och nerv. Resultaten av läsningen av *Sibirien* valideras nu i stället gentemot de övriga av Lundbergs romaner. Men likväl som slutsatsen att "individ och människan överhuvudtaget bara är en liten del av ett större helt" diskuteras med *Leo*, *Allt man kan önska sig* och berättelserna om Anna, skulle den sentensen kunna belysas och nyanseras i en diskussion med andra romaner av andra författare. Att bekräfta en slutledning från en roman med en slutledning dragen ur en annan roman av samma författare gör inte slutledningen mer giltig.

Avhandlingens tredje del där sambanden mellan texterna ska påvisas för att styrka den analyserade tematiken blir hämmande snarare än belysande för att få författarskapet att "gå ihop". Ett inte fullt så omfattande angreppssätt på Ulla-Lena

Lundbergs författarskap hade i sin begränsning kunnat vara mer upplysande när det gäller inte bara *Sibirien* utan hela författarskapet.

AnnaLena Hållner

Ulrika Gustafsson. *Världsbild under sammanställning. Individ, ensamhet och gemenskap i Ulla-Lena Lundbergs författarskap*, Åbo Akademi, Åbo 2007.

KOMMISSIONÄREN OLLI REHNS KOMMENTAR

EU-kommissionär *Olli Rehn*, som ansvarar för utvidgningsfrågor, har förutom politisk även akademisk bakgrund och är en flitig skribent. Rehn doktorerade på 1990-talet i Oxford med en avhandling om korporativismen och den industriella konkurrensen under efterkrigstiden i Finland, Sverige och Österrike. Ifjol utkom han med två böcker i vilka han diskuterar EU:s/Europas framtida utmaningar.

I den engelskspråkiga versionen *Europe's Next Frontiers* ligger tyngdpunkten på Europa, medan den finskspråkiga versionen *Suomen eurooppalainen valinta – Finlands europeiska val* – är indelad i två avsnitt som handlar om Finlands efterkrigstida utrikespolitik respektive Europas gränser och utmaningar.

Rehn, som är en hängiven anhängare av europeisk integration och EU:s utvidgning, erkänner att Europa som begrepp inte trängde in i hans medvetande genom att han som ung skulle ha bekantat sig med Robert Schumanns litterära produktion, utan genom knattefotbollen i 1960-talets St Michel, där den lokala klubben MP delade in sina juniorlag enligt modell från Europacupen för mästarlag. Den unge Rehn spelade för stadsdelslaget Manchester United och mötte följaktligen klubbar som Real Madrid, Benfica, Juventus m.fl.

Rehn påpekar att Finlands linjeval när det gäller den europeiska integrationspolitiken inte får vara beroende av konjunkturer. EU är en värdegemenskap och Finlands medlemskap skall inte ses som en ny början, utan som ett resultat av en konsekvent linje som följts under hela efterkrigstiden. Han riktar kritik mot EU-debatten i Finland och anser att man tar för lätt på EU:s framgångar och i alltför hög grad fokuserar på kriserna.

Han framhåller också att fredsaspekten inte skall underskattas. Han tror inte på att dagens europeiska ungdom skulle ha tröttnat på snacket om EU som ett fredsprojekt och väljer att lyfta fram Balkan som ett exempel. Därför är utvidgningsprocessen av stor betydelse. Ett säkert sätt att få slut på krig och djupa motsättningar på Balkan är att få länderna med i den europeiska integrationen.

När det gäller Turkiet anser Rehn att landet behövs som en kulturell brobyggare mellan väst och islam. Ur Europas synvinkel är det viktigt att Turkiet utvecklas till en stabilare, mer demokratisk och rikare stat. Om rättsstaten och de mänskliga rättigheterna stärks konsekvent kan Turkiet bli EU-medlem och därmed utvecklas till en bro mellan civilisationerna, skriver Rehn, som understryker att utan medlemskapsförhandlingar har EU inga som helst möjligheter att påverka utvecklingen i Turkiet.

Rehn diskuterar också utmaningarna när det gäller samarbetet mellan EU och Ryssland, energifrågornas betydelse och den mjuka säkerheten (soft security) som en viktig del av EU:s utrikespolitiska verktygsback. Han håller sig på ett allmänt plan och texten är lättläst. Boken innehåller knappast något nytt för involverade, men är en nyttig genomgång för vanliga intresserade.

Med sin internationella bakgrund och sitt stora intresse för Europas framtid är Rehn

sannerligen en ovanlig finländsk centerpartist. Hans vurm för EU är samtidigt en av förklaringarna till varför han inte blev vald till partiordförande efter en period som vice. Men om han låtit sig återväljas till viceordförande, efter att ha förlorat kampen om partiledarposten till Anneli Jäätteenmäki (som sedermera tvingades avgå) hade han idag varit statsminister!

Rehns bok är läsvärd och med tanke på diskussionen om avståndet mellan europeiska beslutsfattare och medborgarna är det välkommet att kommissionärer deltar i debatten och ger sin syn på problemen.

Henrik Wilén

Olli Rehn. *Suomen eurooppalainen valinta* (Finlands europeiska val). WSOY, 2006.

Europe's Next Frontiers. Nomos, Baden – Baden 2006

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Hållner, AnnaLena, fil. mag., Järna

Jobeus, Bertil, generalkonsul, Mariehamn

Jonsell, Bengt, professor em., Uppsala

Wilén, Henrik, chef för Nifin – Nordens institut i Finland, Helsingfors

SAMMANFATTNING

Den fjärde utgåvan i Nordisk Tidskrifts 130:e årgång har – efter tre temanummer i rad – ett blandat innehåll. Numret inleds med tre artiklar med isländsk anknytning. Musikkritikern Per Reinholt Nielsen skriver om den isländska sångerskan och kompositören Björk. Anna Þorbjörg Þorgrímsdóttir tar upp återförandet av värdefulla isländska museiföremål från Danmark till betraktelse. Ekonomen Björn R. Gudmundsson analyserar det isländska näringslivets internationalisering. De två sistnämnda artiklarna bygger på föredrag som hölls vid Letterstedtska föreningens seminarium på Nordens Hus i Reykjavík i slutet av april 2007.

Linnéåret har givit upphov till två bidrag. Dels en artikel av Per M. Jørgensen om Linnés relationer till Norge, dels en utförlig bokessä av Bengt Jonsell om fem under året utkomna Linnéböcker.

1907 innebar stora genombrott för de norska författarna Sigrid Undset och Olav Duun. Liv Blikrud skriver om nobelpristagaren Undset och NT:s norske redaktör Hans H. Skei om Duun. NT:s huvudredaktör har intervjuat Nordiska rådets nye cheftjänsteman, den finländske fd ministern Jan-Erik Enestam. Under rubriken För egen räkning jämför Arne Melberg litteraturvetenskapens inriktning och resursmässiga förutsättningar i Norden. Anders Ljunggren tar i sin nordiska krönika upp Östersjöproblematiken.

Letterstedtska föreningens förtjänstmedalj för år 2007 tillföll folkbildaren m.m. Maj-Britt Imnander. Det anförande som riksdagens talman höll vid medaljceremonin på Villa Bonnier återges. Sedvanliga förteckningar om utdelade anslag och de fem nationella avdelningarnas medlemmar och styrelser återfinns i årets sista nummer liksom anslagsutlysningen för 2008.

Kring böcker och människor består av tre bidrag. Bertil Jobeus skriver om det åländska fredsinstitutet som verkat i femton år. AnnaLena Hållner anmäler en litteraturvetenskaplig avhandling av Ulrika Gustafsson om den åländska författaren Ulla-Lena Lundberg. Avslutningsvis recenserar Henrik Wilén den finländske EU-kommissionären Olli Rehns bok om Finland och EU.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin 130. vuosikerran neljännessä numerossa on eri aiheita – kolmen teemanumeron jälkeen. Ensimmäisenä on kolme Islantiin liittyvää artikkelia. Musiikkikriitikko Per Reinholt Nielsen kirjoittaa Björkistä, islantilaisesta laulajasta ja säveltäjästä. Anna Þorbjörg Þorgrímsdóttir käsittelee arvokkaiden islantilaisten museoesineiden palauttamista Tanskasta. Ekonomi Björn R. Gudmundsson analysoi Islannin elinkeinoelämän kansainvälistymistä. Viimeksi mainitut kaksi artikkelia pohjautuvat esitelmiin, jotka pidettiin Letterstedtska föreningenin seminaarissa Pohjolan talossa Reykjavíkissa huhtikuun 2007 lopussa.

Linnén juhlavuosi on antanut aiheen kahteen artikkeliin. Toinen on Per M. Jørgensenin artikkeli, joka käsittelee Linnén suhteita Norjaan, toinen Bengt Jonsellin perusteellinen essee viidestä vuoden aikana ilmestyneestä Linnétä käsittelevästä kirjasta.

Vuosi 1907 merkitsi suuria läpimurtoja norjalaisille kirjailijoille Sigrid Undsetille ja Olav Duunille. Liv Bliksrud kirjoittaa Undsetista, joka sai Nobelin palkinnon, ja NT:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei Duunista. NT:n päätoimittaja on haastatellut Pohjoismaiden neuvoston uutta päällikkövirkamiestä suomalaista Jan-Erik Enestamia, joka on entinen ministeri. Otsikon För egen räkning alla Arne Melberg vertaa kirjallisuustieteen suuntausta ja resursseihin perustuvia edellytyksiä Pohjolassa. Anders Ljunggren ottaa pohjoismaista yhteistyötä käsittelevällä palstallaan esille Itämeren alueen ongelmat.

Letterstedtska föreningenin vuoden 2007 ansiomitalin sai kansansivistäjä ym. Maj-Britt Innander. Julkaisemme puheen, jonka valtiopäivien puhemies piti Villa Bonnierissa järjestetyssä mitalinjakoseremoniassa. Tavanomaiset myönnettyjen avustusten ja yhdistyksen kansallisten osastojen jäsenten ja johtokuntien luettelot julkaistaan tässä vuoden viimeisessä numerossa samoin kuin vuoden 2008 toimintaan haettavissa olevat avustukset.

Kring böcker och människor koostuu kolmesta artikkelista. Bertil Jobeus kirjoittaa Ahvenanmaan rauhaninstituutista, joka on toiminut viisitoista vuotta. AnnaLena Hållner ilmoittaa kirjallisuustieteeseen kuuluvan väitöskirjan, jonka on kirjoittanut Ulrika Gustafsson ja joka käsittelee ahvenanmaalaista kirjailijaa Ulla-Lena Lundbergiä. Lopuksi Henrik Wilén arvostelee suomalaisen EU-komissaarin Olli Rehnin kirjan, joka käsittelee Suomea ja EU:ta.

C W-d

Suomennos: *Paula Ehrnebo*

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2007 sin hundratrettonde årgång, den åttiotredje i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden begyntes 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska folkens gemenskap. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2008 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2008 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 40 91 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 33, 112 21 Stockholm. Tel 08-506 113 00. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.
Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 33, 2 tr, Stockholm.
Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.
E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Skillingagatan 38 A, SE-646 32 Gnesta.
Tel 0158-137 89 (bostaden).
E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Engbakken 26, DK-2830 Virum.
Tel 33 75 75 75. E-post: hw@weekendavisen.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Dalvägen 3 A 4, FIN-02700 Grankulla.
Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.
Tel 5-45 84 62. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.
Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no